

ARENA SAMOBÓJCÓW

**Wybrane aspekty terroryzmu
i terroryzmu samobójczego**

AKADEMIA SZTUKI WOJENNEJ

Małgorzata Lasota Bogdan Grenda

ARENA SAMOBÓJCÓW

**Wybrane aspekty terroryzmu
i terroryzmu samobójczego**

WARSZAWA 2017

Recenzenci
dr hab. inż. Jarosław Solarz
ppłk dr inż. Paweł Majdan

Projekt okładki
Genowefa Majchrowska

Redakcja techniczna
Małgorzata Gawłowska

Korekta
Jolanta Puchalska
Małgorzata Sęktas

© Copyright by Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2017

ISBN 978-83-7523-590-6

Sygn. ASzWoj 6489/17

Skład, druk i oprawa: Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel. 261-814-055, tel./faks 261-813-752
e-mail: wydawnictwo@akademia.mil.pl
Zam. nr 992/17

Spis treści

Wstęp	7
1. Zjawisko terroryzmu i terroryzmu samobójczego – ustalenia teoretyczne.....	12
1.1. Terroryzm – podstawowe założenia	12
1.2. Podział terroryzmu	22
1.3. Terroryzm samobójczy w ujęciu definicyjnym	40
2. Rozwój terroryzmu samobójczego na przestrzeni wieków – wybrane przykłady	51
2.1. Sykariusze – prekursorzy terroryzmu samobójczego.....	51
2.2. Asasyni – zabójczy wysłannicy Boga.....	53
2.3. Kamikadze – żołnierze czy terroryści?.....	55
2.4. Terroryzm i terroryzm samobójczy u progu XXI wieku	57
2.4.1. Terroryzm i terroryzm samobójczy w latach 1970–1992.....	61
2.4.2. Terroryzm i terroryzm samobójczy w latach 1993–2004.....	67
2.4.3. Terroryzm i terroryzm samobójczy w latach 2005–2016	72
3. Determinanty podejmowania samobójczych ataków terrorystycznych....	81
3.1. Wpływ czynników cywilizacyjnych na podejmowanie ataków	81
3.2. Czynniki religijne jako determinant podejmowania zamachów samobójczych	93
3.3. Wpływ czynników kulturowych na działania terrorystów samobójców	106
3.4. Czynniki indywidualne jako determinant podejmowania ataków samobójczych	116
4. Prognoza zagrożenia terroryzmem samobójczym	134
4.1. Zależności pomiędzy determinantami terroryzmu samobójczego...	134
4.2. Przyszłość terroryzmu samobójczego	144

Zakończenie	155
Bibliografia	159
Wykaz tabel	165
Wykaz rysunków	167

Wstęp

Terroryzm to zjawisko bardzo zmienne i niestałe – *owa zmienność jest przy tym rezultatem pewnego mechanizmu samonapędzającego tkwiącego w strategii terrorystycznej*¹. Mechanizm ten polega na stosowaniu coraz bardziej wstrząsających i szokujących ataków. Tylko w ten sposób sprawcy mogą osiągnąć cel, którym jest wywołanie przerażenia i strachu, a opinia publiczna za pośrednictwem mediów zwróci uwagę na problem.

Terroryzm jest zjawiskiem niezwykle złożonym, a terroryzm samobójczy jest jego najbrutalniejszą formą. Terroryci samobójcy stanowią skuteczną i precyzyjną broń oraz groźny i nieprzewidywany środek rażenia. Perfekcyjnie zamaskowani nie wyróżniają się niczym ze swojego otoczenia, a swoim zachowaniem nie budzą podejrzeń. Dlatego też zjawisko terroryzmu samobójczego jest tak niebezpieczne – praktycznie nie można się przed nim obronić.

Według Macieja Zimnego samobójczy zamachowiec jest doskonałą bronią, *gdyż dotychczas nie skonstruowano broni naprawdę inteligentnej, która jest zdolna, w zależności od czynników zewnętrznych, sama przeprogramować się w czasie zdążania do celu oraz potrafi abstrakcyjnie myśleć, potrafi oceniać i analizować zmiany sytuacji (...) może opóźnić, przyspieszyć lub odwołać atak, nawet w ostateczności zmienić cel i nie jest podatna na zakłócenia*². Prawdopodobieństwo powodzenia terrorystycznych ataków samobójczych jest wysokie. Przyczyny wykonywania zamachów przez ich sprawców są trudne do zrozumienia, ponieważ pragnienie samodestrukcji dla realizacji celów ideologicznych czy religijnych i zabicie przy tym jak największej liczby niewinnych osób nie mieści się w systemie wartości cywilizacji zachodniej. Rosnąca gwałtownie

1 M. Tomczak, *Ewolucja terroryzmu. Sprawcy – metody – finanse*, Poznań 2010, s. 15.

2 M. Zimny, *Fenomen terrorystycznych zamachów samobójczych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2004, nr 3, s. 97.

liczba ataków samobójczych powinna spowodować zmianę w podejściu do tego problemu i ukierunkować dalsze badania nad terroryzmem, aby stały się one poważnym wyznacznikiem bezpieczeństwa wielu krajów. Znajomość rządzących nim praw, reguł i uwarunkowań może pozwolić na wypracowanie skutecznych metod zwalczania tego zjawiska.

W literaturze rzadko ukazują się publikacje poświęcone problematyce terroryzmu samobójczego. Pojęcie to najczęściej utożsamiane jest z fanatyzmem religijnym. Po zamachach z 11 września 2001 roku opublikowano ponad 300 książek na temat terroryzmu, ale w większości stanowią one dziennikarski opis rzeczywistości wydarzeń. Według Brunona Hołysta brakuje analiz etiologicznych oraz badań empirycznych, gdyż tylko 3% z owych 300 książek posiada podstawy empiryczne³. W ostatnich latach w polskiej i zagranicznej literaturze można zauważyć wzmożone zainteresowanie i dyskusję dotyczącą terroryzmu samobójczego. Wpływa to niewątpliwie na rozwój nauki oraz stanowi podstawę do rozwiązania wielu zidentyfikowanych problemów. Biorąc pod uwagę liczbę publikacji dotyczących tej problematyki, należy stwierdzić, że w odniesieniu do samobójczych terrorystów stan ten jest nadal niezadowalający. Dostępne pozycje poruszają głównie problematykę obejmującą rozległe spektrum zagrożeń terrorystycznych we współczesnym świecie, ale charakteryzuje je wysoki stopień ogólności, albo wręcz problematyka terrorystów samobójców jest pomijana, a autorzy skupiają się na środkach, za pomocą których zamachy są przeprowadzane (np. terroryzm lotniczy⁴). W nielicznych treściach dotyczących samobójczych zamachowców pomija się bądź traktuje marginalnie samego sprawcę. Poważnym mankamentem jest również fakt, że pozycje z tego zakresu powstają i wydawane są przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych, Izraelu i niektórych krajach Europy Zachodniej. W Polsce dostępnych jest kilka pozycji opracowanych przez autorów polskich oraz niewielka liczba tłumaczeń poruszających problem samobójczych terrorystów, co sprawia, że tematyka nie jest znana szerokim rzeszom czytelników.

3 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, Warszawa 2011, s. 56.

4 K. Dobija, *Współczesne i przyszłe zagrożenia terroryzmem lotniczym*, „Bellona” 2010, nr 2, s. 29. K. Dobija określa terroryzm lotniczy jako rodzaj terroryzmu, gdzie do przeprowadzania ataków wykorzystywane są powietrzne środki transportu. Samoloty nie tylko są obiektem zamachu, ale też narzędziem do powodowania zniszczeń na niespotykaną dotychczas skalę. Coraz częściej bierze się pod uwagę możliwość wykorzystania bezzałogowych statków powietrznych.

Celem podjętych badań jest identyfikacja czynników, które determinują samobójczych terrorystów do podejmowania ataków, oraz opisanie związków i zależności, jakie zachodzą między poszczególnymi czynnikami determinującymi sprawców do podejmowania zamachów samobójczych. Istotne miejsce zajmują tu czynniki cywilizacyjne, kulturowe, religijne i indywidualne sprawców samobójczych ataków terrorystycznych. Należy również wziąć pod uwagę wielowymiarowość zjawiska i jego wzajemne relacje.

Realizacja celu badawczego wymagała sformułowania problemów badawczych. Stosownie do przyjętego celu badań **główny problem badawczy** sprowadza się do pytania: **jakie czynniki determinują sprawców do podejmowania samobójczych ataków terrorystycznych?**

Rozwiązanie problemu głównego ze względu na jego złożoność wymagało rozpatrzenia wielu innych kwestii częściowych. Sformułowanie celu badań oraz analiza literatury i istniejących dotychczas opracowań pozwoliły na sprecyzowanie **szczegółowych problemów badawczych**, których wyjaśnienie stanowiło podstawę rozwiązania problemu głównego. W toku prowadzonych działań podjęte zostały badania zmierzające do uzyskania odpowiedzi na następujące pytania:

- jak interpretowane jest zjawisko terroryzmu i terroryzmu samobójczego w literaturze przedmiotu?
- jak rozwijał się terroryzm na przestrzeni wieków?
- jakie czynniki determinują podejmowanie ataków samobójczych?
- czym będą charakteryzowały się samobójcze ataki terrorystyczne w przyszłości?

W oparciu o wyszczególnione problemy badawcze – stosownie do celu pracy oraz studiów nad literaturą przedmiotu – sprecyzowano hipotezę badawczą, która przedstawia się następująco:

Czynniki determinujące sprawców samobójczych ataków terrorystycznych do podejmowania ich uwarunkowane są m.in. przez: cywilizację, kulturę, religię, czynniki indywidualne. Całościowa identyfikacja czynników skłaniających do takich aktów może doprowadzić do zrozumienia i szerszego poznania zjawiska samobójczych zamachów terrorystycznych.

Na podstawie zebranych wniosków można przypuszczać, że w przyszłości zmianom będą ulegały metody i formy przeprowadzania zamachów, ale nie stracą one swego samobójczego charakteru. Należy więc zakładać, że analiza doświadczeń i wniosków płynących z poprzednich ataków oraz czynników determinujących ich sprawców umożliwi identyfikację zjawiska terroryzmu samobójczego i wskaże prawdopodobne cechy warunkujące jego przebieg.

Przedstawiona powyżej sytuacja problemowa oraz poszerzenie stanu wiedzy w kontekście naukowym i dydaktycznym stanowiły podstawową inspirację do podjęcia wysiłków badawczych, których wynikiem jest opracowanie niniejszej monografii.

Prezentowane treści zawierają sprawozdanie z przeprowadzonych badań oraz analizę wyników z zachowaniem należytej wnikliwości. Stosownie do takiego podejścia praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów i zakończenia. Rozdziały uzupełniają liczne tabele i schematy obrazujące rozważane kwestie.

Zasadnicze treści rozdziału pierwszego skupiają się wokół kwestii dotyczących definiowania zarówno terroryzmu, jak też terroryzmu samobójczego. Przedmiotem rozważań były poglądy wybranych autorów na temat terroryzmu i terroryzmu samobójczego oraz podział definicji. Porównano cechy wspólne i wyróżniające zjawisko terroryzmu i terroryzmu samobójczego, biorąc pod uwagę ich definicje i kryteria podziału przyjęte przez wybranych badaczy. Definicje terroryzmu zostały podzielone na encyklopedyczne, ekspertów naukowych (zajmujących się tematem) i organizacji międzynarodowych. Zaprezentowana została również typologia terroryzmu. W rozdziale tym przedstawiono i porównano wybrane definicje terroryzmu samobójczego. Zaproponowano również własną definicję zjawiska terroryzmu samobójczego oraz sprawcy terroryzmu samobójczego.

W rozdziale drugim przybliżono historię terroryzmu samobójczego, a także przeprowadzono badania obejmujące przypadki ataków terrorystycznych oraz samobójczych ataków terrorystycznych w latach 1970–2016, które posłużyły do identyfikacji najważniejszych czynników determinujących terrorystów do podejmowania ataków samobójczych. W części pierwszej rozdziału przedstawiono krótką historię terroryzmu samobójczego. Następnie scharakteryzowano zamachy terrorystyczne oraz samobójcze zamachy terrorystyczne. Ponadto przedmiotem rozważań było określenie miejsca samobójczych zamachów terrorystycznych na tle zamachów terrorystycznych. Porównano też podstawowe kryteria zamachów terrorystycznych i samobójczych zamachów terrorystycznych (dotyczące regionów, w których najczęściej dochodzi do zamachów, ich rodzajów, celów, a także ofiar).

Rozważania zawarte w rozdziale trzecim dotyczą wygenerowanych czynników determinujących samobójczych terrorystów do podejmowania ataków. Czynniki te zostały podzielone na cywilizacyjne, kulturowe, religijne i indywidualne. Każdy z tych czynników został poddany gruntownej analizie. W podrozdziale pierwszym opisano konflikty cywilizacyjne oraz światowe fronty agresywności, dokonując ich porównania. Podrozdział drugi

poświęcony został czynnikom religijnym. Wiele miejsca poświęcono prezentacji fundamentalizmu islamskiego oraz uzasadnieniu tego ruchu jako czynnika determinującego samobójczych zamachowców. Podrozdział trzeci prezentuje czynniki kulturowe – główną uwagę zwrócono na wychowanie w rodzinie, edukację szkolną oraz religijną. Ostatni podrozdział dotyczy czynników indywidualnych mających wpływ na podejmowanie samobójczych zamachów terrorystycznych. Opisane zostały wybrane teorie na temat przyczyn ataków samobójczych. Wiele miejsca poświęcono teorii Emile'a Durkheima oraz porównaniu samobójczych terrorystów z typami samobójców wyróżnionymi przez tego autora.

W rozdziale czwartym nakreślono związki i zależności występujące między poszczególnymi czynnikami determinującymi samobójczych zamachowców. Wygenerowane zostały cztery poziomy, na których należy rozpatrywać zjawisko terroryzmu samobójczego: cywilizacyjny, kulturowy, organizacyjny i indywidualny. Na podstawie uogólnionych wniosków przedstawiono również kierunki i prognozy dotyczące terrorystycznych ataków samobójczych w przyszłości.

Zakończenie jest syntezą najistotniejszych treści dotyczących obszaru badań. Podsumowano w nim wyniki przeprowadzonych badań oraz nakreślono kierunki dalszych prac badawczych. Wykazano również obszary niewiedzy wymagające rozpoczęcia nowych lub kontynuowania rozpoczętych badań.

1. Zjawisko terroryzmu i terroryzmu samobójczego – ustalenia teoretyczne

1.1. Terroryzm – podstawowe założenia

Rozpoczynając rozważania na temat terroryzmu, należy wyjaśnić znaczenie pojęcia „terror”. Według profesora Brunona Hołysta: *terror (z łac. strach, groza) określa stosowanie przemocy, gwałtu, okrucieństwa w celu zastraszenia, zniszczenia przeciwnika (istnieje jednak przekonanie, że słowo to wywodzi się z sanskrytu, od słowa „tras” – drżeć) i oznacza w sensie dosłownym strach i grozę*¹. Słowo „terror” po raz pierwszy zostało użyte w czasie Wielkiej Rewolucji Francuskiej przez jakobinów, którzy opisywali w ten sposób politykę uprawianą przez rząd francuski pod koniec XVIII wieku. W świadomości społecznej Wielka Rewolucja Francuska utożsamiana jest z gilotyną, jednak terror w najokrutniejszej postaci – ludobójstwa, zastosowano po raz pierwszy w Wandei, gdzie w 1793 roku wybuchło powstanie ludowe przeciwko nowemu, rewolucyjnemu rządowi. Komitet Ocalenia Publicznego uchwałą z 1 sierpnia 1793 roku nakazał totalne zniszczenie Wandei – nie tylko mieszkańców, ale również ich domostw, zwierząt i roślinności. Rozkaz został wykonany, a dowódca – generał Francois Westermann (zwany Rzeźnikiem z Wandei), potwierdził, że Wandea przestała istnieć. Opisał też brutalność sposobu pozabawiania życia mieszkańców regionu².

1 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 52.

2 N. Davies, *Europa. Rozprawa historyka z historią*, Kraków 1999, s. 754. W książce opisany został terror: *Wandei już nie ma (...). Pogrzebałem ją w lasach i bagnach Savenay (...). Zgodnie z Pana rozkazami, stratowałem ich dzieci kopytami naszych koni; wymordowałem ich kobiety, aby nie mogły już rodzić bandytów. Nie mam ani jednego jeńca, który*

W kolejnej definicji B. Hołyst stwierdza, że terror to: *użycie przez panującego (władze polityczne) siły w celu wytworzenia pewnego stanu strachu (grozy), który to stan może powstać w umysłach poszczególnych osób lub grup osób (ofiar)*³. Terrorem można określić atmosferę strachu i rozpaczę szerzoną przez władze polityczne poprzez stosowanie wobec ludzi groźby utraty własności czy życia. Terror to również sprawowanie rządów poprzez stosowanie surowych represji wobec oponentów (faktycznych czy domniemyanych) po to tylko, by utrzymać władzę. Chociaż słowo „terror” zostało użyte po raz pierwszy w czasach rewolucji francuskiej, to zjawisko terroru znane jest już od czasów starożytnych. Przykładem może być dławienie buntów w Cesarstwie Rzymskim. Majętni Rzymianie administrowali imperium, czerpiąc bogactwo z pracy niewolników. W 73 roku p.n.e. wybuchło powstanie Spartakusa. Co najmniej 120 tysięcy niewolników płądowało Italię przez dwa lata. Rebelia została zakończona przez Krassusa w 71 roku p.n.e., który rozkazał ukrzyżować około 6 tysięcy niewolników wzdłuż głównej drogi z Rzymu do południowej Italii (via Appia) na odcinku 160 kilometrów⁴. Przykładem stosowania terroru w średniowieczu jest Wielka Inkwizycja. W XIII wieku papież Innocenty III ustanowił Święty Urząd Inkwizycji do Spraw Odchyleń Heretyckich⁵, którego głównym celem było⁶: *osiągnięcie masy krytycznej strachu poprzez karanie kozłów ofiarnych spośród ludzi, którzy ośmielili się myśleć samodzielnie, i zastraszanie reszty społeczeństwa, a tym samym doprowadzenie go do skrajnej uległości. Przesłuchanie, tortury i proces przeprowadzano w ścisłej tajemnicy, inkwizytorzy zaś ukazywali się w świetle dnia tylko po to, by skazać i ukarać ofiary podczas wielkiego publicznego widowiska znanego jako auto-da-fe*⁷. Jednak należy podkreślić, że w porównaniu z ludobójstwem w XX wieku inkwizycja wydaje się idyllą. Jeżeli porównamy działalność wielkich inkwizytorów do polityki masowych mordów, eksterminacji i eliminacji niepożądanych

mógłby mi robić wyrzuty. Wszystkich zniszczyłem. Drogi są usiane trupami. Do Savenay wciąż przychodzą nowi bandyci, twierdząc, że chcą się poddać, a my ich wciąż rozstrzelujemy (...) Litość nie jest uczuciem rewolucyjnym.

3 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 55.

4 *Encyklopedia terroryzmu*, Warszawa 2004, s. 33.

5 J. Kirsch, *Historia prześladowań religijnych*, Warszawa 2009, s. 68.

6 *Ibidem*, s. 19.

7 *Ibidem*, s. 154. *Auto-da-fe* to publiczna egzekucja skazanych na spalenie żywcem na stosie heretyków dla wywołania strachu i grozy. Palenie wyznaczano na dni świąteczne, dla zgromadzenia tłumu, a widowisko przybierało formę makabrycznej, teatralnej rozrywki.

grup społecznych czy narodowości uprawianej przez Adolfa Hitlera i Józefa Stalina, to zauważymy podobieństwa w celach i metodach wielkiego terroru inkwizycji i Holocaustu. Żydowski historyk Cecil Roth wydał w 1937 roku książkę *The Spanish Inquisition*⁸, w której ostrzegł czytelników, że jest to dzieło historyczne, a nie satyra na współczesne mu wydarzenia.

W *Encyklopedii popularnej PWN* zdefiniowano terror jako *stosowanie przemocy, gwałtu, okrucieństwa w celu zastraszenia, zniszczenia przeciwnika*⁹. Innymi słowy terror to zastraszanie i stosowanie przemocy. Należy pamiętać, że terror nie tylko może być stosowany przez terrorystów, ale może też stanowić metodę rządzenia, czego przykładem są nazistowskie Niemcy czy system stalinowski w ZSRR. Współczesnym przykładem terroru jako metody rządzenia jest dyktatura w Korei Północnej. Państwa wykorzystują terror państwowy, natomiast organizacje niebędące podmiotami prawa międzynarodowego stosują terroryzm. Jeżeli państwa popierają lub sponsorują terroryzm, to działalność ta prowadzona jest przy pomocy niejawnych organizacji.

Terror jest więc częścią składową terroryzmu, które to zjawisko stanowi największe zagrożenie dla globalnego bezpieczeństwa. Z analizy ewolucji zjawiska terroryzmu wynika, że grupy terrorystyczne przyjęły nowe, niespotykane dotychczas formy i metody działania, do których należą m.in. terrorystyczne ataki samobójcze stanowiące skuteczne narzędzie działania. Nośnikiem tej odmiany terroryzmu są zamachowcy, którzy na drodze do realizacji swoich skrajnych celów zdecydowani są wyrządzać jak największe szkody wśród ludności cywilnej i w gospodarce w najdalszych zakątkach świata. Uzbrojeni w nowoczesną technikę niosą przemoc i destrukcję na całej kuli ziemskiej. Ich ataki doprowadzają do śmierci, a także kalectwa i nieszczęścia tysięcy ludzi.

Dla problematyki monografii istotna jest identyfikacja kolejnych pojęć: *terroryzm* i *terroryzm samobójczy*. Terroryzm to zjawisko skomplikowane i zmienne, o niejasnym charakterze, co czyni je mało konkretnym i wymykającym się analizom naukowym, próbom znalezienia prawidłowości i wychwycenia ogólnych, rządzących nim zasad¹⁰. Dotychczas nie udało się stworzyć zgodnie przyjmowanych definicji pojęć *terroryzm* oraz *terroryzm samobójczy*.

Zdefiniowanie terroryzmu jest niezwykle istotne w kontekście zapobiegania i zwalczania tego zjawiska. Zmienność i niejasność terroryzmu powoduje,

8 Ibidem, s. 17.

9 *Encyklopedia popularna PWN*, Warszawa 1996, s. 864.

10 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 7.

że trudno jest znaleźć rządzące nim prawidłowości. O okrucieństwie terrorystów świadczą dane statystyczne dostarczane co roku przez Narodowe Centrum Walki z Terroryzmem (*The National Countterrorism Center*) – instytucję mającą swoją siedzibę w Waszyngtonie, a także inne ośrodki badawcze, takie jak Globalna Baza Danych Terroryzmu (*Global Terrorism Database – GTD*) z Uniwersytetu w Maryland czy Biuro Bezpieczeństwa Narodowego (BBN) w Warszawie. Według danych z tych ośrodków tylko w 2016 roku przeprowadzono 11 072 ataki terrorystyczne, które pochłonęły 25 621 ofiar śmiertelnych, a rannych zostało 33 814 osób. W roku 2016 liczba ataków była prawie o 9% wyższa, a liczba zabitych wzrosła o 13% w porównaniu do roku 2015. Ataki terrorystyczne miały miejsce w 104 krajach, z czego 55% dokonano w Iraku, Afganistanie, Indiach, Pakistanie i na Filipinach¹¹. Liczbę ataków w 10 państwach o największym natężeniu zjawiska terroryzmu i największej liczbie ofiar przedstawiono w tabeli 1.1.

Tabela 1.1

Państwa o największej liczbie ataków terrorystycznych w 2016 roku

Państwo	Liczba ataków
Irak	2 965
Afganistan	1 340
Indie	927
Pakistan	734
Filipiny	482
Nigeria	466
Syria	363
Turcja	363
Jemen	363
Somalia	359

Źródło: *Report on Terrorism 2016*, The National Counterterrorism Center, Washington 2017, s. 5.

W tabeli 1.2 przedstawiono liczbę ofiar ataków terrorystycznych w 10 państwach o najwyższym wskaźniku śmiertelności spowodowanej przez działalność terrorystyczną. W pierwszych dwóch państwach odnotowano również największą liczbę ataków terrorystycznych w 2016 roku.

¹¹ *Report on Terrorism 2016*, The National Counterterrorism Center, Washington 2017, s. 3.

Liczba ofiar śmiertelnych w atakach terrorystycznych w 2016 roku

Państwo	Liczba ofiar ataków terrorystycznych
Irak	9 764
Afganistan	4 561
Syria	2 088
Nigeria	1 832
Pakistan	955
Somalia	740
Turcja	657
Jemen	628
Indie	337
Filipiny	272

Źródło: ibidem.

Zaprezentowane dane świadczą o problemie terroryzmu we współczesnym świecie. Poprawna identyfikacja czynników związanych z motywacją sprawców samobójczych ataków terrorystycznych wymaga odpowiedniego zdiagnozowania zjawiska terroryzmu i terroryzmu samobójczego. Złożoność zjawiska sprawia trudności w wyborze jednej definicji, która w jasny sposób opisuje zjawisko terroryzmu. W dalszej części przedstawione zostały badania, w których zaprezentowano wybrane definicje terroryzmu.

W celu usystematyzowania wyników badań wybrane definicje terroryzmu podzielone zostały na trzy grupy:

- 1) definicje występujące w wybranych encyklopediach i słownikach;
- 2) definicje proponowane przez ekspertów zajmujących się naukowo terroryzmem;
- 3) definicje organizacji i instytucji, takich jak: Organizacja Narodów Zjednoczonych, Unia Europejska, Narodowe Centrum Walki z Terroryzmem w Waszyngtonie i Federalne Biuro Śledcze.

Pojęcie „terroryzm” wywodzi się od terminu „terror”. Terroryzm definiowany jest w wieloraki sposób. Według *Encyklopedii spraw międzynarodowych i ONZ* terroryzm to *stosowanie gwałtu do osiągnięcia celów politycznych lub ekonomicznych w stosunkach międzynarodowych. Forma interwencji dokonywanej przemocą przez specjalne oddziały wojskowe lub policyjne, albo przez*

organizacje terrorystyczne¹². Autorzy Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego definiują terroryzm jako *formę przemocy polegającej na przemyślanej akcji wymuszenia bądź zastraszenia rządów lub określonych grup społecznych w celach politycznych, ekonomicznych lub innych*¹³. Natomiast w *Encyklopedii Popularnej PWN* zamieszczono hasło *terroryzm współczesny – działalność zwykle małych, ekstremistycznych ugrupowań, które za pomocą zabójstw, zagrożeń śmiercią, mordów politycznych, porywania zakładników, uprowadzeń samolotów i innych podobnych środków potępionych przez społeczność międzynarodową usiłują zwrócić uwagę opinii publicznej na wysuwane przez siebie hasła, bądź też wymusić na rządach państw, w których działają, określone ustępstwa lub świadczenia na swoją korzyść (np. zwolnienie więzionych terrorystów, okup)*¹⁴.

W każdej z tych definicji występuje element przemocy, do której można zaliczyć: gwałt, zastraszanie, grożenie śmiercią, mordy, porwania i uprowadzenia. Cytowany wcześniej B. Hołyst podaje następującą definicję terroryzmu: *stosowanie terroru, zwłaszcza przez ugrupowania ekstremistyczne, które za pomocą zabójstw politycznych, porwań zakładników, uprowadzeń statków powietrznych, morskich i innych próbują zwrócić uwagę opinii publicznej na wysuwane przez siebie hasła i żądania lub wymusić na rządach państw określone ustępstwa*¹⁵. Natomiast Kofi Annan¹⁶ (były sekretarz generalny ONZ) definiuje terroryzm jako *każde działanie zmierzające do spowodowania śmierci lub poważnej szkody cielesnej u osób cywilnych lub niebiorących udziału w walce zbrojnej, którego celem jest zastraszanie ludności lub zmuszenie rządu lub międzynarodowej organizacji do wykonania lub odstąpienia od wykonania określonych czynności*¹⁷.

Kolejną interesującą definicję przedstawił Alex P. Schmid, wskazując na trzy elementy¹⁸:

12 J.E. Osmańczyk, *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ*, Warszawa 1974, s. 3509.

13 B. Balcerowicz (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996, s. 82.

14 *Encyklopedia popularna PWN*, op. cit., s. 864.

15 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 52.

16 http://pl.wikipedia.org/wiki/Kofi_Annan [dostęp: 10.10.2012]. Kofi Atta Annan (ur. 8 kwietnia 1938 r. w Kumasi) – ghański polityk, sekretarz generalny ONZ w latach 1997–2006. W roku 2001 został wyróżniony Pokojową Nagrodą Nobla.

17 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 52.

18 P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Warszawa 2008, s. 482.

1) terroryzm to metoda walki, w której liczba ofiar, jak i one same mają charakter symboliczny;

2) osoby zastraszone aktem terroru mają za zadanie wywołać strach u pozostałych członków grupy;

3) działania terrorystyczne mają zdezorientować i zmusić do spełnienia określonych żądań lub zwrócić uwagę opinii publicznej, jak też zmusić obiekt do zmiany postawy i zachowania się.

Cytowany ekspert przeanalizował 109 definicji terroryzmu i dokonał selekcji terminów, które pojawiały się we wszystkich definicjach.

Dla porównania można przytoczyć opinię Marii Tomczak, która wymienia następujące określenia charakteryzujące terroryzm: zastraszanie, świadomość zagrożenia, premedytacja, zmienność zjawiska i motywacje ideologiczne. Najbardziej charakterystycznym elementem zamachów terrorystycznych jest zastraszanie wszystkich, a nie jedynie zabicie określonych osób. Terrorystom bardziej zależy na wprowadzeniu elementu zagrożenia niż na fizycznej eliminacji wroga. Działalność terrorystyczna to nie tylko zamachy – zmienia się ona w wojnę psychologiczną polegającą na oświadczeniach i groźbach użycia przemocy, co może być skuteczniejsze od udanego zamachu, gdyż świadomość zagrożenia dezorganizuje życie przez długi czas i utrzymuje nastroje społeczne na granicy paniki. Kolejną cechą charakteryzującą terroryzm jest premedytacja.

Tabela 1.3

Częstotliwość występowania elementów terroryzmu w definicjach

Lp.	Termin	Częstotliwość występowania w definicjach (%)
1.	przemoc i siła	83,5
2.	polityczny charakter	65
3.	sianie strachu i przerażenia	51
4.	zagrożenie	47
5.	efekt psychologiczny i oczekiwane reakcje	41,5
6.	zróznicowanie obiektów – celów ataku	37,5
7.	zorganizowane działanie z premedytacją	32
8.	metoda walki, strategia, taktyka	30,5
9.	łamanie wszelkich zasad, działanie bez zahamowań	30
10.	stosowanie siły, wymuszanie, chęć wymuszenia uległości	28
11.	poruszenie opinii publicznej i przesłanie wiadomości o swych celach	21,5
12.	działanie impersonalne bez rozróżnienia na grupy wiekowe, płeć itp.	21
13.	ofiary: cywile i osoby postronne	17,5

Lp.	Termin	Częstotliwość występowania w definicjach (%)
14.	zastraszanie	17
15.	niewinność ofiar	15,5
16.	sprawy: grupy, ugrupowania i ruchy polityczne	14
17.	działanie symboliczne, demonstracyjne wobec otoczenia	13,5
18.	nieprzewidywalność działania	9
19.	tajny charakter	9
20.	cykliczność – seria działań	7
21.	przestępstwo	6
22.	wysuwanie żądań	4

Źródło: P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Warszawa 2008, s. 482–483.

Akt terrorystyczny nie stanowi działania spontanicznego, zawsze jest zaplanowany. Terrorystyczne akcje są długofalowe, propagują jakiś cel. Długofalowość działań terrorystycznych odróżnia terroryzm od pojedynczych zamachów, których sprawcy zainspirowani są jakąś ideologią, ale nie działają na zlecenie grupy – co więcej, te przypadki prawie zawsze są sporadyczne. Kolejną cechą terroryzmu jest zmienność zjawiska. Głównym celem jest szokowanie, wywoływanie strachu i przerażenia, tak więc każdy następny akt terroru musi być straszniejszy i bardziej szokujący od poprzedniego¹⁹. W związku z tym terroryści przeprowadzają zamachy, używając innych (lepiej w ich mniemaniu), coraz bardziej spektakularnych metod i sposobów w celu zainteresowania mediów i opinii publicznej. Na zmienność zjawiska terroryzmu wpływa również rozwój technologiczny. Terroryści mają dostęp do coraz doskonalszych środków walki i masowej komunikacji. Motywacje ideologiczne, którymi kierują się zamachowcy, stanowią kolejny czynnik zmienności zjawiska, jakim jest terroryzm.

Profesor Uniwersytetu w Chicago Robert A. Pape definiuje terroryzm jako użycie przemocy przez organizację inną niż rząd państwa w celu zastraszania grupy. Terroryzm ma dwa główne cele: zdobycie wsparcia oraz zastraszanie przeciwników. Większość akcji terrorystycznych nastawiona jest na osiągnięcie jednego i drugiego celu, a także na zmianę polityki danego kraju.

19 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 15.

Jednocześnie terroryści mobilizują wsparcie logistyczne i społeczne dla swoich działań, jak też rekrutują nowych bojowników²⁰.

Porównując definicje encyklopedyczne i definicje ekspertów naukowych zajmujących się terroryzmem, należy stwierdzić, że definiowanie naukowe zawiera więcej szczegółów i opisuje zjawisko w sposób bardziej dokładny, natomiast definicje encyklopedyczne mają charakter bardziej ogólny.

Definiowanie zjawiska terroryzmu jest również przedmiotem zainteresowania i dyskusji organizacji i instytucji, takich jak: ONZ, Unia Europejska, Federalne Biuro Śledcze (FBI) i Narodowe Centrum Walki z Terroryzmem w Waszyngtonie. ONZ za terroryzm uznaje *czyny, metody i praktyki będące ciężkim naruszeniem celów i zasad Narodów Zjednoczonych, mogące stanowić zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, zagrożenie dla przyjaznych stosunków między państwami, utrudnienie międzynarodowej współpracy, a także czyny, metody i praktyki podjęte w celu zniszczenia praw człowieka, podstawowych wolności i demokratycznych podstaw społeczeństwa*²¹.

27 grudnia 2001 roku Unia Europejska określiła w bardzo ścisły sposób termin „akt terrorystyczny” – jako *czyn mogący poważnie zagrozić krajowi lub organizacji międzynarodowej, który został zdefiniowany na gruncie prawa krajowego, a popełniony w celu poważnego zastraszenia ludności, zmuszenia rządu lub organizacji międzynarodowej do dokonania lub powstrzymania się od jakichkolwiek działań, a także poważnej destabilizacji lub zniszczenia podstawowych politycznych, ustrojowych, ekonomicznych czy społecznych struktur państwa lub organizacji międzynarodowej*²². W czerwcu 2002 roku państwa członkowskie przyjęły decyzję ramową Rady UE 2002/475/WSiSW w sprawie zwalczania terroryzmu. Za przestępstwo terrorystyczne uznano następujące działania²³:

- 1) ataki na życie ludzkie powodujące śmierć;
- 2) ataki na integralność cielesną osób;
- 3) porwanie zakładników;
- 4) spowodowanie rozległych zniszczeń obiektów rządowych, użyteczności publicznej, systemu transportowego, informacyjnego lub infrastruktury;
- 5) zajęcie statku powietrznego lub innego środka transportu publicznego albo towarowego;

20 R.A. Pape, *Dying to Win*, New York 2005, s. 11.

21 P. Ostaszewski, *Międzynarodowe...*, op. cit., s. 484.

22 Ibidem.

23 Dz.U. L164, 22 czerwca 2002, s. 003–007.

6) wytwarzanie, posiadanie, nabywanie, przewożenie, dostarczanie lub używanie broni, materiałów wybuchowych, broni biologicznej, chemicznej lub jądrowej, jak również badania oraz rozwój broni biologicznej i chemicznej;

7) uwalnianie substancji niebezpiecznych, powodowanie pożarów, powodzi, wybuchów, których rezultatem jest zagrożenie życia;

8) zakłócenia lub przerwy w dostawach wody, energii elektrycznej lub zasobów naturalnych, których rezultatem jest zagrożenie życia ludzkiego;

9) groźenie popełnieniem wyżej wymienionych czynów;

10) sporządzanie fałszywych dokumentów z zamiarem popełnienia wyżej wymienionych czynów;

11) uczestnictwo w działaniach grupy terrorystycznej, dostarczenie informacji lub zasobów materialnych, finansowanie działalności grupy terrorystycznej.

Do podstawowych elementów unijnej definicji terroryzmu należą: przemoc lub użycie siły, dążenie do realizacji celów politycznych oraz działanie w zorganizowanej grupie. Definicja jest szczegółowa i ściśle określa zjawisko.

Federalne Biuro Śledcze definiuje terroryzm jako *bezprawne użycie przemocy bądź siły przeciwko osobom czy mieniu, poprzez zastraszanie bądź wymuszanie, w celu osiągnięcia politycznych lub społecznych ustępstw ze strony rządu albo społeczeństwa lub jego grupy*²⁴. Narodowe Centrum Walki z Terroryzmem (*The National Counterterrorism Center*) utworzone w 2004 roku w Stanach Zjednoczonych, mające m.in. za zadanie dostarczenie Departamentowi Stanu USA oraz opinii publicznej informacji statystycznych o terroryzmie, przyjęło następującą definicję: *terroryzm to politycznie motywowana przemoc dokonywana z premedytacją przez grupy subnarodowe lub tajnych agentów, wymierzona w osoby postronne, niezwiązane z walką*²⁵.

Przytoczenie wszystkich definicji terroryzmu nie jest możliwe, ale niewątpliwie należy zgodzić się z M. Tomczak, która stwierdza, że *najmniej wątpliwości budzi fakt, że terroryzm to forma przemocy*²⁶. Esencją terroryzmu jest użycie lub groźba użycia przemocy wobec rządów, lub nawet całych społeczności. Niezbędne jest odróżnienie terroryzmu od innych form działalności, w których występuje przemoc. Terroryzm może towarzyszyć również innym metodom prowadzenia walki – *w ramach wojen konwencjonalnych (międzypaństwowych*

²⁴ <http://www.cultsandterror.org/sub-file/TOConnor%20Lecture.htm> [dostęp: 10.10.2012].

²⁵ *Report on Terrorism 2011*, The National Counterterrorism Center, Washington 2012, s. 5.

²⁶ M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 10.

i domowych), jak i w różnego rodzaju wojnach partyzanckich²⁷. Terroryzm to narzędzie działania grup słabszych, zmuszonych do używania podstępnych i zaskakujących metod, aby uzyskać przewagę nad silniejszym przeciwnikiem.

Zjawisko terroryzmu nasila się i wywiera coraz większy wpływ na historię świata. Zmienność terroryzmu modyfikuje jego definicję. Prawidłowe określenie zjawiska pozwala na wprowadzanie niezbędnych rozwiązań dotyczących zapobiegania i walki z terroryzmem. Wielość definicji świadczy jednak o tym, że zjawisko terroryzmu jest niejednoznaczne, skomplikowane, wieloaspektowe i wielowymiarowe. Terroryzm stanowi problem prawny (nie ma jednolitej i jednoznacznej definicji pojęcia), psychologiczny (istnieje wiele powodów sięgania po przemoc przez jednostki i grupy) oraz geograficzny (pewne ugrupowania działają w jednym kraju, inne mają zasięg międzynarodowy).

1.2. Podział terroryzmu

W literaturze można znaleźć wiele podziałów terroryzmu. Jest ich zapewne tyle, ile samych definicji. Jednymi z pierwszych naukowców, którzy podjęli systematyczne badania typologii terroryzmu w 1988 roku, byli Alex Schmid i Albert Jongman²⁸. Ich intencją było zdefiniowanie zjawiska. Typologie konstruowane są poprzez klasyfikowanie, przyporządkowywanie pewnych elementów czy jednostek zgodnie z ich specyficznymi, charakterystycznymi cechami. Schmid i Jongman podzielili terroryzm, poddając szczegółowej analizie dziesięć grup:

- 1) terroryści jako aktorzy;
- 2) ofiary terroryzmu;
- 3) przyczyny ataków terrorystycznych;
- 4) obszar występowania;
- 5) rodzaj użytej broni;
- 6) uzasadnienie polityczne;
- 7) motywacje osobiste;
- 8) cel, który sprawcy chcą osiągnąć;
- 9) żądania;
- 10) cel ataku.

²⁷ Ibidem.

²⁸ *Defining Terrorism*, „Transnational Terrorism, Security and the Rule of Law” 2008, nr 1, s. 63.

Terrorystyci odgrywają rolę niejako aktorów na scenie – podczas dokonywanego ataku, gdzie widownią jest atakowane społeczeństwo. Klasyfikacja sprawców posiada szeroki zakres: od „samotnych wilków” do państw czy rządów stosujących taktyki terrorystyczne. Jednakże ta typologia zawiera najczęściej jeszcze inne elementy, np. obszar występowania, na podstawie którego możliwe jest zaliczenie terroryzmu jako zjawiska o zasięgu lokalnym, krajowym, międzynarodowym czy globalnym.

Uzasadnienie polityczne jest również ciekawą kategorią podziału. Klasyfikacja ta nie bierze pod uwagę terrorystów – aktorów, motywacji czy pochodzenia organizacji. Podział ten identyfikuje cztery typy politycznie motywowanego terroryzmu²⁹:

- 1) antykolonialny/rewolucyjny;
- 2) etniczno-nacjonalistyczny/separatystyczny;
- 3) lewicowy i prawicowy;
- 4) religijny.

Uzasadnienie polityczne uwzględnia również w swoich badaniach M. Tomczak, która dzieli terroryzm na³⁰:

- 1) świecki (nacjonalistyczno-etniczny);
- 2) religijny (ideologiczno-religijny);
- 3) parapolityczny.

Szczegółowe rozwinięcie wyników badań M. Tomczak zostało zaprezentowane w tabeli 1.4.

Tabela 1.4

Podział terroryzmu ze względu na uzasadnienie ideologiczne

Terroryzm świecki (nacjonalistyczno-etniczny)	Terroryzm religijny (ideologiczno-religijny)	Terroryzm parapolityczny związany z ruchem:
<ul style="list-style-type: none"> • lewicowy • prawicowy • etniczny 	<ul style="list-style-type: none"> • islamski • żydowski • sekt religijnych 	<ul style="list-style-type: none"> • antyaborcyjnym • ekologicznym • obrony zwierząt

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Tomczak, *Ewolucja terroryzmu. Sprawcy – metody – finanse*, Poznań 2010, s. 16.

²⁹ J.M. Post, *Terrorist on Trial: The Context of Political Crime* [w:] H.W. Kushner, *Essential Readings on Political Terrorism: Analyses of Problems and Prospects for 21st Century*, Lincoln 2002, s. 49.

³⁰ M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 58–78.

Jak wynika z analizy definicji terroryzmu, czynnik polityczny jest jednym z głównych elementów definiowania i typologii zjawiska. Klasyfikacja ze względów politycznych nie jest idealna, ponieważ poszczególne elementy często pokrywają się i trudno jest zaliczyć daną grupę terrorystyczną do jednej kategorii.

Kolejnym wyznacznikiem podziału terroryzmu jest rodzaj broni użytej w zamachach terrorystycznych. Wymienić tu należy terroryzm: konwencjonalny, nuklearny, radiologiczny, chemiczny, a także bioterroryzm i cyberterroryzm. Terroryzm konwencjonalny to forma występująca najczęściej, natomiast terroryzm radiologiczny i nuklearny mają charakter hipotetyczny, gdyż nigdy dotąd nie zostały zastosowane.

Biorąc pod uwagę zasięg terroryzmu, wyróżniamy terroryzm wewnętrzny i międzynarodowy. Terroryzm wewnętrzny dotyczy jednego państwa i jego obywateli, natomiast międzynarodowy dotyczy terytorium bądź obywateli więcej niż jednego państwa. Zasięg terroryzmu nie dotyczy jednak tylko terrorystów i ich ofiar, ale także ewentualnych sponsorów terroryzmu. Sponsoring terrorystyczny stosowały takie państwa, jak³¹:

- ZSRR – finansował m.in.: ETA, IRA, RAF, LTTE, Brigade Rosse;
- Afganistan (rząd talibański i służby specjalne Afganistanu) – finansował ugrupowania Święta Wojna w Egipcie i GIA w Algierii;
- ChRL – przekazywała środki finansowe terrorystom muzułmańskim;
- Wenezuela (za prezydentury Hugo Chaveza) – wspierała Al-Kaidę oraz ugrupowania FARC i ELN w Kolumbii;
- Izrael (Mosad) – walczący z muzułmańskimi terrorystami w Palestynie i Izraelu, sponsorował za granicą terrorystów kurdyjskich w Turcji, Iraku oraz Iranie, szkolił też obie strony w wojnie domowej na Sri Lance³²;
- Iran, który jest obecnie największym sponsorem terroryzmu na Bliskim Wschodzie – dostarcza organizacjom terrorystycznym broń i inne wyposażenie (najwięcej otrzymuje szyicki Hezbollah), udziela schronienia i organizuje szkolenia dla Hamasu, Partii Pracujących Kurdystanu i Islamskiego Dżihadu Palestyny.

M. Tomczak wyróżnia kilka poziomów, na których terroryzm nabiera międzynarodowego charakteru. Terroryzm wewnętrzny dotyczy terytorium jednego państwa i jego obywateli. Terroryzm międzynarodowy angażuje więcej niż jedno

31 B. Hołyst, *Terroryzm...*, op. cit., s. 906.

32 B.Z. Szalek, *Kilka prakseologicznych uwag na temat walki z terroryzmem* [w:] K. Kowalczyk, W. Wróblewski (red.), *Oblicza współczesnego terroryzmu*, Toruń 2010, s. 8.

państwo i charakteryzuje się występowaniem trzech poziomów. Na poziomie pierwszym zaangażowane państwo korzysta ze wsparcia logistycznego innego państwa – z jego funduszy, szkoleń, dostaw broni. Na poziomie drugim (wyższym) państwo przeprowadza ataki terrorystyczne lub utrzymuje bazy terrorystyczne na obszarze innego kraju. Poziom trzeci (najwyższy) cechuje przynależność do międzynarodowej sieci terrorystycznej³³. Prezentowany podział pozwala na odróżnianie zamachów terrorystycznych stanowiących problem, który może zostać rozwiązany w ramach jednego kraju jako sprawa wewnętrzna, od innych, w przypadku których niezbędna jest współpraca międzynarodowa. Terroryzm wewnętrzny nie posiada powiązań z terroryzmem międzynarodowym. Jako przykłady terroryzmu wewnętrznego należy wymienić np. amerykański terroryzm aborcyjny czy działania niektórych obrońców praw człowieka lub zwierząt.

FBI dzieli także terroryzm na krajowy i międzynarodowy. Terroryzm krajowy to *działania prowadzone przez jednostkę lub grupę na obszarze USA lub podległych im terytoriach, niekierowane z zewnątrz, w celu zastraszenia lub zmuszenia rządu i społeczeństwa, z zamiarem osiągnięcia określonych skutków*³⁴, natomiast terroryzm międzynarodowy to taki, który *angażuje do podobnych działań środki, osoby lub grupy z więcej niż jednego kraju*³⁵.

Tabela 1.5

Podział terroryzmu na wewnętrzny i międzynarodowy

Terroryzm wewnętrzny	Terroryzm międzynarodowy
Obywatele i terytorium jednego państwa	Obywatele i terytorium więcej niż jednego państwa <ul style="list-style-type: none"> • poziom pierwszy: wsparcie logistyczne innego państwa; • poziom drugi: przeprowadzanie ataków terrorystycznych, utrzymywanie baz terrorystycznych na obszarze innego kraju; • poziom trzeci: przynależność do międzynarodowej sieci terrorystycznej uzgadniającej cele i planowane działania.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Tomczak, *Ewolucja terroryzmu...*, op. cit., s. 17.

W kolejnym podziale za kryterium przyjmuje się obszar występowania, wyróżniając: terroryzm lokalny (narodowo-etniczny) i globalny (ideologiczny i religijny). Terroryzm lokalny sięga niemal początków ludzkości. Kształtuje się w okresie gwałtownych przemian. Często związany jest z chęcią odrzucenia

33 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 17–18.

34 P. Ostaszewski, *Międzynarodowe...*, op. cit., s. 485.

35 Ibidem.

procesów modernizacji oraz potrzebą zachowania własnej tożsamości. Jest związany z konkretnymi problemami etnicznymi i narodowymi. Przykładem ugrupowania terrorystycznego podejmującego ten rodzaj działalności byli sykariusze, którzy działali w I wieku naszej ery (na terenie Izraela), walcząc przeciwko Rzymianom, lecz ich walka ze względu na nierówność sił i znaczną przewagę Rzymian uważana była za bezsensowną. Główną metodą walki sykariuszy były ataki przy pomocy krótkich mieczy, którymi mordowali przeciwników. Inne, stosowane przez nich metody działania to podpalenia i utrudnianie dostaw wody do Jerozolimy. W krótkim czasie ta nieliczna grupa zdołała dokonać znacznych zniszczeń i wywołała poczucie grozy wśród mieszkańców Jerozolimy³⁶. Kolejnym ugrupowaniem byli asasyni, działający na terenie Syrii w XI wieku³⁷.

W czasach nowożytnych terroryzm lokalny pojawił się w drugiej połowie XIX wieku. Wystąpienie tego zjawiska związane było z powstawaniem nowoczesnych narodów, rozwojem wielkich miast i wynalezieniem dynamitu. Pierwszą grupą terrorystyczną, która użyła dynamitu jako środka niezwykle skutecznego, ale też widowiskowego (przyciągającego uwagę), była Narodna Wola – przeciwnicy caratu w Rosji. Jej członkowie początkowo krytykowali reformy cara Aleksandra II, a w miarę radykalizacji swoich poglądów zamordowali go, dążąc do wywołania rewolucji³⁸. Kolejną grupą uprawiającą lokalny terroryzm ideologiczny była Młoda Bośnia – bośniaccy Serbowie walczyli przeciwko Austrii o jedność Słowian Południowych: Serbów, Słoweńców i Chorwatów. Grupa ta zamordowała arcyksięcia Franciszka Ferdynanda (28 czerwca 1914 roku)³⁹. Kolejną grupą stosującą terroryzm była Polska Partia Socjalistyczna, której członkowie po przebyciu szkolenia w Paryżu w 1904 roku przeprowadzili szereg udanych akcji na terenie zaboru rosyjskiego (np. uwolnienie więźniów politycznych z więzienia na Pawiaku⁴⁰ i atak na pociąg pocztowy pod Bezdanami⁴¹).

36 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 33.

37 N. Caldararo, *Suicide Bombers, Terror, History, and Religion*, "Anthropological Quarterly" 2006, Vol. 79, No. 1, s. 123.

38 Y. Ternon, *Russian Terrorism, 1878–1908* [w:] G. Chaliand, A. Blin (red.), *The History of Terrorism*, London 2007, s. 147.

39 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 36.

40 A. Garlicki, *Piłsudski 1867–1935*, Kraków 2012, s. 175.

41 Ibidem, s. 199.

W czasie pierwszej wojny światowej, w okresie międzywojennym i podczas drugiej wojny światowej terroryzm uległ wyciszeniu z powodu nikłego zainteresowania opinii publicznej działalnością terrorystyczną. Po drugiej wojnie światowej zjawisko terroryzmu pojawiło się w krajach kolonialnych. Wśród jego przyczyn wylicza się: aspiracje narodowe, walkę o zachowanie granic – bardziej etnicznych i plemiennych, niż tych narzuconych przez kolonizatorów, oraz walkę o odzyskanie niepodległości⁴². Przykładami organizacji, które można tu wymienić, były Narodowa Organizacja Wojskowa (*Irgun Cwaj Leumi*) i Cypryjska Organizacja Wyzwolenia Narodowego (*Ethniki Organosis Kyprion Agoniston* – EOKA)⁴³.

Narodowa Organizacja Wojskowa prowadziła w latach 1944–1948 walkę przeciwko dominacji brytyjskiej w Palestynie. Najbardziej spektakularną akcją przeprowadzoną przez to ugrupowanie było podłożenie bomby w hotelu King David, gdzie mieściła się główna kwatera brytyjskich sił zbrojnych w Palestynie i Transjordanii. Pomimo że zamachowcy uprzedzili o bombach, to na skutek zamieszania Brytyjczycy zignorowali ostrzeżenie i akcja zakończyła się śmiercią 92 osób, a ponad 40 zostało rannych⁴⁴. Był to jeden z najbardziej krwawych zamachów terrorystycznych w XX wieku i pierwszy w historii, który udowodnił terrorystom, że spektakularność jest istotna, bo ważne jest, aby pisano i mówiono o zamachu, i wtedy mogą odnieść zwycięstwo. Narodowa Organizacja Wojskowa odwoływała się do opinii publicznej – do diaspory Żydowskiej w Stanach Zjednoczonych i Organizacji Narodów Zjednoczonych. Efektem tej kampanii było powołanie przez ONZ 15 maja 1947 roku Specjalnego Komitetu do Spraw Palestyny⁴⁵.

Cypryjska Organizacja Wyzwolenia Narodowego, przeprowadzając ataki terrorystyczne, miała na celu zwrócenie uwagi opinii publicznej na żądanie Greków cypryjskich przyłączenia Cypru do Grecji. Działalność tego ugrupowania zaliczana jest do niezwykle okrutnych, ponieważ tylko w listopadzie 1956 roku dokonanych zostało 416 ataków, w których wielu Brytyjczyków zostało zabitych lub zranionych⁴⁶. Kampania tej organizacji zakończyła się

42 G. Chaliand, A. Blin, *Terrorism in Time of War. From World War II to the Wars of National Liberation* [w:] G. Chaliand, A. Blin (red.), *The History...*, op. cit., s. 208.

43 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 41.

44 Ibidem.

45 Ibidem, s. 42.

46 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 701.

sukcesem – Cypr uzyskał niepodległość w 1958 roku, a Brytyjczycy opuścili prawie całą wyspę⁴⁷.

Kolejnym przykładem terroryzmu lokalnego jest działalność zachodnich separatystów dążących do utworzenia nowego państwa lub uzyskania niepodległości. Należy tu wymienić takie organizacje, jak kanadyjski Front Wyzwolenia Quebecu (*Front de Liberation de Quebec* – FLQ), baskijska ETA czy irlandzka IRA. Celem FLQ było uzyskanie niepodległości prowincji Quebec. Grupa miała poparcie ubogiej ludności francuskiej, przeciwnej kontrowaniu handlu i własności przemysłowej przez bogatszych Anglosasów. FLQ przeprowadził około 200 akcji zbrojnych, do których można zaliczyć: podkładanie ładunków wybuchowych w budynkach użyteczności publicznej, koszarach, skrzynkach pocztowych; napady na arsenały broni; ataki na szkoły, banki. Najbardziej spektakularną akcją było porwanie 8 października 1970 roku przedstawiciela handlowego Wielkiej Brytanii w Kanadzie Jamesa Richarda Crossa, który został uwolniony dopiero w grudniu. Kilka dni po tym wydarzeniu rząd Kanady wprowadził stan wojenny w prowincji, skierował represje przeciwko członkom FLQ i doprowadził do ostatecznego zlikwidowania grupy⁴⁸.

Baskijska ETA (*Euskadi Ta Askatasuna* – Ojczyzna i Wolność) powstała w 1959 roku⁴⁹. Celem jej działania była walka z dyskryminacją mniejszości baskijskiej przez rząd generała Franco. Baskowie⁵⁰ przywędrowali na tereny Hiszpanii i Francji w VI wieku naszej ery. Od średniowiecza posiadali wiele przywilejów, które gwarantowali im kolejni królowie Hiszpanii, m.in. prawo do zachowania własnych zwyczajów i autonomii kulturalnej. Po rewolucji francuskiej powstał nowy centralistyczny model państwa i Baskowie zaczęli obawiać się, że wskutek procesów unifikacji ich język (jedyne w Europie

47 Do dnia dzisiejszego na Cyprze znajdują się dwie brytyjskie bazy wojskowe: Akrotiri i Dhekelia.

48 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 48–49.

49 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 655.

50 C. Harmon, *Terrorism Today*, London 2000, s. 98–100. Autor opisał Basków – naród zamieszkujący tereny na granicy Hiszpanii i Francji nad Zatoką Biskajską. Obecnie żyje około 10 milionów Basków, z czego 2,3 miliona w Hiszpanii, około 285 tysięcy we Francji i kilka milionów na emigracji (głównie w Ameryce Łacińskiej). Pochodzenie Basków jest nieznanne. Najprawdopodobniej wywodzą się od ludności, która zamieszkiwała znaczną część Europy przed przybyciem Indoeuropejczyków (II tysiąclecie p.n.e.). W starożytności nie ulegli celtyzacji i romanizacji, jak inne ludy Półwyspu Iberyjskiego. Baskowie mówią językiem, który nie wywodzi się z języków indoeuropejskich, wykazuje za to pewne podobieństwo do dialektów, którymi posługują się pewne odosobnione populacje w dolinach Kaukazu.

Zachodniej nienależący do grupy języków indoeuropejskich) i kultura ulegną zanikowi. W czasie hiszpańskiej wojny domowej Baskowie walczyli przeciwko faszystom, a gdy ci zwyciężyli, poddali Basków represjom, pozbawili ich autonomii, zakazali też używania symboli narodowych i mówienia w języku baskijskim. Najbardziej spektakularną akcją terrorystyczną, przeprowadzoną przez ETA w 1973 roku, było podłożenie ładunku wybuchowego pod samochód, w którym jechał premier Hiszpanii, bliski współpracownik Franco i uważany za jego następcę – admirał Luis Carrero Blanco. Zamach ten wyeliminował hiszpańskiego premiera, co przyspieszyło upadek faszyzmu w Hiszpanii⁵¹. W wyniku masowych aresztowań, tortur, a w czasie procesów odmawiania prawa do obrońców działalność ETA uległa wyciszeniu na dwa lata. Po śmierci generała Franco w 1975 roku, pomimo ustępstw demokratycznego rządu Hiszpanii wobec Basków, ETA rozpoczęła szeroko zakrojone działania terrorystyczne, których powodem według członków grupy była potrzeba ochrony ginącej kultury baskijskiej, ich języka i obyczajów. W atakach terrorystycznych ginęli wysocy rangą oficerowie, szeregowcy, baskijscy cywile uważani za zdrajców, turyści, a także przypadkowe osoby⁵². W 2009 roku zostały zorganizowane zamachy na Majorce, w których zginęli przede wszystkim turyści⁵³. W lutym 2010 roku w Portugalii wykryto 1,5 tony materiałów wybuchowych w kryjówce terrorystów z ETA. 24 lutego w akcji przeprowadzonej na terytorium Kraju Basków Hiszpanie aresztowali członka ETA Ibai Beobidego. Przechwycono także broń i materiały wybuchowe ukryte w pięciu kryjówkach w prowincjach Vizcaya i Guipuzcoa. 28 lutego podczas operacji francuskiej policji i hiszpańskiej gwardii cywilnej aresztowano lidera ETA Ibona Gogeoascoecheę Arronateguiego. Do zatrzymania doszło we francuskiej miejscowości Cahan. ETA w oświadczeniu z 8 stycznia 2011 roku zadeklarowała trwałe zawieszenie broni i porzucenie technik przemocy. Bojownicy orzekli, że są gotowi poddać się kontroli międzynarodowych ekspertów. Rząd hiszpański odrzucił deklarację, zaznaczając, iż Baskowie nie wyrzekli się samego terroru. 20 października 2011 roku ETA ogłosiła definitywnie zakończenie podejmowania działań zbrojnych⁵⁴.

51 V. Grotowicz, *Terroryzm w Europie Zachodniej. W imię narodu i lepszej sprawy*, Warszawa–Wrocław 2000, s. 339.

52 Ibidem, s. 340.

53 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 651–652.

54 <http://pl.wikipedia.org/wiki/ETA> [dostęp: 17.02.2014].

Kolejnym ugrupowaniem zachodnich separatystów uprawiających lokalny terroryzm nacjonalistyczny była IRA (*Irish Republican Army* – Irlandzka Armia Republikańska) walcząca z Wielką Brytanią o prawo do niepodległości i samostanowienia. Grupa powstała w 1919 roku⁵⁵. W pierwszym okresie działalności dziełem IRA było wywołanie krwawej wojny domowej trwającej od kwietnia 1922 do maja 1923 roku⁵⁶. Działalność terrorystyczna organizacji w latach 1969–1977 była szczególnie przerażająca, gdyż w wyniku zamachów zginęło prawie 1800 osób, podjęto blisko 12 tysięcy prób zabójstw, 20 tysięcy osób zostało rannych. IRA wykonała około 9 tysięcy ataków bombowych, zniszczyła około 70 tysięcy domów i sklepów⁵⁷. Katolicka ludność w Irlandii Północnej za zachowania aspołeczne, takie jak przemyt narkotyków, karana była przez członków grupy w okrutny sposób. Terroryzm był nierozłącznym elementem życia mieszkańców Irlandii Północnej. IRA działała również na terenie Wielkiej Brytanii. Należy tu wymienić zamach bombowy w domu towarowym Harrods w Londynie w 1983 roku i w Grand Hotel w Brighton, gdzie przebywała m.in. Margaret Thatcher, ale została w odpowiednim czasie wyprowadzona. W wyniku tego zamachu 5 osób poniosło śmierć, a 30 zostało rannych⁵⁸. Po zamachach 11 września 2001 roku zaczęły pojawiać się informacje o zakończeniu działalności IRA. Grupa przeprosiła ofiary cywilne i rozpoczęła likwidowanie arsenałów broni. Jednak 31 marca 2009 roku został przeprowadzony atak w brytyjskiej bazie wojskowej w Irlandii Północnej, podczas którego zginęło 2 żołnierzy, a kilka osób zostało rannych. Do zamachu przyznała się Tymczasowa Irlandzka Armia Republikańska⁵⁹.

Przykładem terroryzmu lokalnego jest również świecki terroryzm palestyński. Główną grupą terrorystyczną była Organizacja Wyzwolenia Palestyny, która powstała w 1964 roku⁶⁰ i skupiła ugrupowania terrorystyczne oraz polityczne, działające głównie wśród palestyńskich uchodźców z terenu państwa Izrael. Wymienić tu należy Al-Fatah, Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny, Front Wyzwolenia Palestyny oraz Front Walki Ludowej. Głównym celem walki była likwidacja żydowskiego państwa Izrael i utworzenie arabskiej Palestyny. Lokalny charakter działalności tych grup polegał na walce o konkretną

55 V. Grotowicz, *Terroryzm...*, op. cit., s. 315.

56 Ibidem, s. 319.

57 Ibidem, s. 324–325.

58 Ibidem, s. 325.

59 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 657–659.

60 Ibidem, s. 687.

sprawę, jednak zamachy wykonywane były również poza spornym terenem. Terrorysty zwracali uwagę szerokiej opinii publicznej, wymierzając brutalne ataki w osoby niemające nic wspólnego z konfliktem izraelsko-palestyńskim w różnych krajach świata. Palestyńczycy nawiązywali kontakty z ekstremistami innych państw i przez to zapoczątkowali tworzenie sieci terroryzmu międzynarodowego.

Po utworzeniu Izraela wielu Palestyńczyków opuściło jego terytorium – część uciekła do sąsiednich państw arabskich, część została wysiedlona. Terroryzm miał ogromne poparcie wśród Palestyńczyków pozbawionych własnego państwa, żyjących w zatłoczonych obozach dla uchodźców w prymitywnych warunkach materialno-bytowych. Początkowo działalność terrorystyczna polegała na ostrzeliwaniu żydowskich osiedli, środków transportu, podkładaniu bomb, ale palestyńscy przywódcy szybko zorientowali się, że największy rozgłos przynoszą zamachy wykonywane w krajach zachodnich. Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny w celu uświadomienia światowej opinii publicznej faktu istnienia problemu izraelsko-palestyńskiego dokonywał porwań samolotów, co było wówczas metodą nowatorską. 22 lipca 1968 roku porwany został samolot izraelskiej linii lotniczej El-Al, którym miał lecieć Ariel Szaron⁶¹. Zakładników zwolniono w Algierze (oprócz załogi i 12 Izraelczyków) w zamian za uwolnienie więźniów palestyńskich.

Bojownicy Frontu Walki Ludowej przeprowadzili zamach bombowy w biurze El-Al w Atenach, co wywołało ostry kryzys polityczny – król Jordanii został oskarżony o finansowanie terrorystów i w związku z tymi oskarżeniami wyrzucił OWP z Jordanii⁶². Inną spektakularną akcją było uprowadzenie izraelskich sportowców przez grupę Czarny Wrzesień (powstała po zniszczeniu baz OWP przez Jordanię) podczas igrzysk olimpijskich w Monachium 5 września 1972 roku. Atak na sportowców odbył się w godzinach porannych. Do pomieszczeń zajmowanych przez sportowców wdarła się grupa ośmiu palestyńskich terrorystów. Dwóch sportowców zostało zabitych, dziewięciu zostało zakładnikami. Długie negocjacje z niemiecką policją zakończyły się fiaskiem, a w wyniku nieudanej akcji odbicia zakładników zginęli wszyscy sportowcy, policjant i pięciu terrorystów. Transmisja z akcji odbijania

61 M. Pruchniewicz, W. Zeller, *Doświadczenia linii lotniczych El Al w reagowaniu na zagrożenia terroryzmem lotniczym* [w:] A. Glen (red.), *Reagowanie państwa na zagrożenia terroryzmem lotniczym*, Warszawa 2010, s. 99.

62 Ibidem, s. 100.

zakładników wywołała oburzenie społeczne, ale też nadała rozgłos sprawie palestyńskiej⁶³.

Terroryzm międzynarodowy (ideologiczny i religijny) pojawił się pod koniec XIX wieku i stanowi dużo większe zagrożenie dla bezpieczeństwa. Ten rodzaj terroryzmu ma miejsce wtedy, gdy obiektem ataku jest międzynarodowy symbol, a skutki polityczno-psychologiczne wykraczają poza obszar i politykę jednego kraju⁶⁴. Duże znaczenie dla rozwoju terroryzmu o wymiarze międzynarodowym miały ugrupowania palestyńskie związane z Organizacją Wyzwolenia Palestyny Jassira Arafata. Działalność tych organizacji jest najlepszym przykładem na przeplatanie się aktywności lokalnej i globalnej. Ugrupowania terrorystyczne stosujące ten rodzaj terroryzmu to m.in. Al-Kaida, Hamas czy Hezbollah.

Al-Kaida, znana również jako Al-Qadr⁶⁵, Światowy Front Islamski na rzecz Walki z Żydami i Krzyżowcami, Organizacja Ocalenia Islamu, wywodzi się z biur rekrutujących afgańskich mudżahedinów w 1989 roku. Wkrótce stała się organizacją terrorystyczną o międzynarodowym zasięgu, którą kierował i finansował w znacznej części jej przywódca Osama bin Laden (1957–2011). Początkowo grupa była siecią luźno powiązanych ze sobą rozmaitych ugrupowań, skupiających Arabów, którzy walczyli w Afganistanie, oraz tysiące ich zwolenników⁶⁶. Celem Al-Kaidy była i jest walka ze wszystkimi narodami, które nie są rządzone zgodnie z prawem szariatu. W sierpniu 1996 roku Osama bin Laden ogłosił deklarację podjęcia „świętej wojny” przeciwko Stanom Zjednoczonym, a dwa lata później ogłosił fatwę wzywającą muzułmanów na całym świecie do zabijania Amerykanów i ich sojuszników. Głównym celem organizacji jest zjednoczenie wszystkich muzułmanów i stworzenie rządu przestrzegającego reguł ustanowionych przez kalifów, likwidacja granic między państwami muzułmańskimi i wprowadzenie jednolitego systemu państwa opartego na prawie, zasadach władzy i tradycji islamu⁶⁷. W latach 2007–2010 przywódcą irackiej Al-Kaidy był Abu Hamza al-Muhadzir – jeden

63 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 688–691.

64 Ibidem, s. 134.

65 Y. Alexander, M.S. Swetnam, *Siewcy śmierci – Osama bin Laden i inni szefowie Al-Kaidy*, Warszawa 2001, s. 12. Autorzy wyjaśnili termin: *lajat al-kadr* (arab.) – noc potęgi, noc losu, przeznaczenia. Noc, podczas której według tradycji muzułmańskiej rozpoczęło się posłannictwo proroka Mahometa.

66 Ibidem.

67 Ibidem.

z najbardziej nieprzejednanych islamistów. Jego nazwisko znajdowało się na liście najbardziej poszukiwanych terrorystów świata, a nagroda za informację o miejscu jego pobytu wynosiła 25 mln dolarów amerykańskich⁶⁸.

Kolejną organizacją terrorystyczną jest Hamas (Islamski Ruch Oporu), który powstał w 1987 roku. Jest to ugrupowanie fundamentalistyczne, zhierarchizowane, o militarnej strukturze. Składa się z trzech sekcji: Opieki Społecznej, Służby Tajnej i Oddziałów Bojowych⁶⁹. Zaangażowanie społeczne jest jedynie przykrywką dla działań terrorystycznych. Organizacja wykorzystuje jawnie działające instytucje polityczne i charytatywne jako bazę logistycznego i finansowego wspierania akcji terrorystycznych.

Hamas jest wyróżniającym się ruchem palestyńskim, którego podstawowym założeniem jest wiara w Allaha i życie zgodnie z zasadami islamu. Główne cele organizacji to: rozpowszechnienie wielkości Allaha w Palestynie, zniszczenie Izraela, utworzenie państwa islamskiego na ziemiach Palestyny, wzywianie do dżihadu, odrzucanie umów pokojowych i podżeganie antysemitów. W chwili obecnej Hamas jest partią polityczną, która nie przyznaje się do prowadzenia ostrzału terytorium Izraela i prowadzenia działalności terrorystycznej. Jednak informacje podawane przez armię izraelską przeczą tym zapewnieniom⁷⁰.

Hezbollah (Partia Boga) to organizacja terrorystyczna utworzona w 1982 roku. Jej przywódcą został szejk Hassan Nasrallah. Jest to organizacja polityczno-wojskowa działająca z terenu Libanu, gdzie 1/3 ludności stanowią szyici⁷¹. Ideologia Hezbollahu jest silnie antyizraelska i antyzachodnia. Po pojawieniu się na scenie politycznej w 1985 roku partia przedstawiła swój manifest, który zakładał: ustanowienie w Libanie republiki islamskiej na wzór Iranu, zwalczanie wszelkich wpływów świata zachodniego i doprowadzenie do wycofania się wojsk izraelskich, a następnie zniszczenie państwa Izrael (które Hezbollah postrzega jako tzw. małego szatana) i ustanowienie rządów islamskich nad Palestyną, a zwłaszcza nad Jerozolimą⁷².

Obecnie Hezbollah jest najbardziej wpływową partią szyicką w Libanie. Cieszy się poparciem przede wszystkim ubogiej ludności wiejskiej i miejskiej. Jednak ze względu na skomplikowaną ordynację wyborczą, dyskryminującą

68 http://www.nctc.gov/site/profiles/al_zawahiri.html [dostęp: 30.12.2017].

69 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 677.

70 <http://en.wikipedia.org/wiki/Hamas> [dostęp: 17.02.2014].

71 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 674.

72 Ibidem, s. 675.

szytów, partia ta zdobywa jedynie kilkanaście mandatów w 128-osobowym libańskim parlamencie. Przewodniczącym klubu parlamentarnego jest Hassan Nasrallah⁷³.

Organizacją terrorystyczną, której nie można pominąć, jest Państwo Islamskie (PI). Jest to salaficka organizacja i samozwańczy kalifat, proklamowany 27 czerwca 2014 roku. Jest to organizacja solidnie zakorzeniona w regionach, które opanowała. Celem ugrupowania jest ustanowienie systemu politycznego opartego na zasadach prawa koranicznego na wszystkich terytoriach rządzonych i zamieszkałych przez muzułmanów. Państwo Islamskie to nie tylko organizacja, ale też quasi-państwo dżihadystyczne. Ugrupowanie jest strukturą bardzo dobrze zorganizowaną. Posiada siedem głównych ministerstw: obrony, służb wywiadowczych, finansów, sprawiedliwości, administracji publicznej, propagandy i spraw wojskowych. Teoretycznie istnieją także ministerstwa: zdrowia i edukacji, ale mają niski budżet, który nie pozwala na tak zakrojoną działalność, jak we wcześniej wymienionych ministerstwach. Każde z ministerstw posiada oddzielny budżet.

Fundamentem Państwa Islamskiego jest armia, która stanowi niezwykle złożoną i skuteczną strukturę, dostosowaną do warunków geograficznych. Rekruci są szkoleni do walki w obozach umieszczonych w zarekwirowanych domach w wioskach (dla utrudnienia namierzenia ich). Szkolenie trwa miesiąc, a główny nacisk położony jest na umiejętność posługiwania się karabinem maszynowym, konserwację broni i walkę wręcz. Przekazywane są również podstawy islamu: istota dżihadu i pochwała męczeństwa. Państwo Islamskie stosuje różne formy terrorystycznych działań: porwania, morderstwa, ataki samobójcze⁷⁴. Do końca roku 2016 przeprowadziło ich 715⁷⁵. Ataki z największą liczbą ofiar przedstawiono w tabeli 1.6.

Państwo Islamskie to groźny aktor na scenie politycznej i militarnej Bliskiego Wschodu. Stanowi też bezpośrednie zagrożenie dla państw zachodnich, których obywatele są porywani, torturowani i mordowani – przeprowadziło ataki terrorystyczne m.in. w Belgii, Francji i Niemczech.

73 <http://pl.wikipedia.org/wiki/Hezbollah> [dostęp: 30.07.2017].

74 S. Laurent, *Kalifat terroru. Kulisy działania Państwa Islamskiego*, Warszawa 2014, s. 23–39.

75 start.umd.edu/gdt/ [dostęp: 30.07.2017].

Wybrane terrorystyczne ataki samobójcze dokonane przez Państwo Islamskie

Data	Miejsce	Liczba zabitych	Liczba rannych
10.12.2016	Syria, Palmira	433	nieznana
24.11.2016	Irak, Shomali	98	20
21.10.2016	Irak, Kirkuk	82	100
12.09.2016	Irak, Barari	100	nieznana
16.03.2016	Irak, Bagdad	383	nieznana
28.06.2016	Turcja, Istambuł	48	135
22.03.2016	Belgia, Bruksela	35	235
06.03.2016	Irak, Hillah	62	95
17.02.2016	Turcja, Ankara	30	60
24.11.2015	Tunezja, Tunis	13	17
13.11.2015	Francja, Paryż	94	253
13.08.2015	Irak, Bagdad	68	152
17.07.2015	Irak, Bani Saad	121	130

Źródło: Global Terrorism Database, start.umd.edu [dostęp: 30.07.2017].

Nie sposób tu nie zwrócić uwagi na ochotników z krajów Europy Zachodniej i USA, którzy chcą walczyć po stronie Państwa Islamskiego po tym, jak stali się wyznawcami islamu w jego najbardziej radykalnej wersji. Ochotnicy ci będą wracać do swoich ojczystych krajów jako terroryści albo ideolodzy radykalnego islamu. I jedni, i drudzy stanowią zagrożenie.

W literaturze przedmiotu wyodrębniono również podział terroryzmu na⁷⁶:

- 1) ekoterroryzm – forma buntu przeciwko wprowadzaniu zmian mogących zagrozić środowisku naturalnemu;
- 2) terroryzm informatyczny lub cyberterroryzm – włamywanie się do baz danych i dezorganizacja pracy systemów informatycznych;
- 3) bioterroryzm – używanie broni biologicznej do przeprowadzania ataków;
- 4) pseudopartyzantka – współpraca ugrupowań działających jako narodowyzwolenicze z przestępczymi w celu czerpania korzyści majątkowych z handlu narkotykami, ludźmi czy prostytutkami;
- 5) partyzantka miejska – przejęcie kontroli i władzy w dużych miastach (grupy przestępcze zagrażają obiektom użyteczności publicznej);
- 6) terroryzm mgławicowy – nieliczne, ale aktywnie działające grupy o fanatycznych poglądach, organizowane do wykonania pojedynczych zadań;

⁷⁶ L. Elak, A. Antczak, *Nie – dla terroryzmu i broni masowego rażenia*, „Bellona” 2010, nr 2, s. 37.

7) terroryzm chaotyczny – działalność ugrupowań, których członków łączy religia lub narodowość;

8) przestępczość zorganizowana (mafie) – występuje tam, gdzie niektóre tereny podporządkowane są grupom przestępczym (występuje w niektórych rejonach Kolumbii, Nigerii, Birmy, Chin, Rosji, Japonii, USA, Włoch). Pojęcie to nie jest równoznaczne z przestępczością zorganizowaną, z jaką spotykamy się w kraju;

9) terroryzm religijny – grupy terrorystyczne, które działają z pobudek religijnych, obecnie stanowiące największe zagrożenie, działające fanatycznie. Są nieprzewidywalne i zdeterminowane bardziej od przestępców.

Interesujący jest podział terroryzmu ze względu na kryterium celu prowadzonej działalności. Cele mogą być deklarowane i rzeczywiste, klarowne i mętne oraz racjonalne i irracjonalne⁷⁷. Przykładem ugrupowania, któremu przyświecały mętne cele, są Czerwone Brygady (*Brigate Rosse*) utworzone we Włoszech w 1969 roku w celu obalenia kapitalizmu za pomocą rewolucji proletariackiej. W pierwszym okresie działalności Czerwone Brygady próbowały osłabić państwo poprzez działalność terrorystyczną typu: rozboje, morderstwa, porwania, podpalenia. Organizacja atakowała pojazdy dyrektorów dużych zakładów przemysłowych i porywała szefów znaczących firm oraz działaczy prawicowych związków zawodowych. W rzeczywistości ataki te służyły do wymiany porwanych osób na członków ugrupowania terrorystycznego będących w więzieniach⁷⁸. Celem deklarowanym była zatem zmiana ustroju politycznego, natomiast celem rzeczywistym była szeroko zakrojona terrorystyczna działalność przestępcza.

Cele klarowne i racjonalne przyświecają ETA (niepodległość Kraju Basków), IRA (wycofanie się Anglików z Irlandii Północnej), Partii Pracujących Kurdystanu, Tamilskim Tygrysom czy Czeczenom, których celem jest niepodległe państwo.

Terrorystyczne cele irracjonalne związane są ze światem islamu. Należy tu wymienić cele deklarowane przez Osamę bin Ladena, takie jak: islamizacja świata czy odwet za tragedię Andaluzji z 1492 roku, jak też powtórna islamizacja tego regionu⁷⁹. W przeszłości cele irracjonalne deklarował przywódca ugrupowania Najwyższa Prawda (*Aum Shinrikiyo*). Organizacja została utworzona w Japonii w 1989 roku przez Shoko Asaharę, który stworzył doktrynę, opierając się na przesłankach religijnych (buddyzmu, chrześcijaństwa),

77 B.Z. Szałek, *Kilka prakseologicznych...*, op. cit., s. 8.

78 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 662.

79 B.Z. Szałek, *Kilka...*, op. cit., s. 8.

przepowiedniach Nostradamusa oraz zagłady miast Hiroszimy i Nagasaki. Przepowiadał katastrofę globalną, zagładę świata i choć wydaje się to nieprawdopodobne, zdołał skupić wokół sekty przedstawicieli inteligencji, w tym około 300 pracowników naukowych. Ugrupowanie organizowało zamachy z użyciem gazów bojowych. W latach 1990–1993 przeprowadziło próby broni biologicznej w centrum Tokio. W 1995 roku dokonało ataku terrorystycznego przy użyciu sarinu⁸⁰ – gazu bojowego powodującego paraliż i drgawki. Zginęło wówczas 12 osób, a ponad 5 tysięcy uległo zatruciu. Najwyższa Prawda planowała także atak przy użyciu sarinu na Stany Zjednoczone. Obecnie organizacja nosi nazwę Aleph i pozostaje pod stałym nadzorem Japońskiej Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego⁸¹.

Kolejną klasyfikację przedstawił profesor Chris Eskridge z Uniwersytetu Nebraska-Lincoln, dzieląc terroryzm ze względu na zasięg występowania, uwarunkowania osobowościowe sprawców i ideologię. Podział ten został przedstawiony w tabeli 1.7.

Tabela 1.7

Klasyfikacja terroryzmu ze względu na zasięg

Zasięg występowania terroryzmu	Uwarunkowania osobowościowe sprawców i ideologia
Terroryzm krajowy	uprawiany przez obywateli danego państwa w tym państwie
Terroryzm międzynarodowy	uprawiany przez przedstawicieli jednego państwa przeciwko obywatelom innego państwa
Terroryzm niezwiązany z państwem	ekstremizm
Terroryzm sponsorowany przez państwo	uprawiany przez rząd przeciwko własnym obywatelom lub udzielanie wsparcia dla terroryzmu międzynarodowego jako wyraz buntu w stosunku do innego państwa
Terroryzm eliminacyjny	zabójcze konflikty, które rozprzestrzeniają się na inne państwa lub walki na obcym terytorium

Źródło: opracowanie własne na podstawie: T. O'Connor, *The Criminology of Terrorism: History, Law, Definitions, Typologies*, <http://www.cultsandterror.org/subfile/TOConnor%20Lecture.htm> [dostęp: 11.10.2012].

80 <http://pl.wikipedia.org/wiki/Sarin> [dostęp: 9.10.2012]. Sarin (fluorometylofosfonian izopropylu) – silnie toksyczny fosforoorganiczny związek chemiczny, stosowany jako bojowy środek trujący, zaliczany do grupy środków paralityczno-drgawkowych. Sarin to bezbarwna, bezwonna ciecz, łatwo mieszająca się z wodą i rozpuszczalnikami organicznymi. Wnika do organizmu poprzez drogi oddechowe i skórę.

81 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 721.

Następna klasyfikacja, którą przedstawił Chris Eskridge, obejmuje podział terroryzmu ze względu na uwarunkowania osobowościowe sprawców. Podział ten został przedstawiony w tabeli 1.8.

Tabela 1.8

Klasyfikacja terroryzmu ze względu na uwarunkowania osobowościowe sprawców

Osobowość	Charakterystyka
Szaleńcy	charakteryzuje ich silna chęć przetrwania, ale nieosadzona w rzeczywistości, skoncentrowani są na sobie, ich cele są niejasne i nielogiczne, są nieracjonalni i nieprzewidywalni, działają przypadkowo
Męczennicy	cechuje ich poświęcenie i pragnienie śmierci, działają z powodów religijnych i politycznych, rzadko są chętni negocjować, ukierunkowani są na wykonanie zadania i obojętni na ryzyko, zmotywowani dla pozyskanie uznania społecznego lub innych przywilejów
Kryminaliści	charakteryzuje ich silna chęć przeżycia, są samolubni, skupieni na wykonaniu zadania, unikają wysokiego ryzyka, ich celem są zazwyczaj niewielkie grupy

Źródło: ibidem.

W kolejnej klasyfikacji przedstawiono podział terroryzmu ze względu na ideologię. Podział ten został przedstawiony w tabeli 1.8, gdzie wyróżniono siedem rodzajów terroryzmu. Terroryzm rewolucyjny ma na celu zmianę rządu poprzez stosowanie przemocy i agresji. Terroryzm polityczny polega na dążeniu przez uzbrojone grupy do osiągnięcia politycznej przewagi. Terroryzm nacjonalistyczny promuje interesy grup mniejszościowych. Terroryzm ekologiczny polega na stosowaniu przemocy i wymuszeń na rzecz ochrony przyrody i środowiska naturalnego. Terroryzm sponsorowany przez państwo występuje w tych krajach, w których obywatele zmuszani są do absolutnego posłuszeństwa. Terroryzm nuklearny to groźba użycia broni atomowej przez państwa, które ją posiadają. Ludobójstwo jest motywowane chęcią pozbycia się grup mniejszościowych ze swojego terytorium.

Cytowany już wcześniej Robert A. Pape wyróżnił trzy rodzaje terroryzmu: demonstracyjny, destrukcyjny i samobójczy⁸². Terroryzm demonstracyjny jest raczej politycznym straszeniem niż przemocą. Stosowany jest w celu przekonania jak największej liczby osób do działania na rzecz organizacji

82 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 11.

terrorystycznej w celu zwrócenia uwagi na jej postulaty oraz wywarcia presji na rządzących. Porywanie zakładników, samolotów i ogłaszanie podłożenia materiałów wybuchowych ma na celu zwrócenie uwagi społeczeństwa. Grupy uprawiające ten rodzaj terroryzmu unikają wyrządzenia szkody, nie chcą stracić sympatii grup przeciwnych, chcą jedynie rozgłosu, nie śmierci.

Tabela 1.9

Klasyfikacja terroryzmu ze względu na ideologię

Terroryzm	Charakterystyka
Rewolucyjny	ma na celu zmianę dotychczasowego rządu poprzez stosowanie przemocy i agresji – powszechnie uznawanych za niehumanitarne (Fracja Armii Czerwonej, Hezbollah)
Polityczny	silnie uzbrojone grupy dążą do osiągnięcia przewagi przy użyciu przemocy
Nacjonalistyczny	promuje interesy mniejszości narodowych lub grup religijnych prześladowanych przez silniejsze grupy (sikhowie, fundamentaliści muzułmańscy)
Ekologiczny	grupy oddane obronie i ochronie zwierząt i środowiska naturalnego (Front Wyzwolenia Zwierząt, Earth 1st)
Sponsorowany przez państwo	występuje w krajach, w których represyjny reżim zmusza obywateli do absolutnego posłuszeństwa (Kolumbia, Gwatemala, Sudan, Irak, Afganistan)
Nuklearny	dotyczy państw posiadających broń jądrową i grożących jej użyciem
Ludobójstwo	występuje, gdy rząd chce pozbyć się grup mniejszościowych ze swojego terytorium (Kambodża, Rwanda, Bośnia, Irak, Turcja)

Źródło: ibidem.

Terroryzm destrukcyjny jest formą bardziej agresywną, mającą na celu zmuszenie przeciwnika do wypełnienia woli terrorystów pod groźbą ataku lub śmierci, ale też zebranie wsparcia. Powoduje zniszczenia w grupie lub grupach stanowiących cel ataku przy niewielkim ryzyku utraty solidarności czy sympatii dla uprawiających ten rodzaj terroryzmu.

Terroryzm samobójczy zostanie opisany w kolejnym podrozdziale.

Z analizy typologii terroryzmu wynika, że trudno jest sformułować precyzyjny i jednoznaczny podział zjawiska. Działania terrorystyczne przyjmują różne oblicza: ideologiczne, polityczne, religijne czy etniczne, które często przeplatają się i nie ma możliwości rozdzielenia ich. Nie można grupować terroryzmu, biorąc pod uwagę jeden czynnik. Należy badać zjawisko, ujmując je całościowo i wieloaspektowo, gdyż zawsze jest ono splotem wielu czynników:

politycznych, osobowościowych, motywacyjnych, posiada przyczynę i cel oraz skierowane jest przeciwko konkretnym grupom. Natomiast za pewnik można przyjąć, że najbardziej brutalną odmianą terroryzmu we współczesnym świecie jest terroryzm samobójczy.

1.3. Terroryzm samobójczy w ujęciu definicyjnym

Politycznie motywowane zachowania samobójcze nie są niczym nowym w historii świata. Przez wieki akty samobójczej śmierci służyły do demonstrowania zaangażowania, były potencjalną taktyką militarną oraz formą buntu i protestu. Zaangażowanie i wierność demonstrowali starożytni japońscy samurajowie, popełniając rytualne samobójstwa (seppuku) jako honorowe odejście ze świata żywych po śmierci swoich panów lub po przegranej walce. Samobójstwa były metodą walki japońskich kamikadze oraz formą destrukcyjnej taktyki zaadaptowanej podczas wojny iracko-irańskiej, w czasie której Irańczycy wysyłali własne dzieci na pola minowe w celu oczyszczenia ich dla oddziałów wojskowych. Praktyka wysyłania dzieci na śmierć miała uzasadnienie religijne i dała podstawy zamachom samobójczym wykonywanym przez bojowników Hezballahu w latach osiemdziesiątych XX wieku⁸³.

Samobójstwo jako forma buntu i protestu jest również znana z historii. W 1936 roku Stefan Lux zastrzelił się w gmachu Ligii Narodów na znak protestu przeciwko polityce Wielkiej Brytanii, której władze odmówiły zaangażowania się w sprawę Niemiec⁸⁴. Innym przykładem są akty samospalenia dokonywane przez buddyjskich mnichów na znak protestu przeciwko reżimowi w Wietnamie Południowym podczas wojny wietnamskiej⁸⁵. Samospalenia dokonali także Jan Palach i Jan Zajic w 1968 roku w Czechosłowacji na znak protestu przeciwko interwencji wojsk Układu Warszawskiego w ich ojczyźnie⁸⁶. Inną znaną formę samobójczego protestu zastosowało 10 członków IRA,

⁸³ M. Zimny, *Terroryzm samobójczy*, Kraków 2006.

⁸⁴ A. Dolnik, *Die and Let Die: Exploring Links between Suicide Terrorism and Terrorist Use of Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Weapons*, "Anthropological Quarterly" Vol. 79, Monterey 2003, s. 20.

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ <http://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/930298,Ktos-musi-zawolac-wielkim-glosem-Dosc-Nie> [dostęp: 23.02.2013]. 8 września 1968 roku na Stadionie Dziesięciolecia w Warszawie podczas Dożynek w proteście przeciwko interwencji wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji samospalenia dokonał Polak, były żołnierz AK Ryszard Siwiec.

którzy zagłodzili się w 1981 roku podczas pobytu w więzieniu⁸⁷. Śmierć głodowa jako forma protestu została zaadaptowana w 1996 roku w Turcji, gdzie 12 więźniów z 10 różnych rewolucyjnych organizacji protestowało przeciwko niehumanitarnemu traktowaniu osadzonych w tureckich zakładach karnych⁸⁸. 13 lutego 2013 roku w stolicy Nepalu, Katmandu, w ramach protestu przeciwko polityce władz chińskich wobec Tybetu próbował dokonać aktu samospalenia tybetański mnich. Była to setna próba samospalenia od lutego 2009 roku. 83 osoby zmarły w wyniku poparzeń⁸⁹. Przykłady nie należą do kategorii zamachów samobójczych, ale ilustrują zakres różnych motywacji sprawców. Ci samobójcy – w odróżnieniu od samobójczych zamachowców – nie mordowali innych osób, tylko zabijali siebie.

Terroryzm samobójczy pojawił się w XX wieku. Na przełomie XX i XXI wieku nastąpił wzrost liczby terrorystycznych zamachów samobójczych (w ogólnej liczbie ataków). Jako „inteligentne bomby” samobójcy stanowią doskonałą broń dla terrorystów.

Robert A. Pape definiuje terroryzm samobójczy⁹⁰ jako najbardziej agresywną formę terroryzmu, mającą na celu wywołanie oburzenia i zastraszenie nie tylko grupy czy społeczeństwa będącego celem ataku, ale również całej opinii publicznej. Cechą wyróżniającą samobójczy atak terrorystyczny jest przekonanie wykonującego go terrorysty, że nie przeżyje swojej misji. Najczęściej stosowane metody ataku to: samochód z umieszczonym ładunkiem wybuchowym, którym terrorysta uderza w cel, kamizelka wypełniona materiałami wybuchowymi, którą sam detonuje, lub porwanie samolotu, którego trasę lotu samobójca kieruje na budynek. W każdym z tych przypadków zamachowiec ponosi śmierć, zabijając jednocześnie swoje ofiary⁹¹.

Robert A. Pape zdefiniował atak samobójczy w węższym i szerszym znaczeniu. W znaczeniu węższym terrorysta nie oczekuje, że przeżyje, ale jest jedynym i samodzielnym wykonawcą własnej śmierci. W znaczeniu szerszym samobójczy terrorysta również jest przekonany, że nie przeżyje, ale jeśli sam nie zdetonuje ładunku, to zrobi to osoba nadzorująca akcję, bądź zginie zabity

87 V. Grotowicz, *Terroryzm...*, op. cit., s. 325.

88 A. Dolnik, *Die...*, op. cit., s. 20.

89 Gość.pl/doc/1454943.Tybetanski-mnich-usilowal-dokonac-samospalenia [dostęp: 23.02.2012].

90 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 11.

91 Ibidem, s. 11–12.

przez policję. Takie operacje autor nazywa samobójczymi misjami, a nie samobójczymi atakami.

Maciej Zimny, polski ekspert w dziedzinie terroryzmu samobójczego, dzieli takie zdarzenia na zamachy i operacje⁹²:

- terrorystyczny zamach samobójczy – akt terrorystyczny, w którym eksplozja ładunku materiału wybuchowego jest pojedynczym wydarzeniem incydentalnym; także taka forma zamachu bez użycia materiału wybuchowego, w którym bezpośredni wykonawca musi zginąć (być gotowym do poniesienia śmierci), by zamach doszedł do skutku;

- terrorystyczna operacja samobójcza – złożony akt terrorystyczny, w którym eksplozja ładunku nie jest pojedynczym wydarzeniem incydentalnym, lecz jednym z elementów współdziałania, zaplanowanym w ogólnym zamiarze przeprowadzenia operacji z udziałem co najmniej dwóch wykonawców, którzy nie giną razem na skutek tego samego wybuchu; także inna forma działania bez użycia materiału wybuchowego, w której wykonawcy zamachu muszą zginąć (być gotowymi do poniesienia śmierci), by zapewnić powodzenie całego przedsięwzięcia.

W ujęciu Marthy Crenshaw (z Uniwersytetu Stanford) terroryzm samobójczy to *akty terroryzmu, w których śmierć sprawcy jest koniecznym warunkiem ich przeprowadzenia*⁹³. Natomiast Yoram Schweitzer (izraelski ekspert w dziedzinie terroryzmu samobójczego) opisuje to zjawisko jako *politycznie motywowany akt przemocy popełniany przez samoświadomą jednostkę (lub jednostki), która aktywnie i z premedytacją powoduje własną śmierć z zamiarem zniszczenia określonego celu. Śmierć sprawcy jest przy tym koniecznym warunkiem powodzenia misji*⁹⁴.

Z powyższych definicji wynika, że śmierć sprawcy jest koniecznością, a nie efektem ubocznym działalności terrorystycznej. Samobójczy zamachowiec zdaje sobie sprawę i jest świadomy faktu, że zginie w czasie przeprowadzania ataku, czyli samobójczy atak terrorystyczny nie zaistnieje, jeśli zamachowiec nie zginie podczas jego realizacji. Samobójczymi zamachami terrorystycznymi nie są więc te, podczas których terroryści ponieśli śmierć z powodu nie dość sprawnego opuszczenia strefy rażenia, stawiali opór czy nie zdetonowali ładunków wybuchowych rozmieszczonych na ciele, w pobliżu celu, z powodu

92 M. Zimny, *Terroryzm...*, op. cit., s. 12.

93 www.webook.pl/w-24,TERRORYZM_SAMOBÓJCZY.html [dostęp: 23.01.2012].

94 Ibidem.

niepowodzenia danej akcji terrorystycznej. Wszystkie przytoczone definicje koncentrują się na śmierci sprawcy ataku jako warunku powodzenia akcji terrorystycznej. W tak definiowanym zjawisku terroryzmu samobójczego nie mieszczą się zamachy, w których sprawcy mieli choćby najmniejszą szansę na przeżycie. Takie podejście zdaje się być racjonalne, gdyż bardzo ułatwia sformułowanie definicji.

Sprecyzowanie definicji terroryzmu samobójczego nie jest proste. Pierwszą trudnością jest rozróżnienie pomiędzy gotowością poniesienia śmierci a pragnieniem śmierci – gotowość poniesienia śmierci wiąże się z terroryzmem niesamobójczym, zaś pragnienie śmierci ma ścisłe konotacje z terroryzmem samobójczym. Zamachowca samobójcę charakteryzuje dążenie do śmierci, pragnie jej i chce się zabić. Kolejny problem stanowi rozróżnienie ataków, w których sprawca ponosi śmierć z własnej woli, i tych, w których nie jest świadomy, że jego śmierć jest częścią planu. Udokumentowane są przypadki, gdy terroryści byli przekonani, że jedynie transportują czy przenoszą materiały wybuchowe, które w odpowiednim dla organizatorów działania momencie były detonowane za pomocą fali radiowej⁹⁵. Znane są również przypadki, gdy sprawca zamachu w ostatniej chwili podejmuje próbę wycofania się z wykonania ataku, ale organizatorzy akcji terrorystycznej nie wyrażają na to zgody i detonują ładunek umieszczony na zamachowcu. W takim przypadku za terrorystę należy uważać detonującego ładunek, natomiast wysadzony staje się ofiarą. Jeszcze inny problem to rozróżnienie ataków, w których sprawcy nie ponoszą śmierci podczas przeprowadzanego przez siebie zamachu, a zostają aresztowani przez służby bezpieczeństwa, sądeni przez sąd i skazani na karę śmierci. Ci zamachowcy również w niektórych środowiskach uważani są za terrorystów samobójców⁹⁶. Analiza ta stanowi czysto teoretyczne dociekania, niemożliwe do weryfikacji.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, **terroryzm samobójczy należy zdefiniować jako atak (zamach) terrorystyczny dokonywany przez jednostki świadome konieczności poniesienia śmierci w celu zabicia niewinnych ofiar, zastraszenia rządów państw i społeczeństw, zaplanowany z powodów politycznych, religijnych, kulturowych i innych przy użyciu materiałów wybuchowych, broni masowego rażenia, improwizowanych środków (np. samochodu pułapki, samolotu, łodzi itp.).**

95 A. Merari, *Readiness to Kill and Die*, Cambridge 2000, s. 194.

96 W. Laquer, *The New Terrorism*, New York 1999, s. 141.

Samobójcze ataki terrorystyczne to skuteczna broń i strategia działania powodująca *ogromne szkody w liczbie osób zabitych, a także szkody materialne i psychologiczne w postaci paniki i hysterii ludności cywilnej*⁹⁷. Jednym z przykładów skuteczności samobójczych ataków terrorystycznych jest pierwsza intifada – *zamachy te stanowiły 1% ogółu zamachów, a spowodowały 50% wszystkich ofiar*⁹⁸.

Na początku XXI wieku samobójcze ataki terrorystyczne, podczas których zginęło tysiące ofiar (a jeszcze więcej odniosło rany), przeniesione zostały na teren Stanów Zjednoczonych i Europy:

- 11 września 2001 roku w zamachach przeprowadzonych w Stanach Zjednoczonych zginęły 2973 osoby⁹⁹;
- 11 marca 2004 roku w wyniku ataku w Madrycie zginęło 191 osób, a 1858 zostało rannych¹⁰⁰;
- 21 lipca 2005 roku podczas zamachu w Londynie śmierć poniosło 56 osób, a ponad 700 zostało rannych¹⁰¹;
- 13 listopada 2015 r. w serii ataków terrorystycznych (trzy eksplozje i sześć strzelanin) w Paryżu zginęło 137 osób, a ponad 300 zostało rannych, w tym 99 ciężko¹⁰²;
- 22 marca 2016 roku w Brukseli w serii trzech skoordynowanych zamachów zginęło 35 osób, rannych zostało 316, w tym 62 były w stanie krytycznym¹⁰³.

Powyższe dane wskazują jedynie liczbę ofiar śmiertelnych i osób, które zostały ranne fizycznie, nie uwzględniają psychologicznych i emocjonalnych skutków zamachów. Przykładem diametralnej zmiany życia tych, którzy przeżyli, są słowa Anat Berko (pułkownik armii izraelskiej), która uzyskała tytuł doktora, badając samobójczych terrorystów: *Są tysiące ludzi, którzy każdego ranka tylko w ułamku chwili między snem a nawrotem wspomnień zaznają spokoju. Są dzieci bez matek albo bez rodzeństwa, ojcowie pozbawieni synów (...) owdowiałe kobiety, uczniowie, którzy stracili kolegów, żołnierze pozbawieni towarzyszy broni – wszelkie możliwe kombinacje grozy*¹⁰⁴.

97 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 832.

98 www.webook.pl/w-244,TERRORYZM_SAMOBOJCZY.html [dostęp: 23.01.2012].

99 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 2, op. cit., s. 1882.

100 Ibidem, t. 1, op. cit., s. 897.

101 Ibidem, s. 900.

102 pl.wikipedia.org [dostęp: 30.07.2017].

103 Ibidem.

104 A. Berko, *Droga do rajy. Świat wewnętrzny zamachowców samobójców*, Poznań 2010, s. 11–12.

Kolejnym pojęciem wymagającym wyjaśnienia jest „czynnik determinujący”, czyli determinant. Według *Encyklopedii popularnej PWN* determinant to *element, którego funkcja polega na wyznaczaniu (determinowaniu) czegoś*¹⁰⁵. Natomiast *Słownik wyrazów obcych* określa słowo „determinant” jako *czynnik powodujący określone działanie lub wyznaczający coś*¹⁰⁶. Z kolei według *Słownika języka polskiego* jest to *parametr określający, wyznaczający coś, wpływający w zasadniczy sposób*¹⁰⁷. Tak więc czynniki determinujące sprawców samobójczych ataków terrorystycznych to elementy powodujące i wyznaczające działanie samobójczych terrorystów w kierunku podejmowania przez nich zamachów terrorystycznych. W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele czynników, które były poddawane analizie jako determinanty wpływające na dokonywanie samobójczych ataków terrorystycznych. Do najczęściej wymienianych należą czynniki: kulturowe, społeczne, historyczne, indywidualne.

Kolejną kategorią do wyjaśnienia jest termin „sprawca”, czyli osoba, która dokonała czynu sprzecznego z prawem. Zgodnie z prawem sprawca to ten, *którego zachowanie istotne dla społeczeństwa doprowadziło w sposób choćby pośredni do realizacji znamion typu czynu zabronionego*¹⁰⁸. Sprawca jest więc osobą popełniającą czyn niezgodny z prawem.

Analogicznie do rozumienia definicji terroryzmu samobójczego w ujęciu węższym i szerszym można tak samo określić sprawcę samobójczego ataku terrorystycznego. W ujęciu węższym sprawca samobójczego zamachu jest samodzielnym wykonawcą własnej śmierci, natomiast w ujęciu szerszym świadomy jest, że zostanie zabity w czasie wykonywania ataku przez inne osoby w przypadku niepowodzenia jego własnych działań.

Na podstawie analizy literatury uważam, że sprawca samobójczego ataku terrorystycznego to osoba podejmująca działania niezgodne z prawem, w postaci zamachów terrorystycznych, których intencją jest zabicie siebie i jak największej ilości osób znajdujących się w obszarze rażenia materiałów wybuchowych bądź jakichkolwiek innych środków (biologicznych, radiologicznych, chemicznych itp.), aby osiągnąć określony cel polityczny, religijny, kulturowy lub inny.

* * *

105 *Encyklopedia popularna PWN*, op. cit., s. 175.

106 *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2001, s. 178.

107 sjp.pl/determinant [dostęp: 10.04.2013].

108 portalwiedzy.onet.pl/5639,sprawca,haslo.html [dostęp: 30.06.2012].

Terroryzm to zjawisko historycznie zmienne, dynamiczne i wielopłaszczyznowe. Jednolite zdefiniowanie terroryzmu jest trudne, gdyż zjawisko to zmienia się pod wpływem rozwoju cywilizacyjnego. Definicje terroryzmu różnią się od siebie, ale większość ekspertów zgadza się, że terroryzm oznacza użycie lub groźbę użycia przemocy, stanowi metodę walki prowadzącej do osiągnięcia pewnych celów. Dążeniem terroryzmu jest zastraszenie przez spowodowanie jak największej liczby ofiar. Terroryzm jest bezwzględny oraz niezgodny z normami humanitarnymi. Rozgłos medialny również stanowi jego istotny składnik.

Uogólniając, użycie przemocy lub groźba użycia przemocy to pierwszy element składowy definicji terroryzmu. Stosowana przemoc może przybierać różne formy, m.in. groźenie śmiercią, zastraszanie, gwałty, uprowadzenia, zabójstwa, porwania. Celem zamachów nie jest zabicie określonych osób, ale zastraszenie szerokich rzesz społeczeństwa. Wiele definicji podkreśla polityczny charakter zjawiska terroryzmu. Działania terrorystyczne mają na celu doprowadzenie do spełnienia żądań i zwrócenia uwagi rządów atakowanych państw oraz opinii publicznej.

Zastraszanie, sianie strachu i przerażenia, stanowi kolejny element wielu definicji terroryzmu. Elementy te mają spowodować dezorganizację życia i wywołują panikę w społeczeństwie, co stanowi cel terrorystów. W wielu definicjach podkreślony został również cel ataku. Ofiary zamachów to niewinne, bezbronne i przypadkowe osoby. Zabicie cywili ma wywrzeć wpływ na decyzje polityków. Zdaniem profesora Briana M. Jenkinsa terroryzm *przeznaczony jest dla tych, którzy patrzą, a nie dla tych, którzy stali się jego ofiarami. Terroryzm jest teatrem (...), przemocą dla efektu, ale nie dla wyniku: aktualnej ofiary. W rzeczywistości ofiara może być zupełnie niezwiązana z celem działania terrorystów*¹⁰⁹.

Kolejnym elementem składowym definicji terroryzmu jest brutalność form działania. Stosowanie niehumanitarnych metod ma doprowadzić do spełniania żądań terrorystów, np. wprowadzenia zmian politycznych – ich zdaniem ludobójstwo i brutalne zamachy są najskuteczniejszym sposobem osiągnięcia celów politycznych. Przykładem może być przeprowadzony przez czeczeńskich terrorystów w 2004 roku zamach w Biesłanie¹¹⁰. Czeczeńcy

109 B.M. Jenkins, *International Terrorism. A New Mode of Conflict. California Seminar on Arms Control an Foreign Policy*, Los Angeles 1975, s. 1.

110 <http://www.terroryzm.com/zamach-w-bieslanie/> [dostęp: 15.03.2014].

żądali wycofania wojsk rosyjskich ze swojego terytorium, uwolnienia rebeliantów i ustąpienia prezydenta Władimira Putina. W wyniku ataku zginęły 394 osoby, w tym 171 dzieci, a 700 zostało rannych.

Interpretacja zjawiska terroryzmu samobójczego w literaturze przedmiotu nie jest jednolita. Wszyscy autorzy, których definicje poddane zostały analizie, zgadzają się, że świadome poniesienie śmierci przez sprawcę zamachu jest warunkiem koniecznym do zakwalifikowania ataku terrorystycznego jako samobójczego. Jak już wspomniano, zjawisko interpretowane jest w ujęciu szerszym i węższym. Terroryzm samobójczy w węższym ujęciu, oznacza, że sprawca jest samodzielnym wykonawcą własnej śmierci. W ujęciu szerszym natomiast sprawca może zostać zabity w czasie zamachu, bądź po nim, przez współorganizatorów lub policję. W tym przypadku nie jest wykonawcą własnej śmierci, ale ginie podczas dokonywania ataku terrorystycznego, przy czym jest świadomy, że poniesie śmierć.

Jedną z wymienianych w literaturze cech charakteryzujących zjawisko terroryzmu samobójczego jest brutalność. R.A. Pape stwierdził, że terroryzm samobójczy to najbardziej agresywna i bestialska forma terroryzmu¹¹¹. Kolejnym wymienianym w definicjach elementem jest cel ataku, czyli zastraszenie niewinnych obywateli, a przez to zwrócenie uwagi mediów i opinii publicznej.

Analiza typologii terroryzmu pozwoliła na prześledzenie rozwoju zjawiska. Przemiany, jakim podlegał terroryzm, związane były z rozwojem cywilizacyjnym i technologicznym. Motywacje polityczne kierujące zamachowcami również ulegają zmianom. Podział terroryzmu na lokalny, międzynarodowy i globalny pozwala na wyróżnienie trzech fal występowania tego zjawiska. Terroryzm lokalny (sięgający niemal początków ludzkości) skoncentrowany był na zamachach indywidualnych wymierzonych w znane osoby życia politycznego. Erę terroryzmu indywidualnego rozpoczęła organizacja rosyjska Narodna Wola. Terroryzm na przełomie XIX i XX wieku był *synonimem buntu wobec tyranii władzy państwowej, rządu, synonimem anarchizmu i rewolucji, ruchów narodowych i separatystycznych, był narzędziem walki z państwem*¹¹².

Terroryzm międzynarodowy narodził się pod koniec lat sześćdziesiątych XX wieku. Największe nasilenie działań terrorystycznych przypada na lata siedemdziesiąte. W tym czasie podjęto pierwsze badania dotyczące omawianego

111 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 11.

112 T.R. Aleksandrowicz, *Nowy terroryzm* [w:] J. Szafrński (red.), *Współczesne zagrożenia terroryzmem oraz metody działań antyterrorystycznych*, Szczytno 2007, s. 3.

zjawiska, m.in. problemu palestyńskiego. W okresie tym przestał on być jedynie problemem lokalnym. Dokonywane w różnych krajach ataki terrorystyczne spowodowały, że stał się również problemem dla społeczności międzynarodowej.

Terroryzm globalny związany jest z ugrupowaniami islamskimi, które z determinacją i jawną wrogością dokonują zamachów w celu dezorganizacji życia, szczególnie w USA, Europie Zachodniej i Izraelu. Fundamentalisci islamscy postrzegają świat jako walkę wierzących z niewiernymi w większym stopniu niż terroryści świeccy. Wojnę z Zachodem uważają za misję, którą zlecił im sam Bóg. Sądzą, że z Zachodem nie należy utrzymywać żadnych stosunków, dążą do wprowadzenia zmian na świecie mających prowadzić do islamizacji. Każdy kolejny zamach powinien być bardziej spektakularny od poprzedniego, co w rozumieniu osób niebędących islamskimi fundamentalistami oznacza, że ma on być bardziej krwawy i przerażający, straszniejszy i niosący więcej ofiar. Terroryzm globalny w literaturze przedmiotu nazywany jest również *nowym terroryzmem*, którego koncepcja zakładała pojawianie się nowych, wcześniej nieznanych albo występujących sporadycznie cech organizacji terrorystycznych, które stwarzają znacznie większe zagrożenia na arenie międzynarodowej¹¹³. Motywacja religijna nadaje nowy wymiar zagrożeniom terrorystycznym. Terroryści przekonani są, że świętość sprawy usprawiedliwia każdy środek wykorzystany w walce.

Porównując terroryzm występujący na przełomie XIX i XX wieku oraz XX i XXI wieku, należy zauważyć, że sto lat temu ważny był sam zamach, a nie liczba ofiar. Ataki terrorystyczne nie miały na celu spowodowania jak największych strat wśród ludzi, nie były ukierunkowane na masowość ofiar. Nieodłącznym elementem zamachów terrorystycznych nowego terroryzmu jest traktowanie śmierci sprawcy jako nieodłącznego elementu ataku. Organizacje terrorystyczne działające pod koniec XIX i na początku XX wieku zakładały, że zamachowiec może ponieść śmierć w czasie wykonywania zadania, ale czyniły wszystko, aby zminimalizować ryzyko jego śmierci. Porównanie ataku przeprowadzonego w Biesłanie w 2004 roku i próby zamachu na wielkiego księcia Sergiusza Aleksandrowicza stanowi przykład dla powyższych rozważań.

Iwan Kalajew – członek rosyjskiej Partii Socjalistów-Rewolucjonistów, 15 lutego 1905 roku miał przeprowadzić zamach terrorystyczny na wielkiego księcia. Terrorysta zajął dogodną pozycję i czekał na przyjazd Sergiusza

113 Ibidem, s. 8.

Aleksandrowicza do teatru. Gdy nadjechała karoca, zamachowiec zorientował się, że księżę nie był sam, towarzyszyła mu żona i ich dwoje adoptowanych dzieci. Nie chcąc narażać życia rodziny wielkiego księcia, Iwan Kalajew zrezygnował z przeprowadzenia zamachu¹¹⁴. Z próbą tego zamachu można porównać atak na szkołę w Biesłanie (w Osetii Północnej) 1 września 2004 roku¹¹⁵. W trakcie uroczystości rozpoczęcia roku szkolnego zgromadzeni uczniowie, nauczyciele i rodzice zostali zaatakowani przez grupę terrorystyczną. Jako zakładników zatrzymano głównie dzieci. Terroryci odmówili prowadzenia negocjacji i zażądali wycofania wojsk rosyjskich z Czeczenii oraz uwolnienia aresztowanych w Inguszetii terrorystów. 45 minut po wystosowaniu żądań terroryci poinformowali, że szkoła jest zaminowana, a po następnych 15 minutach w oknach pojawili się pierwsi zakładnicy, którymi terroryci posłużyli się jako żywymi tarczami. Propozycja negocjatorów wymiany dzieci na dorosłych gotowych zająć ich miejsce została odrzucona. Około południa 3 września negocjatorom udało się przekonać terrorystów do wyrażenia zgody na zabranie ze szkoły zwłok ofiar. Kiedy pojazd zbliżył się do budynku, nastąpiła eksplozja, która spowodowała wyrwę w murze i wypadnięcie okien w sali gimnastycznej, co pozwoliło na ucieczkę niewielkiej liczbie dzieci. Gdy terroryci zorientowali się, że rozpoczęto szturm policyjny, zdetonowali ładunki wybuchowe. Dwie terrorystki samobójcznie wysadziły się w powietrze. Oficjalne dane podają, że w trakcie tego zamachu zginęło 338 osób, natomiast pesymistyczne mówią o 500 zabitych. Tylko jeden na 10 zakładników nie doznał obrażeń fizycznych¹¹⁶.

Kolejnym interesującym porównaniem, świadczącym o brutalizacji terroryzmu, jest przykład pierwszego porwania samolotu w lutym 1930 roku w miejscowości Arequipa (Peru). Peruwiańscy rewolucjoniści (porywacze) zażądali od pilota rozrzucenia ulotek propagandowych nad Limą. Pilot nie wyraził na to zgody, za co był więziony przez porywaczy przez 10 dni, czyli do czasu zakończenia rewolucji, po czym został uwolniony¹¹⁷.

Z powyższym aktem terroryzmu lotniczego można porównać atak na budynki World Trade Center w Nowym Jorku. Dokonując analizy ataku z 11 września 2001 roku ze strategicznego punktu widzenia, Stanisław Koziej

114 B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1999, s. 16.

115 K. Kubiak, *Wojny, konflikty zbrojne i punkty zapalne na świecie*, Warszawa 2005, s. 78.

116 Ibidem.

117 K. Liedel, *Zagrożenia terroryzmem lotniczym w XXI wieku* [w:] A. Glen (red.), *Reagowanie państwa...*, op. cit., s. 32.

podkreśla cechy charakterystyczne: skalę zamachu, w którym śmierć poniosło kilka tysięcy osób, uzyskanie totalnego zaskoczenia, spowodowanie szoku w wymiarze globalnym oraz fakt dokonania ataku przy wykorzystaniu środków i infrastruktury cywilnej¹¹⁸.

118 S. Koziej, *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2008, s. 178.

2. Rozwój terroryzmu samobójczego na przestrzeni wieków – wybrane przykłady

W rozdziale przybliżona została historia terroryzmu samobójczego. Opisano w nim dwa ugrupowania: zelotów z ich radykalnym odłamek – sykariuszy, oraz asasynów. Dokonano także analizy poglądów autorów zajmujących się terroryzmem samobójczym na temat japońskich pilotów kamikadze. W dalszej części przeprowadzono analizę statystyczną zjawiska terroryzmu i terroryzmu samobójczego na przełomie XX i XXI wieku.

2.1. Sykariusze – prekursorzy terroryzmu samobójczego

Najstarszą udokumentowaną historycznie grupą terrorystyczną, uważaną przez niektórych badaczy za ugrupowanie uprawiające terroryzm samobójczy, byli zeloci. Była to żydowska sekta religijna, która walczyła z Rzymianami o niepodległość Jerozolimy. Powszechnie walka zelotów była uważana za pozbawioną sensu, ale stosowanie terrorystycznych metod walki sprawiło, że w krótkim czasie stali się oni liczącą się siłą i odnieśli sukces, doprowadzając do realizacji swoich zamierzeń. Zeloci przyznawali sobie prawo do stosowania przemocy wobec Rzymian lub Żydów, którzy z nimi kolaborowali. Przykładowo majątki kolaborantów były konfiskowane przez sektę¹. W połowie I wieku naszej ery spośród zelotów wyodrębnił się skrajny odłam bezwzględnych zabójców – sykariuszy, atakujących w biały dzień na ludnych placach, nierzadko zabijając ofiarę publicznie. Nazwa *sykariusze* (*siccari*) pochodzi od

1 E. Razin, *Historia sztuki wojennej*, t. 1, Warszawa 1958, s. 474.

łacińskiego słowa *sica* – zakrzywiony sztylet. W języku łacińskim *siccari* określało skrytobójcę – w prawie rzymskim był na takie przestępstwo odpowiedni zapis². Ugrupowanie stosowało również masowy terror poprzez zatrucie wody w studniach we wsiach i miasteczkach, których mieszkańcy nie podzielali gorliwości sykariuszy. Józef Flawiusz charakteryzuje działania sykariuszy w następujący sposób: *Mordowali ludzi w biały dzień i w samym centrum miasta. Mieszali się z tłumem szczególnie w czasie świąt i nosząc ukryte pod szatami małe sztylety, żgali nimi swoich przeciwników. Kiedy ci padli martwi, zabójcy przyłączali się do pomstującego tłumu i stając się w ten sposób wolnymi od podejrzania, w ogóle nie dawali się wykryć*³. Ugrupowanie to odegrało znaczącą rolę w powstaniu przeciwko Rzymianom w latach 66–70 naszej ery. W 66 roku sykariuszami dowodził Menachem, syn Judy Galilejczyka. Menachem wraz ze swoją grupą radykalnych bojowników zabił Ananiasza – ojca dowódcy Świątyni Jerozolimskiej Eleazara. Czyn ten spowodował chęć odwetu. Sykariusze zostali pokonani przez wojska Eleazara, natomiast Menachem został schwytany i stracony⁴. Uratowała się jedynie nieliczna grupa radykalnych bojowników, która wdarła się do twierdzy w Masadzie, wybiła załogę rzymską i umocniła się tam. Dopiero w 70 roku Rzymianie odbili twierdzę. O determinacji jej obrońców – sykariuszy, może świadczyć fakt popełnienia zbiorowego samobójstwa 960 osób – zarówno obrońców, jak też kobiet, dzieci i starców, aby nie wpaść w ręce wroga⁵.

Zapewne powyższe fakty, jak też prowadzenie działań terrorystycznych w postaci mordowania przeciwników w tłumie podczas dnia, z czym związana jest łatwość rozpoznania sprawcy, sprawiają, że sykariuszy należy postrzegać jako grupę terrorystyczną stosującą terroryzm samobójczy. Wiele ich misji kończyło się schwytaniem terrorysty zabójcy i skazaniem go na śmierć przez spalenie żywcem bądź ukrzyżowanie. Kary te, chociaż straszne, i tak były wybawieniem od stosowanych tortur⁶. Tak więc sykariusze wyruszający na misję musieli zdawać sobie sprawę, że gdy zostaną pojmاني, będą straceni. Jednakże należy zwrócić uwagę, że sykariuszy nie można w pełni przyrównać do współczesnych samobójczych zamachowców, gdyż nie popełniali oni samobójstw. Ich zachowanie polegające na wtapianiu się w tłum i udawaniu

2 B. Nowaczyk, *Masada 66–73*, Warszawa 2009, s. 35.

3 Ł. Niesiołowski, *Eleazar w Masadzie 70 r. n.e.*, „Rzeczpospolita” 2008, nr 8, s. 35.

4 Ibidem, s. 8.

5 B. Nowaczyk, *Masada...*, op. cit., s. 234.

6 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 22.

zwykłych przechodniów wskazuje na to, że nie chcieli ponieść śmierci. Mieli nadzieję na przeżycie, na co wskazuje ich zachowanie po popełnionej zbrodni. Nie znaleziono w literaturze żadnych danych, z których wynikałoby, że ci radykalni bojownicy dokonywali samobójstw po wykonaniu zadania w postaci zabójstwa.

2.2. Asasyni – zabójczy wysłannicy Boga

Kolejną grupą terrorystyczną (udokumentowaną historycznie) stosującą zamachy terrorystyczne byli asasyni. Była to fanatyczna sekta muzułmańska działająca na Bliskim Wschodzie od XI do XIII wieku naszej ery. Asasyni należeli do ismailickiej gałęzi szyickiej odmiany islamu⁷. Ismailici w X wieku opanowali Egipt i zapoczątkowali dynastię Fatymidów wywodzących swe pochodzenie od Fatimy, córki proroka Muhammada. Władcy tej dynastii przeświadczeni byli o bezdyskusyjnej i jedynej słuszności swych praw do panowania nad całym światem islamu, tytułowali się kalifami⁸. Pod koniec XI wieku w panującej dynastii nastąpił rozłam. W walce o władzę zwyciężył Hassan-i-Sabbah (przez Europejczyków zwany Starcem z Gór), który zajął zamek Alamut w górach Albusz (na południe od Morza Kaspijskiego) i poświęcił się głoszeniu ismailickiego islamu na Bliskim Wschodzie. Zapoczątkował też oddaną mu grupę terrorystów, gotowych do wypełniania woli władcy, znanych pod nazwą asasynów⁹. Jako nieliczna grupa nie byli w stanie odnieść zwycięstwa w walnej bitwie. Wypracowali więc inną metodę walki. Pojedynczy zamachowiec (lub niewielka grupa) wysyłany był z zadaniem zabicia wrogiego dowódcy za pomocą sztyletu.

Asasyni usprawiedliwiali popełniane przestępstwa świętością misji, ponieważ postrzegali siebie jako wysłanników Boga. Zabójstwa dowódców przeciwnika były efektywnymi sposobami osiągnięcia celu w postaci obniżenia wpływu wrogów sekty. Często też już sama groźba wykonania zamachu wystarczała asasynom do zmuszenia przeciwnika do uległości¹⁰. Pierwszą ofiarą asasynów był minister sułtana tureckiego Nizama-al-Mulka w 1092 roku.

7 *Encyklopedia terroryzmu*, op. cit., s. 38.

8 P. Lewicka, *Wszystkie twarze imperium* [w:] *Historia Arabów*, „Polityka” 2011, nr 11 (wydanie specjalne), s. 30.

9 *Encyklopedia popularna PWN*, op. cit., s. 38.

10 *Ibidem*, s. 39.

Samotny zabójca Butahir Arrani przebrał się za świętego męża i w czasie przenoszenia ministra w lektyce zaszytył go. Nie miał on szansy na ucieczkę i został zabity przez straż. Brak możliwości ucieczki, jak też rzadkie podejmowanie takich prób przez asasynów powoduje, że zaliczani są do grup terrorystycznych uprawiających terroryzm samobójczy. Asasyni wierzyli, że nagrodą za męczeńską śmierć będą „radości rajy”, a ucieczkę z miejsca zbrodni uważali nawet za wstyd¹¹. Fanatyczna odwaga dała najprawdopodobniej początek przekonaniu, że asasyni działali pod wpływem narkotyków. Legenda głosi, że odurzali narkotykami członka sekty przed planowaną misją. Prowadzili odurzonego do pięknego ogrodu, gdzie przebywał z pięknymi dziewczycami, i przekonywali go, że znajduje się w rajy. Przed planowanym zamachem ponownie zostawał odurzony narkotykami i otrzymywał zadanie do wypełnienia. Zabójca był przekonany, że po wykonaniu rozkazu wolno mu będzie wrócić do rajy, a jeśli zginie w czasie misji, to znajdzie się w nim jeszcze szybciej.

Wielu współczesnych badaczy sądzi, że są to jedynie legendy, a nie fakty historyczne. Sugerują oni, że zamroczony narkotykami zamachowiec nie byłby efektywny. Ale to właśnie dzięki narkotynom asasyni otrzymali swoją nazwę. Rzeczono najczęściej zażywany przez nich narkotykiem był haszysz. W języku arabskim sekta znana była jako *hashishiyya*, *hashishiyyin* lub *hashishin*¹². Nazwy te zostały zaadaptowane przez krzyżowców chrześcijańskich w Syrii i przeniesione do Europy w formie słowa *assassin*¹³. Termin ten wszedł do powszechnego użytku w wielu językach europejskich, np. w języku angielskim oznacza *osobę, która zabija kogoś ważnego bądź sławnego dla pieniędzy bądź z przyczyn politycznych, zamachowiec*¹⁴. Asasyni zostali wymordowani przez Mongołów w czasie drugiej fali najazdów mongolskich w Iranie i Syrii. Ówczesni muzułmanie byli zdania, że Mongołowie oddali im przysługę, pozbywając się asasynów. Sekta była bowiem uważana za zagrożenie dla stabilności świata islamu¹⁵. Po zagładzie asasynów historia przez wiele wieków nie odnotowała faktów zaistnienia zjawiska terroryzmu samobójczego.

11 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 24.

12 Ibidem, s. 38.

13 Ibidem, s. 39.

14 *Webster's New Dictionary & Thesaurus, Webster's New World* 1995, s. 26.

15 *Encyklopedia popularna PWN*, op. cit., s. 39.

2.3. Kamikadze – żołnierze czy terroryści?

W literaturze przedmiotu terroryści samobójcy często porównywani są do japońskich pilotów kamikadze. Porównanie to zastosowali m.in. eksperci zajmujący się terroryzmem samobójczym, tacy jak: R.A. Pape, A. Berko czy A. Pedahzur.

„Kamikadze” to termin stosowany do określenia pilotów samobójców, którzy w czasie drugiej wojny światowej poświęcali swoje życie dla ratowania Japonii. Słowo pochodzi od nazwy wiatru *shinpú* lub *kamikadze* i dosłownie oznacza „boski wiatr”¹⁶. Termin ten oddaje przekonanie Japończyków, że ich ojczyzna to „kraj bogów” zapewniających Japonii swoje wsparcie. Pochodzi on z XIII wieku i związany jest z najazdami Mongołów na Japonię. Pierwszy ich atak nastąpił w 1274 roku, drugi najazd miał miejsce w 1281 roku. Mongołowie pomimo wysłania ogromnych sił i zmasowanych ataków ponieśli dwa razy klęskę. Porażki te spowodowane były zaciętą obroną Japończyków, ale niezaprzeczalny wpływ na ostateczny wynik miały sztormy, które w latach 1274 i 1281 spowodowały poważne uszkodzenie floty i pozbawiły życia wielu najeźdźców. Mongołowie musieli się więc wycofać¹⁷.

Piloci kamikadze to jeden z najsilniejszych i najbardziej dramatyczny ze środków obronnych przedsięwzięty przez Japonię pod koniec 1944 roku. Nazwa jednostki brzmiała Shinpú Tokubetsu Kōgekítai (Specjalny Korpus Uderzeniowy Boski Wiatr). Nadana została na pamiątkę „boskiego” wiatru (sztormu), który uchronił Japonię przed najazdem mongolskim w XIII wieku¹⁸.

Do ataków używano przede wszystkim samolotów, ale Japończycy zachęcani efektywnością pilotów samobójców opracowali także specjalne, napędzane silnikiem raketowym załogowe bomby latające Yokosuka MXY-7 Ohka (Kwiat Wiśni). Były to bomby ze skrzydłami i prostym układem sterowniczym. Odłączano je od samolotu-matki na wysokości około 8000 metrów i lotem nurkowym pilot samobójca naprowadzał ją na cel. Maszyny te nie były w stanie zboczyć z kursu, nie miały też paliwa, aby wrócić do bazy¹⁹. Samoloty te często były kierowane przez nastolatków po przejściu kilkutygodniowego szkolenia. Pierwsi ochotnicy rekrutowali się spośród pilotów 201 Grupy Lotnictwa Morskiego. 25 października 1944 roku przeprowadzono

16 K.G. Henshall, *Historia Japonii*, Warszawa 2011, s. 53.

17 Ibidem, s. 52.

18 Ibidem, s. 158.

19 <http://wgordon.web.wesleyan.edu/kamikaze/backgrounds/ship-sunk/index.htm> [dostęp: 17.02.2013].

pierwszy atak²⁰. Na amerykańskie okręty operujące w Zatoce Leyte ruszyły dwie eskadry pilotów samobójców dowodzone przez porucznika Yusio Sekiego, który swoim samolotem o nazwie „Zero” zatopił lotniskowiec eskortowy „Saint Lo”. W efekcie tego ataku kamikadze uszkodzili 6 lotniskowców, czym wywołali panikę wśród załóg amerykańskich. Klasyczne lotnictwo morskie zatapiało przeciętnie jeden okręt przeciwnika na 6000 lotów, a piloci kamikadze jedynie tylko w dniach od 6 do 9 stycznia 1945 roku zniszczyli 6 okrętów kosztem 722 pilotów²¹. Działalność kamikadze osiągnęła szczyt podczas walk o Okinawę, prowadzonych od 6 kwietnia do 22 czerwca 1945 roku²². Łącznie 3848 kamikadze w czasie swoich misji zatopiło co najmniej 48 amerykańskich okrętów²³, uszkodziło 368 innych okrętów, zabiło około 12 300 i zraniło około 36 400 marynarzy²⁴. W literaturze można znaleźć autorów porównujących pilotów kamikadze do samobójczych terrorystów. R. Pape ocenia w następujący sposób Mahommeda Attę, który zorganizował i przeprowadził zamachy samobójcze 11 września 2001 roku: *Atta widział siebie jako poświęcającego się żołnierza i rzeczywiście jego historia, motywacje i zachowanie nie wydają się różnić zasadniczo od kamikadze, albo wielu innych żołnierzy z wielu innych kultur, których społeczeństwa zaangażowane były w desperacką walkę o przetrwanie*²⁵.

Z kolei Anat Berko, podpułkownik armii izraelskiej przytacza rozkaz wydany pilotom przez cesarza Japonii, który brzmiał: *Wojownicy cesarza! Nie wróćcie żywi z pola bitwy. Powierzone wam zadanie wymaga waszej śmierci. Ciało zginie na polu bitwy, ale dusza żyć będzie. Śmierć waszych ciał umożliwi zwycięstwo*²⁶. Według A. Berko przekaz ten jest podobny do tego, jaki współcześnie kierowany jest do samobójczych zamachowców.

Trudno jednak zgodzić się z tymi poglądami. Terrorysta nie powinien być porównywany z żołnierzem, gdyż porównanie takie jest sprzeczne z definicją terrorysty, a ponadto uwłaczające dla żołnierza. Głównym argumentem

20 K.G. Henshall, *Historia...*, op. cit., s. 158.

21 <http://wgordon.web.wesleyan.edu/kamikaze/backgrounds/ship-sunk/index.htm> [dostęp: 17.02.2013].

22 J. Orbell, T. Morikawa, *An evolutionary Account of Suicide Attacks: The Kamikaze Case* [w:] “Political Psychology” 2011, Vol. XX, No. XX, www.icds.uoregon.edu/wp-content/uploads/2011/08/The_kamikaze_Case.pdf [dostęp: 23.02.2013].

23 Do ataków na flotę aliancką używano również tzw. żywych torped.

24 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 25.

25 Ibidem, s. 333.

26 A. Berko, *Droga do rajy...*, op. cit., s. 35.

przeciwko takiemu porównywaniu jest fakt pełnienia przez nich służby wojskowej i bycia żołnierzami, a nie cywilami. Po drugie, ich samobójcza działalność była prowadzona i kierowana przez dowództwo sił zbrojnych Japonii. Po trzecie, poświęcanie życia przez żołnierzy dla ojczyzny lub w celu ratowania innych jest powszechnie uznanym aktem heroizmu i odwagi, i to nie tylko w Japonii. Po czwarte, różnice wynikają z definicji – japońscy kamikadze dokonywali ataków samobójczych, ale nie były to ataki terrorystyczne. Działali oni zgodnie z prawem panującym w Japonii w danym okresie. Natomiast sprawcy samobójczych ataków terrorystycznych to osoby podejmujące działania niezgodne z prawem, w postaci zamachów terrorystycznych, których intencją jest zabicie siebie i jak największej liczby osób.

2.4. Terroryzm i terroryzm samobójczy u progu XXI wieku

Pierwszym atakiem samobójczym był zamach przeprowadzony na lotnisku Lod w Tel Awiwie w maju 1972 roku przez Japońską Armię Czerwoną. Podczas ataku trzech członków Armii zmasakrowało 25 osób i raniło 76 przy pomocy broni palnej i granatów. Była to misja samobójcza, podczas której dwóch członków zginęło. Jedyny ocalały zamachowiec – Kozo Okamoto, został skazany na karę dożywotniego więzienia. Więcej samobójczych ataków terrorystycznych organizacja ta nie przeprowadziła, gdyż w 1988 roku zakończyła swoją działalność po aresztowaniu jej kluczowych członków²⁷. Zamach ten wpisuje się w szeroko pojętą definicję terroryzmu samobójczego.

Dokonana w rozdziale analiza zamachów terrorystycznych i samobójczych zamachów terrorystycznych opiera się na danych uzyskanych z Globalnej Bazy Danych Terroryzmu (*Global Terrorism Database – GDT*), opracowanej na Uniwersytecie Maryland, a także Chicagowskiego Projektu ds. Bezpieczeństwa i Terroryzmu (*Chicago Project on Security and Terrorism – CPOST*), prowadzonego przez profesora Roberta A. Pape'a z Uniwersytetu w Chicago. GDT zawiera informacje na temat zdarzeń terrorystycznych na całym świecie od 1974 do 2016 roku. W odróżnieniu od wielu innych baz danych zawierających informacje dotyczące terroryzmu Baza Danych Uniwersytetu w Maryland obejmuje systematycznie zbierane informacje na temat międzynarodowych zdarzeń mających znamiona aktu terrorystycznego, które

27 *Encyklopedia popularna PWN*, op. cit., s. 565–566.

miały miejsce w tym okresie. Obecnie (stan na 31 grudnia 2016 r.) obejmuje 170 350 przypadków²⁸. Do każdego zamachu dołączone są podstawowe informacje dotyczące zdarzenia, takie jak m.in.: cel ataku, rodzaj ataku, broń użyta w ataku, liczba ofiar i (jeżeli jest zidentyfikowana) grupa lub osoba odpowiedzialna za dokonanie zamachu. Dane zawarte w GTD opracowywane są na podstawie raportów z różnych źródeł, których wiarygodność jest dokładnie weryfikowana. Zespół badaczy z Uniwersytetu w Maryland ściśle współpracuje przy opracowywaniu wyników swoich badań z licznymi instytucjami i centrami, takimi jak: Pinkerton Global Intelligence Service, Center for Terrorism and Intelligence Studies (CETIS), Study of Violent Groups (ISVG)²⁹. Umieszczane w bazie przez naukowców z Uniwersytetu z Maryland incydenty terrorystyczne muszą być zgodne z definicją terroryzmu i powinny spełniać trzy podstawowe parametry, aby uznać je za ataki terrorystyczne³⁰:

1) incydent musi być zamierzony i mieć określony cel do osiągnięcia przez sprawcę;

2) incydent musi odznaczać się przemocą lub groźbą przemocy skierowaną wobec ludzi lub obiektów;

3) sprawcami przemocy muszą być tzw. niepaństwowi aktorzy – baza danych GTD nie zawiera więc aktów terroryzmu państwowego.

Oprócz powyższych parametrów incydent powinien spełniać także trzy podstawowe kryteria, aby nie budził wątpliwości, czy jest atakiem terrorystycznym³¹:

1) akt musi mieć na celu osiągnięcie celu politycznego, społecznego, religijnego lub ekonomicznego. Akt, który ma na celu tylko spowodowanie korzyści gospodarczych, według naukowców z Uniwersytetu w Maryland nie spełnia kryteriów ataku terrorystycznego;

2) akt musi być poprzedzony wyartykułowaną groźbą (przymusem, zastraszaniem), przekazaną do szerokiej publicznej wiadomości, a nie tylko do bezpośredniej ofiary;

3) akt musi być sprzeczny z prawami prowadzenia wojen i konfliktów zbrojnych. Oznacza to, że akt musi być spoza dopuszczalnych przez międzynarodowe prawo humanitarne i konfliktów zbrojnych działań (w szczególności nakierowany na ludność cywilną niemającą statusu kombatantów).

28 <http://www.start.umd.edu/gtd/> [dostęp: 28.07.2017].

29 Ibidem.

30 *Global Terrorism Database Codebook*, Maryland 2013, s. 6.

31 Ibidem, s. 9.

Z kolei CPOST specjalizuje się w badaniach nad zjawiskiem samobójczych ataków terrorystycznych, a także w interdyscyplinarnych analizach związanych z bezpieczeństwem międzynarodowym. CPOST ściśle współpracuje m.in. z Departamentem Obrony USA. Pierwsza pełna wersja bazy danych CPOST została opublikowana w „American Political Science Review” w sierpniu 2003 roku. Od tego też czasu jest aktualizowana (obecnie informacje kończą się na 2016 roku)³². Dane statystyczne poszczególnych ośrodków różnią się nieznacznie.

Tabela 2.1

Ogólna liczba zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 1970–2016

Region	Liczba zamachów
Bliski Wschód i Afryka Północna	38 654
Azja Południowa	36 167
Ameryka Południowa	16 925
Europa Zachodnia	14 617
Afryka	12 878
Azja Południowo-Wschodnia	9 340
Ameryka Środkowa i Karaiby	7 085
Europa Wschodnia	3 713
Ameryka Północna	2 881
Azja Wschodnia	722
Azja Środkowa	450
Australia i Oceania	235
Razem	143 667

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Global Terrorism Database, <http://www.start.umd.edu/gtd/> [dostęp: 28.07.2017].

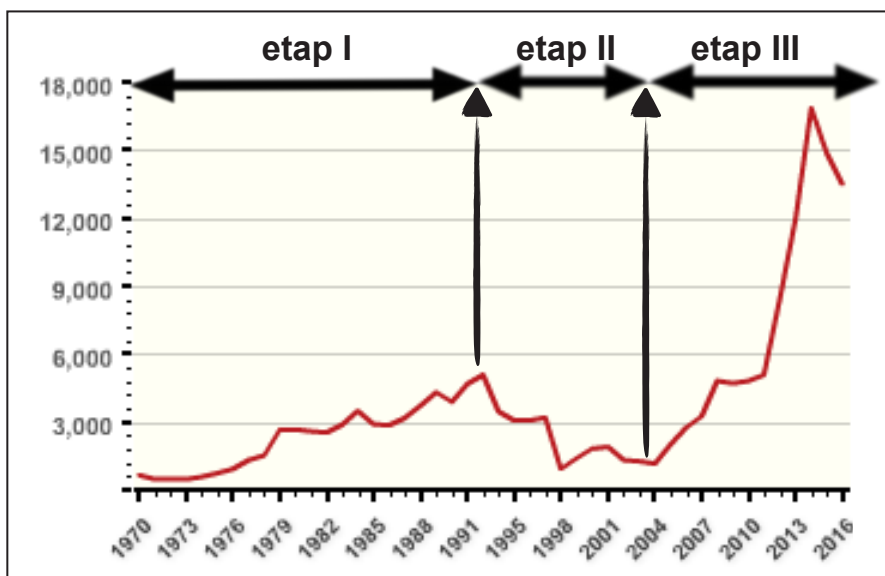
Rozpoczynając analizę ataków terrorystycznych, należy przedstawić wyniki prac dotyczących ich liczby w poszczególnych regionach świata. Analizując dane zawarte w GTD, można stwierdzić, że w latach 1970–2016 miało miejsce 143 667 ataków terrorystycznych. Do najbardziej niebezpiecznych regionów pod względem ataków terrorystycznych należy zaliczyć Bliski Wschód, Afrykę Północną, Azję Południową, Amerykę Południową oraz Europę Zachodnią. Natomiast do najbardziej spokojnych regionów należy Australia i Oceania, a także Azja Środkowa. Dokładna liczba zamachów terrorystycznych

32 cpost.uchicago.edu [dostęp: 28.07.2017].

w poszczególnych regionach świata w latach 1970–2016 została umieszczona w tabeli 2.1. Analizując liczbę poszczególnych ataków terrorystycznych w kolejnych latach tego okresu i przyjmując kryterium cykliczności zdarzeń, które zostały zaprezentowane na rysunku 2.1, można stwierdzić, że liczba zamachów od początku lat siedemdziesiątych XX wieku stopniowo wzrastała – aż do 1992 roku, w którym było ich 4356. Od tego okresu można zaobserwować stopniowe zmniejszanie się liczby ataków terrorystycznych na świecie, aż do najniższego poziomu, który miał miejsce w 2004 roku (977 zamachów). Jednak już w następnym roku nastąpił gwałtowny wzrost liczby ataków terrorystycznych, który trwa do dnia dzisiejszego (od 1 stycznia 2005 do końca 2016 roku miało miejsce 78 737 ataków terrorystycznych)³³.

Analizując powyższe dane i przyjmując kryterium cykliczności zdarzeń, można zatem wyszczególnić trzy okresy:

- I okres: 1970–1992 (45 625 zamachów terrorystycznych);
- II okres: 1993–2004 (19 305 zamachów terrorystycznych);
- III okres: 2005–2016 (78 737 zamachów terrorystycznych).

Źródło: ibidem.

Rysunek 2.1. Liczba zamachów terrorystycznych w latach 1970–2016

33 Ibidem.

2.4.1. Terroryzm i terroryzm samobójczy w latach 1970–1992

I okres (lata 1970–1992) pokrywa się z okresem zimnej wojny, kiedy to osiągnięcie celów społecznych i politycznych odbywało się na innej płaszczyźnie niż współcześnie³⁴. II okres obejmuje czas związany ze zmianami na mapie politycznej świata, który był zdominowany upadkiem muru berlińskiego i rozpadem ZSRR³⁵. III okres jest ściśle związany z ogłoszeniem tzw. globalnej wojny z terroryzmem, rozpoczętej i prowadzonej po zamachach z 11 września 2001 roku przez Stany Zjednoczone Ameryki Północnej i jej sojuszników³⁶. Dalsza analiza danych wskazuje na procentowy rozkład zamachów terrorystycznych w poszczególnych okresach. W I okresie, który trwał aż 22 lata, miało miejsce 32% ogólnej liczby zamachów. W II okresie trwającym 12 lat było 13% wszystkich zamachów terrorystycznych, natomiast w III okresie, który trwa 11 lat, było ich już 55% wszystkich zamachów³⁷. Dane te ilustrują również średnią częstotliwość przeprowadzania zamachów: w pierwszym okresie – 2073 zamachów rocznie, w II okresie – 1608 zamachów rocznie, w III najkrótszym okresie – 8170 zamachów.

I okres charakteryzuje się stosunkowo małą liczbą ofiar i dużą liczbą zamachów, podczas których nie zanotowano żadnych ofiar. Szczegółowe dane dotyczące liczby ofiar w poszczególnych okresach przedstawione zostały w tabeli 2.2.

Przechodząc do szczegółowej analizy poszczególnych okresów, można stwierdzić, że w I okresie najwięcej zamachów terrorystycznych zostało przeprowadzonych w Ameryce Południowej, Europie Zachodniej, Ameryce Środkowej i na Karaibach. Należy mieć na uwadze, w tym kontekście, sytuację geopolityczną na świecie. W regionie Ameryki Środkowej rządy w Peru³⁸, Kolumbii³⁹, Boliwii⁴⁰ zmagaly się zarówno ze skrajnie prawicową, jak i lewicową partyzantką. Podobna sytuacja była na Karaibach⁴¹, w Gwatemali, Hondurasie, Panamie czy Nikaragui i Salwadorze⁴². W tym czasie również Europa

34 P. Ostaszewski, *Międzynarodowe...*, op. cit., s. 111.

35 Ibidem, s. 123.

36 A. Czupryński, *Współczesna sztuka operacyjna*, Warszawa 2009, s. 163.

37 <http://www.start.umd.edu/gtd/> [dostęp: 28.07.2017].

38 K. Kubiak, *Wojny...*, op. cit., s. 166–167.

39 Ibidem, s. 163.

40 Ibidem, s. 153.

41 K. Kubiak, *Wojny...*, op. cit., s. 154–162.

42 Ibidem, s. 152–162.

Zachodnia była areną krwawych zająć w Irlandii Północnej⁴³, Hiszpanii (Kraj Basków), a także miejscem zamachów lewackich i mafijnych organizacji w Niemczech, Włoszech i Francji⁴⁴. W tym czasie coraz częściej dochodziło również do zamachów terrorystycznych w krajach Bliskiego Wschodu, przede wszystkim w Izraelu i Libanie. Szczegółowe informacje zostały przedstawione w tabeli 2.2.

Analizując I etap, można wskazać, że w tym okresie miało miejsce 45 625 zamachów terrorystycznych. W Ameryce Południowej było ich 12 906 (był to region o największym ich natężeniu). Znaczne natężenie występowania zjawiska występowało także w Europie Zachodniej, Ameryce Środkowej, na Bliskim Wschodzie oraz w Afryce Północnej.

Tabela 2.2

Ogólna liczba zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 1970–1992

Region	Liczba zamachów
Ameryka Południowa	12 906
Europa Zachodnia	9 996
Ameryka Środkowa i Karaiby	6 480
Bliski Wschód i Afryka Północna	4 935
Azja Południowa	3 995
Afryka	2 815
Ameryka Północna	1 998
Azja Południowo-Wschodnia	1 684
Azja Wschodnia	356
Europa Wschodnia	270
Australia i Oceania	121
Azja Środkowa	69
Razem	45 625

Źródło: ibidem.

Najmniej zamachów (69) miało miejsce w Azji Środkowej. Z ogólnej liczby ataków w I etapie (45 625) większość była zamachami bombowymi (48%). Poza tym były to też: morderstwa (19%), ataki zbrojne (17%), zamachy na infrastrukturę bez użycia materiałów wybuchowych (8%), porwania osób i inne. Szczegółowe zestawienie przedstawione zostało w tabeli 2.3.

⁴³ V. Grotowicz, *Terroryzm...*, op. cit., s. 315–333.

⁴⁴ Ibidem, s. 223.

Tabela 2.3

Rodzaje zamachów terrorystycznych w latach 1970–1992

Rodzaj zamachu	Liczba zamachów
Zamach bombowy	22 049
Morderstwo	8 610
Atak zbrojny	7 517
Zamach na infrastrukturę bez użycia materiałów wybuchowych	3 475
Porwanie osób	2 075
Inne	1 182
Przetrzymywanie zakładników	513
Porwanie obiektów dla okupu (samolotów, statków, pojazdów itp.)	222

Źródło: ibidem.

Głównymi celami zamachów terrorystycznych w tym okresie były przede wszystkim obiekty związane z handlem i finansami (21%), osoby cywilne (20%), osoby i obiekty związane ze sprawowaniem władzy (15%), policja (11%), infrastruktura, tj. elektrownie, rurociągi itp. (8%) oraz transport publiczny, m.in. autobusy, pociągi, metro (6%). Dane odzwierciedlające rodzaj celów, w które były wymierzone ataki terrorystyczne w tym okresie, przedstawia tabela 2.4.

Tabela 2.4

Cele zamachów terrorystycznych w latach 1970–1992

Cel zamachu	Liczba zamachów
Handel i finanse	9 818
Osoby cywilne	8 872
Rząd i władze (osoby, budynki związane z władzą)	6 695
Policja	5 511
Infrastruktura (elektrownie, rurociągi itp.)	3 380
Inne	2 878
Transport publiczny	2 688
Przedstawiciele obcych państw (np. ambasady, konsulaty, dyplomaci)	1 864
Media i dziennikarze	1 189
Cele religijne	907
Lotniska i samoloty	879
Cele militarne (koszary, posterunki, żołnierze)	599
Organizacje pozarządowe	189
Turyści	156

Źródło: ibidem.

W analizowanym okresie miał miejsce **pierwszy terrorystyczny atak samobójczy**, od którego można zacząć nowoczesną analizę tego zjawiska. Zamachowiec nie mógł mieć nadziei na przeżycie i z całą pewnością zdawał sobie sprawę z konieczności poniesienia śmierci. Zamach miał miejsce w Bejrucie 15 grudnia 1981 roku. Przeprowadzony został przez członka irackiej szyickiej organizacji terrorystycznej Al-Dawa. Zamachowiec samobójca wjechał w budynek irackiej ambasady samochodem wyładowanym 100-kilogramowym ładunkiem wybuchowym. W wyniku eksplozji zginęło 61 osób, w tym ambasador Iraku w Libanie Abdul Razzak Lafta, a 100 osób zostało rannych⁴⁵.

W I etapie miały miejsce 22 samobójcze zamachy terrorystyczne – w zdecydowanej większości w pogrążonym w wojnie Libanie (17), dwa w Kuwejcie, w RPA, Kanadzie i Argentynie po jednym. Za atak 17 marca 1992 roku na ambasadę Izraela w Buenos Aires najprawdopodobniej odpowiedzialny był Hezbollah⁴⁶.

Szczegółowe dane dotyczące liczby poszczególnych samobójczych zamachów terrorystycznych w analizowanym okresie przedstawiono w tabeli 2.5.

Tabela 2.5

Ogólna liczba samobójczych zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 1970–1992

Region	Liczba zamachów
Ameryka Północna	1
Bliski Wschód i Afryka Północna	17
Ameryka Południowa	1
Afryka	1
Azja Południowa	2
Razem	22

Źródło: ibidem.

W analizowanym etapie 21 samobójczych zamachów terrorystycznych było zamachami bombowymi, natomiast w jednym przypadku było to zabójstwo. Dane te przedstawiono w tabeli 2.6.

⁴⁵ A. Merari, *Psychological and Social Aspects of Suicide Terrorism. Driven to Death*, Oxford 2010, s. 29.

⁴⁶ Ibidem.

Tabela 2.6

Rodzaje samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 1970–1992

Rodzaj zamachów	Liczba zamachów
Zamach bombowy	21
Zabójstwo	1
Razem	22

Źródło: ibidem.

Zasadniczymi celami samobójczych zamachów terrorystycznych w analizowanym okresie były przedstawicielstwa obcych państw, tj. ambasady, konsulaty czy dyplomaci (31% zamachów), policja (25%), cele związane z handlem i finansami (19%), a także cele militarne, osoby cywilne oraz lotniska i samoloty (po 6%). Liczbowe zestawienie powyższych danych zawiera tabela 2.7.

Tabela 2.7

Cele samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 1970–1992

Cele zamachów	Liczba zamachów
Przedstawiciele obcych państw (np. ambasady, konsulaty, dyplomaci)	9
Policja	5
Handel i finanse	4
Inne	1
Osoby cywilne	1
Cele militarne (koszary, posterunki, żołnierze)	1
Lotniska i samoloty	1

Źródło: ibidem.

Dwa zamachy, które spowodowały największą liczbę ofiar (zabitych i rannych), skierowane były przeciwko obywatelom Stanów Zjednoczonych. Celem zamachu z 18 kwietnia 1983 roku była ambasada USA w Bejrucie. Atak został przeprowadzony jako odwet za interwencję sił międzynarodowych w ogarniętym wojną domową Libanie. Około godziny 13.00 czasu lokalnego samochód wyładowany około 900 kg materiałów wybuchowych, prowadzony przez kierowcę samobójcę, zaparkował przed wejściem do budynku i eksplodował. W wyniku wybuchu zginęły 63 osoby: 32 libańskich pracowników, 17 Amerykanów, 14 gości i przechodniów, a rannych zostało 120 osób.

Odpowiedzialnym za dokonanie tego samobójczego zamachu terrorystycznego był Hezbollah⁴⁷.

Kolejnym samobójczym zamachem terrorystycznym z największą liczbą zabitych był równoczesny zamach na koszary żołnierzy amerykańskich i francuskich w Bejrucie 23 października 1983 roku. Żołnierze amerykańscy i francuscy wchodzili w skład Międzynarodowych Sił w Libanie – MNF (oprócz nich w skład tych sił wchodziły także kontyngenty brytyjski i włoski). O godzinie 6.22 pochodzący z Iranu zamachowiec samobójca Ismail Ascari, prowadzący wyładowany materiałami wybuchowymi samochód ciężarowy marki Mercedes-Benz, przejechał przez otaczające budynek zasieki i wjechał do holu, w którym nastąpiła eksplozja materiału wybuchowego (szacowano, że było go około 9525 kg). Siła eksplozji spowodowała zawalenie się większości cztero piętrowego budynku służącego jako koszary dla żołnierzy 8 batalionu marines (Battalion Landing Team – BLT 1/8). Budynek ten położony był w okolicach Międzynarodowego Portu Lotniczego w Bejrucie. W wyniku zamachu na amerykańskie koszary zginęło 241 amerykańskich żołnierzy: 220 marines, 18 marynarzy i 3 innych żołnierzy. Kolejnych 128 żołnierzy zostało rannych, z których 34 później zmarło w wyniku odniesionych ran⁴⁸. Zginął również libański pracownik⁴⁹. Dziesięć minut później nastąpił atak na dziewięciopiętrowy budynek „Drakkar” zamieniony na koszary francuskiej 3 kompanii 1 Pułku Strzelców Spadochronowych, położony w zachodnim Bejrucie. Gdy zamachowiec samobójca rozpędził samochód wypełniony materiałem wybuchowym w kierunku budynku koszar, wówczas stojący na warcie francuscy spadochroniarze zaczęli do niego strzelać. Uważa się, że terrorysta został zastrzelony, a pojazd przeokoziółkował około 15 m od budynku. Chwilę później nastąpił wybuch samochodu, który był wypełniony około 4000 kg materiału wybuchowego. Istnieje podejrzenie, że ładunek został zdetonowany za pomocą pilota. Wybuch zabił 58 spadochroniarzy – wielu z nich było w tym czasie na balkonach, aby obserwować, co się dzieje na bejruckim lotnisku, które zostało zaatakowane kilka minut wcześniej przez samobójcę zamachowca. Łącznie w zamachach tego dnia zginęło 307 żołnierzy i 6 osób cywilnych. Do

47 Ibidem.

48 Żołnierze ci wliczeni są do ogólnej liczby zabitych.

49 A. Merari, *Psychological...*, op. cit., s. 30.

dokonania zamachu na francuskie koszary przyznała się mało znana organizacja Islamski Dżihad⁵⁰, chociaż Global Terrorism Database podaje, że wykonawcą zamachu był Hezbollah.

2.4.2. Terroryzm i terroryzm samobójczy w latach 1993–2004

Przechodząc do szczegółowej analizy II okresu, obejmującego lata 1993–2004⁵¹, można stwierdzić, że najwięcej zamachów terrorystycznych zostało przeprowadzonych w Azji Południowej (21%) oraz na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej (21%). W dalszej kolejności należy wymienić Amerykę Południową (14%) i Europę Zachodnią (13%). W tym okresie w krajach Azji Południowej, takich jak Sri Lanka, Bangladesz, Indie, Afganistan czy Pakistan, odnotowano wzrost liczby ataków terrorystycznych związanych z separatyzmem i fundamentalizmem religijnym. W tym czasie, po zamachach z 11 września 2001 roku, rozpoczęła się również ogłoszona przez prezydenta USA George'a W. Busha tzw. globalna wojna z terroryzmem, co wpłynęło na wzrost liczby zamachów terrorystycznych w Afganistanie, Iraku i Pakistanie. Szczegółowe informacje zostały przedstawione w tabeli 2.8.

W II okresie odnotowano 19 305 zamachów terrorystycznych. Najwięcej ataków miało miejsce w Azji Południowej – 4065, na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej – 4007 ataków, w Ameryce Południowej – 2577, w Europie Zachodniej – 2620. Regionem o najniższym natężeniu zamachów była Australia i Oceania, gdzie miało miejsce 71 ataków.

Z ogólnej liczby 19 305 zamachów większość stanowiły ataki bombowe (39% wszystkich zamachów w tym okresie). Następne to przede wszystkim ataki zbrojne (25%), w dalszej kolejności: morderstwa (14%), zamachy na infrastrukturę bez użycia materiałów wybuchowych (8%), porwania osób (6%) i inne. Szczegółowe zestawienie przedstawione zostało w tabeli 2.9.

50 Ibidem.

51 Zgodnie z informacją podaną na stronie GTD rok 1993 nie jest ujęty w statystykach, gdyż nie prowadzono wtedy badań w związku z reorganizacją Global Terrorism Database [dostęp: 28.07.2017].

Tabela 2.8

**Ogólna liczba zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata
w latach 1993–2004**

Region	Liczba zamachów
Azja Południowa	4 799
Bliski Wschód i Afryka Północna	4 007
Europa Zachodnia	2 620
Ameryka Południowa	2 577
Afryka	1 656
Azja Południowo-Wschodnia	1 414
Europa Wschodnia	1 273
Ameryka Północna	578
Ameryka Środkowa i Karaiby	563
Azja Wschodnia	244
Azja Środkowa	237
Australia i Oceania	71
Razem	19 305

Źródło: ibidem.

Tabela 2.9

Rodzaje samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 1993–2004

Rodzaje zamachów	Liczba zamachów
Zamach bombowy	7 641
Atak zbrojny	4 954
Morderstwo	2 783
Zamach na infrastrukturę bez użycia materiałów wybuchowych	1 548
Porwania osób	1 268
Inne	1 024
Porwania obiektów dla okupu (samolotów, statków, pojazdów itp.)	123
Przetrzymywanie zakładników	71

Źródło: ibidem.

Głównymi celami zamachów terrorystycznych w tym etapie były przede wszystkim osoby cywilne (27%), osoby i obiekty związane ze sprawowaniem władzy (15%), osoby i obiekty związane z handlem i finansami (14%), policja (11%) oraz transport publiczny, m.in. autobusy, pociągi, metro (7%). Dane odzwierciedlające rodzaj celów, w które były wymierzone ataki terrorystyczne w tym okresie, przedstawia tabela 2.10.

Tabela 2.10

Cele zamachów terrorystycznych w latach 1993–2004

Cele zamachów	Liczba zamachów
Osoby cywilne	5 539
Rząd i władza (osoby, budynki związane z władzą)	2 928
Handel i finanse	2 825
Policja	2 349
Inne	1 750
Transport publiczny	1 268
Cele religijne	771
Cele militarne (koszary, posterunki, żołnierze)	670
Przedstawiciele obcych państw (np. ambasady, konsulaty, dyplomaci)	521
Media i dziennikarze	435
Infrastruktura (elektrownie, rurociągi itp.)	410
Organizacje pozarządowe	219
Turyści	179
Lotniska i samoloty	169

Źródło: ibidem.

W II etapie miało miejsce 406 samobójczych zamachów terrorystycznych: na Bliskim Wschodzie i Afryce Północnej – 65%, w Azji Południowej – 20%, w Rosji i byłych republikach radzieckich – 6%, w Azji Południowo-Wschodniej – 2%, Ameryce Północnej – 1%, Azji Wschodniej – 5%. Szczegółowe informacje dotyczące liczby zamachów w poszczególnych regionach świata w latach 1993–2004 przedstawiono w tabeli 2.11.

Tabela 2.11

Ogólna liczba samobójczych zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 1993–2004

Region	Liczba zamachów
Bliski Wschód i Afryka Północna	264
Azja Południowa	81
ZSRR i państwa powstałe po jego rozpadzie w Europie	25
Azja Południowo-Wschodnia	10
Azja Środkowa	5
Europa Zachodnia	5
Ameryka Północna	4
Ameryka Południowa	4
Azja Wschodnia	3
Afryka	2
Europa Wschodnia	2
Ameryka Środkowa i Karaiby	1
Razem	406

Źródło: ibidem.

Dalsza analiza samobójczych zamachów terrorystycznych wskazuje na główne rodzaje zamachów, które miały miejsce w II okresie. W przytłaczającej większości były to zamachy bombowe (85%), następnie ataki zbrojne (6%), zamachy na infrastrukturę bez użycia materiałów wybuchowych (4%) i morderstwa (4%). Informacje dotyczące rodzaju zamachów w latach 1993–2004 przedstawiono w tabeli 2.12.

Tabela 2.12

Rodzaje samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 1993–2004

Rodzaje zamachów	Liczba zamachów
Zamach bombowy	375
Atak zbrojny	24
Zamach na infrastrukturę bez użycia materiałów wybuchowych	18
Morderstwo	18
Porwanie obiektów dla okupu (samolotów, statków, pojazdów itp.)	5

Źródło: ibidem.

Głównymi celami samobójczych ataków terrorystycznych były przede wszystkim osoby cywilne, które stanowiły 22% wszystkich samobójczych ataków terrorystycznych. Poza tym celami były: policja (14%), cele militarne (14%), cele związane z handlem i finansami (13%), cele związane z władzą (12%). Szczegółowe zestawienie celów samobójczych zamachów terrorystycznych przedstawiono w tabeli 2.13.

Tabela 2.13

Cele samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 1993–2004

Cele zamachów terrorystycznych w latach 1993–2004	
Cele zamachów	Liczba zamachów
Osoby cywilne	110
Policja	68
Cele militarne (koszary, posterunki, żołnierze)	69
Handel i finanse	63
Rząd i władza (osoby, budynki związane z władzą)	57
Transport publiczny	47
Inne	33
Przedstawiciele obcych państw (np. ambasady, konsulaty, dyplomaci)	16
Cele religijne	11
Lotniska i samoloty	9
Turyści	6
Media i dziennikarze	4
Infrastruktura (elektrownie, rurociągi itp.)	3
Organizacje pozarządowe	2

Źródło: ibidem.

Do najbardziej krwawych samobójczych zamachów terrorystycznych w tym etapie, oprócz już opisywanych w monografii zamachów z 11 września 2001 roku, można zaliczyć atak dokonany w Colombo na Sri Lance 31 stycznia 1996 roku, a także zamach w Karbali i Bagdadzie (Irak) 2 marca 2004 roku. Samobójczy atak terrorystyczny na siedzibę Banku Centralnego w Colombo był jednym z najgroźniejszych zamachów podczas prowadzonej przez separatystów z organizacji Tamilskich Tygrysów wojny domowej na Sri Lance. Tego dnia załadowana ponad 440 kg materiałów wybuchowych ciężarówka eksplodowała przed głównym wejściem do Banku Centralnego Sri Lanki. Oprócz banku w budynku tym mieściła się większość instytucji finansowych kraju. W momencie gdy ochrona banku otworzyła ogień do rozpędzonej ciężarówki, zamachowiec samobójca zdetonował umieszczoną w niej bombę. Siła wybuchu była tak duża, że oprócz banku uszkodziła także osiem sąsiednich budynków. Ciężarówkę osłaniali dwaj inni członkowie Tamilskich Tygrysów poruszający się trójkołowym pojazdem, którzy byli uzbrojeni w broń automatyczną oraz ręczny granatnik przeciwpancerny. W wyniku ataku zginęło 91 osób, a 1400 zostało rannych. Wśród rannych byli obywatele USA, Japonii i Holandii. Jednak większość ofiar stanowiły osoby postronne. Zamachowcem samobójcą był Savasamy Dharmendra alias Raju. Siły porządkowe schwytały jeszcze jednego członka grupy – Subramaniuma Vigneswarama alias Kittu. W wyniku przesłuchania ustalono, że zamachowiec samobójca i jego towarzyszy byli członkami Tamilskich Tygrysów i przybyli do Colombo z miejscowości Jaffna położonej na północy wyspy⁵².

Kolejnymi brutalnymi samobójczymi zamachami terrorystycznymi były ataki podczas najważniejszego święta szyizmu imamickiego w świętym mieście Karbala i w Bagdadzie. Podczas zaplanowanych na 2 marca 2004 roku zamachów terrorystycznych zdetonowano 12 ładunków wybuchowych w Karbali oraz trzy w pobliżu meczetu Al-Kadhimiya w Bagdadzie. W Karbali zamachowiec samobójca oraz inni terroryści, którzy nie byli samobójcami, zdetonowali dziewięć ładunków wybuchowych w meczecie Hussain. W wyniku tego ataku zginęło 106 osób, a 233 zostały ranne. Z kolei w Bagdadzie czterech zamachowców samobójców przeszło przez dwa kordony bezpieczeństwa rozmieszczone wokół meczetu Al-Kadhimiya. Trzech z nich zdetonowało swoje ładunki, natomiast

52 http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/31/newsid_4083000/4083095.stm [dostęp: 12.10. 2013].

czwarty został schwytyany, zanim odpalił swój pas z materiałem wybuchowym. W wyniku zamachu zginęło 58 osób, a 167 zostało rannych.

Każdy z przytoczonych wyżej irackich zamachów był skierowany przeciwko szyickim pielgrzymom modlącym się w świątyniach. Oprócz zamachowców samobójców w zamachach uczestniczyli inni terroryści, którzy za pomocą broni automatycznej i granatników przeciwpancernych mieli dobijać rannych i strzelać do szukających ucieczki z miejsca eksplozji. O przeprowadzenie tych zamachów podejrzana była iracka Al-Kaida. Łącznie w masakrach podczas święta Aszury 2 marca 2004 roku zginęło 168 osób, a 292 zostały ranne⁵³.

2.4.3. Terroryzm i terroryzm samobójczy w latach 2005–2016

Wnioski z analizy III etapu, przypadającego na lata 2005–2016, wykazują, że w tym okresie miało miejsce 78 737 zamachów terrorystycznych. Biorąc pod uwagę miejsca przeprowadzania zamachów, można stwierdzić, że najczęściej miały one miejsce w: Azji Południowej – 40%, na Bliskim Wschodzie i Afryce Północnej – 32%, Afryce – 10%, Azji Południowo-Wschodniej – 9%, a także Europie Zachodniej – 3%. Szczegółowe dane dotyczące liczby zamachów w poszczególnych regionach świata ilustruje tabela 2.14.

Tabela 2.14

Ogólna liczba zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 2005–2016

Region	Liczba zamachów
Bliski Wschód i Afryka Północna	29 712
Azja Południowa	28 107
Afryka	8 407
Azja Południowo-Wschodnia	6 242
Europa Wschodnia	2 170
Europa Zachodnia	2 001
Ameryka Południowa	1 442
Ameryka Północna	305
Azja Środkowa	144
Azja Wschodnia	122
Australia i Oceania	43
Ameryka Środkowa i Karaiby	42
Razem	78 737

Źródło: ibidem.

53 <http://edition.cnn.com/2004/WORLD/meast/03/02/sprj.nirq.main/> [dostęp: 12.10.2013].

W analizowanym okresie najczęstszym rodzajem zamachu był zamach bombowy (53% wszystkich analizowanych zamachów), atak zbrojny (25%) oraz morderstwo (8%). Dalsze informacje uwzględniające pozostałe rodzaje zamachów terrorystycznych zostały zaprezentowane w tabeli 2.15.

Tabela 2.15

Rodzaje zamachów terrorystycznych w latach 2005–2012

Rodzaj zamachu	Liczba zamachów
Zamach bombowy	46 768
Atak zbrojny	19 200
Morderstwo	5 172
Porwania osób	209
Zamach na infrastrukturę bez użycia materiałów wybuchowych	5 594
Inne	1 735
Przetrzymywanie zakładników	267
Porwania obiektów dla okupu (samolotów, statków, pojazdów itp.)	59

Źródło: ibidem.

W III okresie głównymi celami zamachów terrorystycznych były osoby cywilne, w które było wymierzonych 31% wszystkich przeprowadzonych wówczas ataków. Kolejnymi celami terrorystów były: policja (17%), osoby i infrastruktura związana ze sprawowaniem władzy (16%), instytucje i obiekty handlowe i finansowe (9%), obiekty militarne i wojsko (5%). Szczegółowe zestawienie celów samobójczych zamachów terrorystycznych w tym okresie przedstawiono w tabeli 2.16.

Tabela 2.16

Cele zamachów terrorystycznych w latach 2005–2016

Cel zamachu	Liczba zamachów
Osoby cywilne	32 310
Policja	14 782
Rząd i władza (osoby, budynki związane z władzą)	9 745
Inne	3 298
Handel i finanse	5 852
Cele militarne (koszary, posterunki, żołnierze)	4 059
Transport publiczny	3 807
Cele religijne	2 594
Infrastruktura (elektrownie, rurociągi itp.)	188
Przedstawiciele obcych państw (np. ambasady, konsulaty, dyplomaci)	1 012
Media i dziennikarze	404
Organizacje pozarządowe	293
Lotniska i samoloty	272
Turyści	121

Źródło: ibidem.

W III etapie nastąpił ogromny wzrost aktywności zamachowców samobójców. W latach 2005–2016 doszło do 4282 samobójczych zamachów terrorystycznych, w zdecydowanej większości na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej (51%), a także w Azji Południowej (43%). Stosunkowo nieliczne przypadki samobójczych zamachów terrorystycznych miały miejsce w Afryce (7%) i Rosji oraz w państwach, które powstały po rozpadzie ZSRR w Europie (2%). Liczba samobójczych zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata została przedstawiona w tabeli 2.17.

Tabela 2.17

Ogólna liczba samobójczych zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 2005–2012

Region	Liczba zamachów
Bliski Wschód i Afryka Północna	2 286
Azja Południowa	1 428
Afryka	470
Europa Wschodnia	51
Azja Południowo-Wschodnia	15
Europa Zachodnia	14
Azja Wschodnia	10
Azja Środkowa	5
Ameryka Północna	3
Razem	4 282

Źródło: ibidem.

W latach 2005–2016 głównym rodzajem samobójczego zamachu terrorystycznego, podobnie jak w poprzednich okresach, był zamach bombowy, który stanowił 87% ogólnej liczby analizowanych zamachów. W dalszej kolejności były to morderstwa (7%) i ataki zbrojne (4%). Informacje dotyczące rodzajów zamachów przeprowadzonych w tym okresie przedstawiono w tabeli 2.18.

Tabela 2.18

Rodzaje samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 2005–2016

Rodzaje zamachów	Liczba zamachów
Zamach bombowy	4 057
Morderstwo	125
Atak zbrojny	80
Inne	9
Zamach na infrastrukturę bez użycia materiałów wybuchowych	11

Źródło: ibidem.

Kolejnym analizowanym zestawieniem były informacje dotyczące celów, przeciwko którym skierowane były samobójcze ataki terrorystyczne w III okresie. W 27% przypadków były to osoby cywilne. Zamachy wymierzone w policję stanowiły 22%, a w osoby i obiekty reprezentujące rząd – 16%. Szczegółowe zestawienie liczbowe samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 2005–2012 umieszczono w tabeli 2.19.

Tabela 2.19

Cele samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 2005–2016

Cele zamachów	Liczba zamachów
Osoby cywilne	1 561
Policja	1 129
Rząd i władza (osoby, budynki związane z władzą)	629
Cele militarne (koszary, posterunki, żołnierze)	310
Handel i finanse	151
Inne	110
Cele religijne	255
Transport publiczny	45
Przedstawiciele obcych państw (np. ambasady, konsulaty, dyplomaci)	42
Lotniska i samoloty	25
Turyści	11
Media i dziennikarze	9
Infrastruktura (elektrownie, rurociągi itp.)	3
Organizacje pozarządowe	3

Źródło: ibidem.

Do najkrwawszych samobójczych ataków terrorystycznych w analizowanym okresie można zaliczyć zamachy w Bagdadzie (19 sierpnia 2009 roku) oraz w Karaczi (18 października 2007 roku). W środę rano 19 sierpnia 2009 roku między godziną 10.30 a 11.00 nastąpiły skoordynowane ataki, które były skierowane przeciwko ludności cywilnej oraz irackim siłom bezpieczeństwa i obiektom rządowym administracji irackiej. Trzy jednoczesne zamachy samobójcze rozpoczęły się od eksplozji samochodu pułapki (VBIED)⁵⁴ przed irackim Ministerstwem Finansów. Kolejny, jeszcze większy wybuch samochodu pułapki z kierowcą samobójcą miał miejsce w okolicy Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Atakowi towarzyszył również morderczy ostrzał

54 VBIED (*Vehicle Born Improvised Explosive Device*) – zaimprovizowany samochodowy ładunek wybuchowy.

tw. zielonej strefy. W zamachu na MSZ zginęło 58 osób. W wyniku eksplozji powstał lej o głębokości 3 m i szerokości 10 m. Kolejny samochód pułapka został zdetonowany na wiadukcie w pobliżu Ministerstwa Finansów. Atak ten skierowany był we wspólny patrol armii i policji irackiej. W wyniku tych zamachów zginęły 102 osoby, a 552 zostały ranne (wśród nich kobiety i dzieci). Uszkodzeniu i zniszczeniu uległy także dziesiątki pobliskich budynków i samochodów⁵⁵. Drugi zamach, który warto opisać z powodu jego skuteczności, miał miejsce w Karaczi w Pakistanie 18 października 2007 roku. Samobójca zamachowiec dokonał ataku w nocy, o godzinie 00.52, w tłumie ludzi, który zgromadził się, aby powitać powracającą z wygnania byłą premier Pakistanu Benazir Bhutto. Harkatul Jihad-e-Islami najpierw rzucił granat, a następnie zdetonował samochód pułapkę, w którym siedział. W zamachu tym zginęło 139 Pakistańczyków, a 250 zostało rannych⁵⁶.

Wnioski, które będą miały wpływ na dalsze rozważania, dotyczą ogólnego stosunku liczby zamachów samobójczych do liczby zamachów terrorystycznych. Graficzne zestawienie tych danych ilustruje tabela 2.20.

Tabela 2.20

***Liczba samobójczych zamachów terrorystycznych
wobec ogólnej liczby zamachów terrorystycznych***

Badany okres	Ogólna liczba zamachów terrorystycznych	Liczba samobójczych zamachów terrorystycznych	Stosunek procentowy (%)
Lata 1970–2016	143 667	4 710	3,27
I okres (1970–1992)	45 625	22	0,04
II okres (1993–2004)	19 305	406	2,10
III okres (2005–2016)	78 737	4 282	5,43

Źródło: ibidem.

Liczba samobójczych zamachów terrorystycznych po pojedynczych przypadkach na początku lat osiemdziesiątych XX wieku zaczęła szybko wzrastać w latach dziewięćdziesiątych. Gwałtowny ich wzrost nastąpił po zamachach z 11 września 2001 roku. W porównaniu do II okresu liczba zamachów samobójczych w III okresie wzrosła o około 263%. Podobnie przedstawia się wzrost procentowego udziału samobójczych zamachów terrorystycznych wobec

55 http://www.nytimes.com/2007/04/01/world/middleeast/01iraq.html?pagewanted=print&_r=0 [dostęp: 12.10.2013].

56 <http://www.highbeam.com/doc/1Y1-111358693.html> [dostęp: 12.10.2013].

ogólnej liczby zamachów. W latach 1970–2016 zamachy samobójcze stanowiły około 3,27% wszystkich ataków terrorystycznych: w I okresie – 0,04%, w II okresie – około 2,10%, natomiast w III okresie udział ten wzrósł o ponad 260% i osiągnął wartość 5,43%.

Kolejnym badanym kryterium była analiza rejonów o największej liczbie zamachów terrorystycznych i udziału w tej liczbie samobójczych zamachów terrorystycznych. Szczegółowe dane przedstawiono w tabeli 2.21.

Tabela 2.21

Zamachy terrorystyczne w poszczególnych regionach świata

Region	Ogólna liczba zamachów terrorystycznych	Liczba samobójczych zamachów terrorystycznych	Stosunek procentowy (%)
I okres			
Ameryka Południowa	12 906	1	–
Europa Zachodnia	9 996	0	–
Ameryka Środkowa i Karaiby	6 480	0	–
Bliski Wschód i Afryka Północna	4 935	17	0,34
II okres			
Azja Południowa	4 065	81	1,99
Bliski Wschód i Afryka Północna	4 007	264	6,58
Europa Zachodnia	2 620	0	–
Ameryka Południowa	2 577	4	0,15
III okres			
Bliski Wschód i Afryka Północna	29 712	2 286	7,69
Azja Południowa	28 107	1 428	5,08
Afryka	8 407	470	5,59
Azja Południowo-Wschodnia	6 242	15	0,24

Źródło: ibidem.

W I okresie samobójcze ataki terrorystyczne stanowiły 0,04% wszystkich ataków terrorystycznych. Najwięcej przeprowadzono ich na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej.

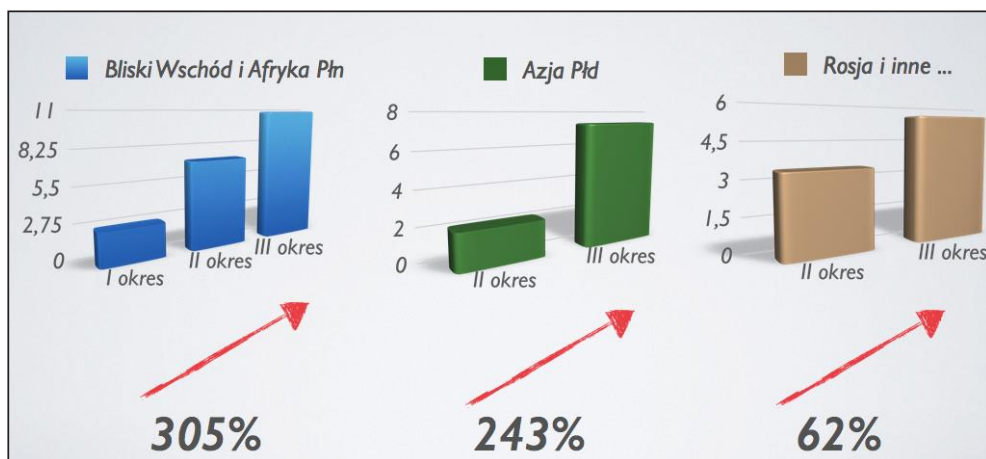
W II okresie największa liczba zamachów terrorystycznych miała miejsce w Azji Południowej, a następnie na Bliskim Wschodzie, w Afryce Północnej i Ameryce Południowej. Inaczej przedstawia się lista regionów, które odnotowały największą liczbę samobójczych zamachów terrorystycznych. Najwięcej takich zamachów przeprowadzono na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej, a także w Azji Południowej.

W III okresie nadal na czele listy regionów z największą liczbą zamachów terrorystycznych wymieniano Bliski Wschód i Afrykę Północną, następnie Azję Południową i Afrykę. Podobnie jak w poprzednim okresie odmiennie przedstawia się lista regionów, w których zanotowano największą liczbę samobójczych zamachów terrorystycznych. Najwięcej takich zamachów przeprowadzono na Bliskim Wschodzie, w Afryce Północnej, Azji Południowej i Afryce.

Bardzo interesujące są kolejne informacje wynikające z analizy informacji przedstawionych w tabeli 2.23. Dotyczą one procentowego udziału samobójczych zamachów terrorystycznych w stosunku do ogólnej liczby zamachów terrorystycznych w wybranych regionach świata, w których odnotowano największą liczbę zamachów terrorystycznych w wybranych okresach.

Liczba samobójczych zamachów terrorystycznych w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej wzrastała stopniowo i zwiększyła się pomiędzy I a II okresem o 167%. Z kolei pomiędzy II a III okresem wzrost wyniósł 51,5%. Licząc od I okresu do końca 2016 roku, można wskazać, że wzrost liczby zamachów wyniósł aż 305%.

Porównanie tych zjawisk w rejonie Azji Południowej, gdzie najwięcej było ich w II okresie, wskazuje na wzrost liczby zamachów o 243%. Także w Rosji i w państwach powstałych po upadku ZSRR w Europie nastąpił znaczący wzrost tego zjawiska (62%). Powyższe wyniki zostały zilustrowane na rysunku 2.2.

Źródło: ibidem.

Rysunek 2.2. Wzrost liczby samobójczych zamachów terrorystycznych w wybranych regionach świata

Wyniki powyższych badań świadczą o stale rosnącym przekonaniu organizacji terrorystycznych co do skuteczności tego rodzaju zamachów. Jednocześnie potwierdzają przypuszczenia dotyczące rekrutacji zamachowców samobójców. Rekrutacja, szkolenie i wykorzystanie tego typu zamachowców jest obecnie jednym z ważniejszych kierunków działalności organizacji terrorystycznych.

* * *

Historia terroryzmu samobójczego sięga swoimi korzeniami starożytności i związana jest z Cesarstwem Rzymskim. W czasie walki Żydów z Rzymianami w I wieku n.e. skrytobójcze zamachy na przedstawicieli administracji rzymskiej i kolaborujących z nimi Żydów wykonywała sekta zwana sykariuszami. Jednak nie można określić ich mianem zamachowców samobójców. Sykariusze dokonywali swoich ataków, mając świadomość, że w przypadku rozpoznania i pojmania czeka ich śmierć. W przekazach historycznych nie ma jednak informacji o tym, że mieliby dokonywać zamachów poprzez samobójczą śmierć.

Bliżsi współczesnej definicji terrorystów samobójców byli asasyni, którzy dokonywali zamachów przede wszystkim na wysoko postawionych dygnitarzy przeciwnika. Dokonując takiego zamachu, byli świadomi, że natychmiast po nim zostaną zabici przez ochronę lub straż ofiary zamachu. Byli także przekonani, że za swoją męczeńską śmierć czeka ich nagroda w raju, a ucieczkę z miejsca zamachu traktowali jako niegodną i wstydliwą. Sekta ta działała pomiędzy X a XIII wiekiem na Bliskim Wschodzie.

Współczesne postrzeganie zjawiska terroryzmu samobójczego można rozpocząć od zamachu na iracką ambasadę w Bejrucie, który miał miejsce 15 grudnia 1981 roku. Wówczas to zamachowiec samobójca wjechał samochodem wyładowanym materiałem wybuchowym w budynek ambasady. Zamach ten rozpoczął cały ciąg ataków, z którymi społeczność międzynarodowa zмага się do dzisiaj. Na każdym kontynencie dochodziło i dochodzi do samobójczych ataków terrorystycznych, których sprawcami są mężczyźni, kobiety, jak również dzieci.

Genezy zamachów samobójczych można doszukiwać się już w starożytności i średniowieczu, jednak dopiero w latach osiemdziesiątych XX wieku stały się często stosowanym przez terrorystów środkiem walki. Zarówno zamachy terrorystyczne, jak i samobójcze zamachy terrorystyczne (w latach 1970–2016) przechodziły ewolucyjne zmiany. Zmiany te dotyczyły form i środków walki, ale także jej celów. Początkowo zamachy terrorystyczne wymierzone były przede wszystkim w przedstawicieli władzy i administracji, wojsko, policję

czy instytucje finansowe i gospodarcze. Celami samobójczych ataków terrorystycznych byli przedstawiciele obcych państw (np. dyplomaci) oraz policji.

Kolejną cechą charakterystyczną zjawiska terroryzmu jest wzrost liczby zamachów samobójczych w stosunku do ogólnej liczby zamachów terrorystycznych (w ostatnim okresie stanowią one już ponad 5%). Innym niepokojącym zjawiskiem jest znaczący wzrost liczby samobójczych zamachów terrorystycznych w wybranych regionach świata. Na szczególną uwagę zasługują regiony (Bliski Wschód i Afryka Północna), w których wzrost ataków jest największy (dochodzi do 305%) – Azja Południowa (wzrost o 243%) oraz Rosja i inne państwa postradzieckie (wzrost o 62%).

Przedstawione powyżej wnioski pozwalają przypuszczać, że w najbliższej przyszłości nadal wzrastać będzie liczba samobójczych zamachów terrorystycznych, zwłaszcza na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej, których celem będzie ludność cywilna. Zamachy terrorystyczne oraz zamachy samobójcze będą charakteryzowały się brutalnością, coraz większą liczbą ofiar oraz medialnym ich nagłaśnianiem.

3. Determinanty podejmowania samobójczych ataków terrorystycznych

W rozdziale wygenerowane zostały czynniki determinujące terrorystów do podejmowania ataków samobójczych. Czynniki te zostały podzielone na: cywilizacyjne, religijne, kulturowe, indywidualne. Każdy z nich został poddany odrębnej analizie.

3.1. Wpływ czynników cywilizacyjnych na podejmowanie ataków

Termin *cywilizacja* według *Encyklopedii popularnej PWN* to¹: 1) *poziom rozwój społeczeństwa w danym okresie historycznym, mierzony poziomem jego kultury materialnej, stopniem opanowania przyrody, stopniem rozwoju sił wytwórczych i ogółem nagromadzonych dóbr, instytucji itp.*; 2) *dorobek kultury materialnej osiągnięty przez określone społeczeństwa w określonych epokach historycznych, np. cywilizacja Azteków, cywilizacja grecka itp.*

Samuel P. Huntington twierdzi, że cywilizacje stanowiły dla człowieka najszersze ramy określenia własnej tożsamości na przestrzeni dziejów. Dzieje cywilizacji stanowią historię ludzkości². Autor podkreśla różnice pomiędzy cywilizacją w liczbie pojedynczej a cywilizacjami w liczbie mnogiej. Pojęcie „cywilizacja” zostało rozwinięte w XVIII wieku we Francji i stanowiło przeciwieństwo pojęcia „barbarzyństwo”. Społeczeństwo barbarzyńskie, niecywilizowane, prymitywne było złe, natomiast społeczeństwo cywilizowane

1 *Encyklopedia popularna PWN*, op. cit., s. 155.

2 S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 2011, s. 46.

było dobre. Cywilizowani członkowie społeczeństwa potrafili pisać i czytać, mieszkali w miastach, prowadzili osiadły tryb życia³. Wyróżnienie cywilizacji w liczbie mnogiej oznacza rezygnację z jednej cywilizacji, uważanej za wzorzec idealny. S.P. Huntington nazywa cywilizację *największą jednostką kulturową (...), najwyższym kulturowym stopniem ugrupowania ludzi i najszerszą płaszczyzną kulturowej tożsamości, ponad którą jest już tylko to, co odróżnia człowieka do innych gatunków*⁴. Cywilizacja jako najwyższa jednostka kulturowa określana jest przez wspólne elementy, takie jak: historia, religia, język, obyczaje, instytucje społeczne. Są to wspólne elementy obiektywne. W kontekście rozważań podjętych w dysertacji niezwykle istotny jest również element subiektywny – samoidentyfikacja ludzi. Cywilizacje to największe grupy, z którymi ludzie silnie się utożsamiają⁵. Huntington wyróżnia cywilizacje: chińską, japońską, hinduistyczną, islamską, prawosławną, zachodnią, latynoamerykańską, afrykańską⁶.

Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Zderzenie_cywilizacji [dostęp: 3.01.2014].

Rysunek 3.1. Cywilizacje według S.P. Huntingtona

3 Ibidem, s. 47.

4 Ibidem, s. 51.

5 Ibidem.

6 Ibidem, s. 54–58.

Konflikty pomiędzy cywilizacjami można podzielić na konflikty lokalne (mikroskala) i konflikty globalne (makroskala). W mikroskali, czyli w płaszczyźnie lokalnej konflikty wybuchają pomiędzy: państwami sąsiadującymi ze sobą, które należą do różnych cywilizacji; grupami z różnych kręgów kulturowych w obrębie jednego państwa; grupami, które tworzą nowe państwa z byłych, już nieistniejących (np. państwa byłego Związku Radzieckiego czy byłej Jugosławii). W makroskali, czyli w płaszczyźnie globalnej polityka międzynarodowa ma największe znaczenie. Do konfliktów dochodzi pomiędzy państwami, które stanowią ośrodki poszczególnych cywilizacji. Zarzewiem konfliktów w skali makro mogą być działania globalnych organizacji, np. ONZ, kontrowersje dotyczące wyścigu i kontroli zbrojeń, poziomu życia i sytuacji ekonomicznej. Inne przyczyny konfliktów związane są z wartościami i kulturą: ochroną przez państwo ludności z tego samego kręgu kulturowego na terenie innej cywilizacji lub dyskryminacją osób z innego kręgu kulturowego czy usuwaniem ich ze swojego terytorium. Kolejną przyczyną konfliktów jest narzucanie swojego systemu wartości ludziom należącym do innego kręgu kulturowego. Przedmiotem sporu może być również terytorium⁷. Według S.P. Huntingtona różnice cywilizacyjne stanowią czynnik konfliktotwórczy: niezrozumienie jednej cywilizacji przez drugą oraz występujące pomiędzy nimi różnice dotyczące: języka, tradycji, historii, wyznania, instytucji państwa, wolności obywatelskich czy Boga.

Na uwagę zasługuje również teoria (koncepcja) światowych frontów agresywności i ich ogniskowania się⁸, która powstała po drugiej wojnie światowej w środowisku polemologicznym. *Polemologia (grec. polemos – wojna) jest specjalnością (dyscypliną) naukową zajmującą się badaniem wojen i konfliktów zbrojnych w ujęciu interdyscyplinarnym. Bada ich przyczyny, źródła, naturę i uwarunkowania, lokalizuje w czasie i przestrzeni, ustala ich periodyczność, intensywność, związki przyczynowo-skutkowe oraz typologię. Polemologia bada wojny i konflikty zbrojne w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości*⁹. Zostało wyróżnionych dziewięć frontów agresywności:

7 Ibidem, s. 354–355.

8 S. Kęsoń, *Pojęcie konfliktu i wojny w literaturze. Podejście polemologiczne w badaniach konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2008, s. 14.

9 M. Huzarski, *Wojna i pokój przedmiotem badań polemologiczno-irenologicznych. Działalność naukowo-dydaktyczna Zakładu Polemologii* [w:] M. Huzarski, A. Czupryński (red.), *Wojna i pokój przedmiotem badań polemologiczno-irenologicznych*, Warszawa 2012, s. 10.

- F-1 – front północnoafrykański: między czarną Afryką Centralną i białą wyznającą islam;
- F-2 – front południowoafrykański: między czarną Afryką Centralną i białą Afryką Południową;
- F-3 – front północnoamerykański: między Ameryką Północną i Ameryką Środkową;
- F-4 – front południowoamerykański: dzieli w złożony sposób Amerykę Południową;
- F-5 – front chiński: biegnie wokół Chin;
- F-6 – front wschodnioazjatycki: od Australii do Japonii, przechodzi przez archipelagi i półwyspy Azji Południowo-Wschodniej;
- F-7 – front afroazjatycki: między arabskim światem islamu i innymi narodami białymi, od Gibraltaru do Indii;
- F-8 – front wschodnioeuropejski: między światem socjalistycznym i kapitalistycznym;
- F-9 – front północnoirlandzki: obejmujący Irlandię Północną.

Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych wyróżniony został nowy front agresywności:

- F-10 – front zachodnioeuropejski, który obejmuje Europę Zachodnią.

Po rozpadzie Związku Radzieckiego i dwubiegunowego układu sił nastąpiło przesunięcie się frontu wschodnioeuropejskiego (F-8) – obejmuje on państwa południowej i południowo-wschodniej części byłego bloku wschodniego¹⁰.

Biorąc pod uwagę problem globalnego terroryzmu i prowadzonych przeciwko niemu działań, słuszne wydaje się zmodyfikowanie istniejącej teorii i wyznaczenie następujących frontów agresywności:

- F-11 – front euroamerykański: między Europą i Ameryką Północną a światem islamu;
- F-12 – front kaukaski: między Rosją a islamskimi kaukaskimi byłymi republikami Związku Radzieckiego;
- F-13 – front bałkański: obejmujący nowe państwa powstałe po upadku Jugosławii;
- F-14 – front hinduski: między Indiami a Pakistanem, przechodzący przez Kaszmir;
- F-15 – front arktyczny: obejmujący Arktykę;

¹⁰ Ibidem, s. 14–15.

- F-16 – front północnoafrykański: między czarną Afryką Centralną i białą wyznającą islam;
- F-17 – front wschodnioazjatycki: od Australii do Japonii, przechodzi przez archipelagi i półwyspy Azji Południowo-Wschodniej.

Według teorii R. Carrerego *światowa przemoc polityczna nie rozkłada się przypadkowo na powierzchni globu, ale ma tendencję do ogniskowania się na pewnej liczbie frontów agresywności i w ich otoczeniu*¹¹. W latach siedemdziesiątych XX wieku terroryzm był zaliczany do mikrokonfliktów, natomiast dzisiaj zwalczany jest globalnie i rozpatrywany w skali makro.

Dokonując analizy frontów agresywności istotnych z powodu występowania terroryzmu samobójczego, należy zauważyć, że fronty: północnoafrykański (F-16), wschodnioazjatycki (F-17), euroamerykański (F-11), kaukaski (F-12), bałkański (F-13), hinduski (F-14), oddzielają cywilizację islamską od reszty świata.

Na styku tej cywilizacji i pozostałych występuje największe napięcie samobójczych zamachów terrorystycznych. Fronty agresywności związane z samobójczymi atakami terrorystycznymi przedstawiono na rysunku 3.2.

Źródło: opracowanie własne. Mapa z portalu <http://www.mapaswiata.pl> [dostęp: 10.10.2012].

Rysunek 3.2. Fronty agresywności związane z samobójczymi zamachami terrorystycznymi

11 Ibidem, s. 15.

Współcześnie konflikty trwają na wielu frontach, ale najwięcej z nich związanych jest z cywilizacją islamską. Ogniskowanie się frontów agresywności przedstawiono w tabeli 3.1.

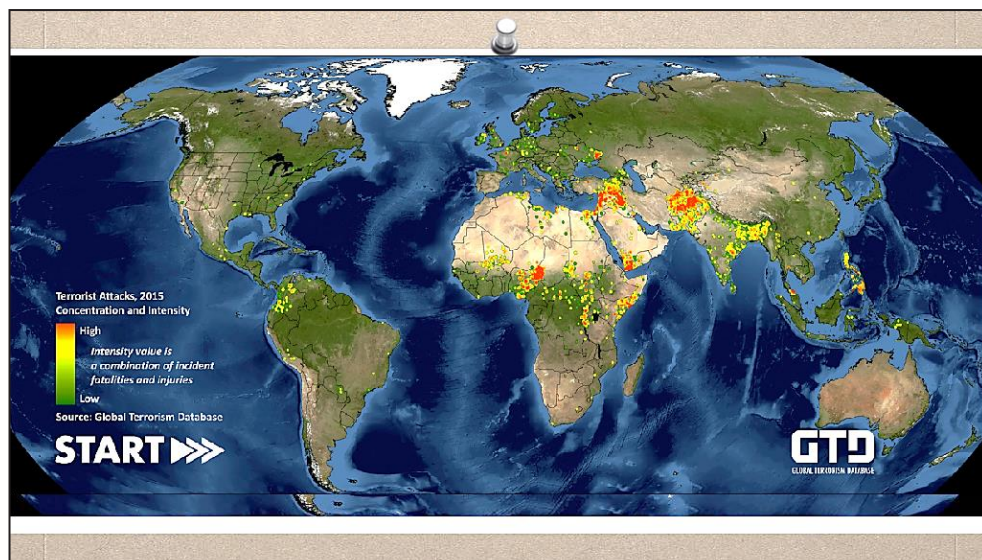
Tabela 3.1

Ogniskowość frontów agresywności w poszczególnych cywilizacjach

Cywilizacja	Front agresywności
Chińska	chiński
Japońska	wschodnioazjatycki
Hinduistyczna	wschodnioazjatycki, hinduski
Islamska	afrozjatycki, euroamerykański, bałkański, kaukaski
Prawosławna	afrozjatycki, kaukaski, bałkański
Zachodnia	afrozjatycki, euroamerykański, bałkański, arktyczny
Latynoamerykańska	północnoamerykański, południowoamerykański
Afrykańska	południowoafrykański, północnoafrykański

Opracowanie własne.

Analizując dane zawarte w tabeli, można stwierdzić, że aż cztery fronty agresywności zogniskowane są w cywilizacji islamskiej, co znajduje potwierdzenie we wzroście liczby organizacji terrorystycznych i zamachów terrorystycznych w tych regionach.

Źródło: Global Terrorism Database.

Rysunek 3.3. Rejony o największym natężeniu zamachów terrorystycznych w 2015 roku

W cywilizacji zachodniej również zostały wymienione cztery fronty agresywności, ale jeden z nich – arktyczny, dotyczy przyszłości. Front arktyczny (F-15) może w przyszłości stanowić zarzewie konfliktów związanych z dostępem do bogactw naturalnych. W chwili obecnej jest to front agresywności nieaktywny.

Innym spojrzeniem na przyczyny wojen i konfliktów jest pogląd polemologiczny, według którego rozpatruje się je na trzech poziomach: strukturalnym, koniunkturalnym i okazjonalnym¹². Przyczyny strukturalne zależą od poziomu rozwoju: intelektualnego, technologicznego, ekonomicznego, przemysłowego, demograficznego, jak też uwarunkowań historycznych i geograficznych. Przyczyny koniunkturalne zależą od prowadzonej polityki, a w szczególności od sojuszy, koalicji, wrażliwości i zachowania opinii publicznej pod wpływem indoktrynacji i ideologii. Przyczyny okazjonalne stanowią nieprzewidziane prowokacje, zdarzenia i incydenty. Porównanie przyczyn konfliktów cywilizacyjnych według S.P. Huntingtona i polemologów przedstawiono w tabeli 3.2.

Tabela 3.2

Przyczyny konfliktów według S.P. Huntingtona i polemologów

Przyczyny konfliktów według polemologów	Cywilizacyjne przyczyny konfliktów według S.P. Huntingtona
Strukturalne – poziom rozwoju: intelektualnego, techniki, ekonomicznego, rolniczego, przemysłowego; sytuacja demograficzna, uwarunkowania historyczne i geograficzne	Różnice cywilizacyjne – dotyczące: języka, tradycji, historii, wyznania, stosunku do instytucji państwa, Boga, wolności obywatelskich, poziomu ekonomicznego, handlu, inwestycji
Koniunkturalne – polityka, sojusze i koalicje, zachowania opinii publicznej pod wpływem propagandy i indoktrynacji	Polityka państwa – militarna (kontrola i wyścig zbrojeń), działanie globalnych organizacji międzynarodowych, wartości i kultura (kiedy państwo narzuca swój system wartości ludziom z innego kręgu kulturowego)
Okazjonalne – nieprzewidziane incydenty	Czynnik ludzki – ochrona ludności z tego samego kręgu kulturowego na terenie innej cywilizacji, dyskryminacja osób z innego kręgu kulturowego

Opracowanie własne.

Porównując przyczyny konfliktów według S.P. Huntingtona z tymi wskazywanymi przez polemologów w skali makro, można stwierdzić, że poziomowi strukturalnemu odpowiada poziom różnic cywilizacyjnych. Poziom

12 Ibidem, s. 16.

koniunkturalny zgodny jest z poziomem polityki państwa. Natomiast polemologiczne okazjonalne przyczyny konfliktów mogą (ale nie muszą) być zbieżne z poziomem nazwanym czynnikiem ludzkim. Te ostatnie zostały umieszczone na tym samym poziomie, ponieważ nie ma możliwości dokonania pełnej oceny stanu psychofizycznego człowieka i dotyczących go zagrożeń.

Na potrzeby rozprawy za czynniki cywilizacyjne determinujące sprawców samobójczych ataków terrorystycznych przyjęto konflikty pomiędzy cywilizacjami. Zamachy samobójcze występują na styku cywilizacji, które były w stanie konfliktu w czasie dokonania ataku samobójczego. Państwa, w których wystąpiły ataki samobójcze, przedstawiono w tabeli 3.3.

Tabela 3.3

Liczba samobójczych ataków terrorystycznych i samobójczych terrorystów na świecie w latach 1981–2008

Państwo	Liczba ataków (% w skali światowej)	Liczba samobójczych terrorystów (% w skali światowej)
Irak	1 526 (58,2%)	1 643 (55,9%)
Afganistan	399 (15,2%)	415 (14,1%)
Izrael	187 (7,1%)	216 (7,4%)
Pakistan	155 (5,9%)	169 (5,8%)
Sri Lanka	101 (3,9%)	167 (5,7%)
Liban	41 (1,9%)	41 (1,4%)
Rosja (z Czeczenią)	38 (1,4%)	50 (1,7%)
Turcja	30 (1,1%)	31 (1,1%)
Algieria	20 (0,8%)	20 (0,7%)
Indie	14 (0,5%)	14 (0,5%)
Somalia	13 (0,5%)	13 (0,4%)
Maroko	9 (0,3%)	20 (0,7%)
Arabia Saudyjska	9 (0,3%)	17 (0,6%)
Wielka Brytania	9 (0,3%)	10 (0,3%)
Egipt	8 (0,3%)	11 (0,4%)
Jemen	8 (0,3%)	12 (0,4%)
Bangladesz	7 (0,3%)	10 (0,3%)
Indonezja	7 (0,3%)	8 (0,3%)
Uzbekistan	6 (0,2%)	6 (0,2%)
Chiny	6 (0,2%)	8 (0,3%)
USA	5 (0,2%)	20 (0,7%)
Jordania	4 (0,2%)	4 (0,1%)
Kenia	2 (0,1%)	4 (0,1%)
Argentyna	2 (0,1%)	2 (0,1%)
Kuwejt	2 (0,1%)	2 (0,1%)
Syria	2 (0,1%)	2 (0,1%)

Państwo	Liczba ataków (% w skali światowej)	Liczba samobójczych terrorystów (% w skali światowej)
Hiszpania	1 (0%)	7 (0,2%)
Portugalia	1 (0%)	5 (0,2%)
Boliwia	1 (0%)	1 (0%)
Chorwacja	1 (0%)	1 (0%)
Kosowo	1 (0%)	1 (0%)
Mołdawia	1 (0%)	1 (0%)
Filipiny	1 (0%)	1 (0%)
Katar	1 (0%)	1 (0%)
Sudan	1 (0%)	1 (0%)
Tanzania	1 (0%)	1 (0%)
Tunezja	1 (0%)	1 (0%)
Uganda	1 (0%)	1 (0%)
Razem	2 622 (100%)	2 937 (100%)

Źródło: A. Merari, *Psychological and Social Aspects of Suicide Terrorism. Driven to Death*, Oxford 2010, s. 27.

Systematyczne dokonywanie terrorystycznych ataków samobójczych rozpoczęło się we wczesnych latach osiemdziesiątych. Narastanie tego zjawiska dotyczy nie tylko częstotliwości, ale też zasięgu geograficznego. Od 1981 do 2000 roku ataki samobójcze miały miejsce w 19 krajach, a od 2001 do 2008 roku wystąpiły w 33 państwach¹³. Należy podkreślić, że przypadki terroryzmu samobójczego miały swoje źródło w państwach, w których w tym czasie trwały konflikty. W skali światowej 90% samobójczych zamachów terrorystycznych miało miejsce w pięciu krajach: Iraku, Afganistanie, Izraelu, Sri Lance i Pakistanie¹⁴. W trzech państwach: Iraku, Afganistanie i Izraelu, zostało dokonanych 80,5% ataków, (w samym tylko Iraku 58,2%). Z danych tych wynika, że najwięcej samobójczych ataków terrorystycznych występuje w cywilizacji islamskiej, a ich wykonawcami są muzułmanie.

Przykładem cywilizacyjnego konfliktu globalnego są samobójcze ataki terrorystyczne przeprowadzone w USA 11 września 2001 roku. Były to pierwsze ataki samobójcze dokonane przez Al-Kaidę na terenie tego kraju. O godzinie 8.46 samolot Boeing 767 American Airlines (lot 11)¹⁵ lecący z Bostonu uderzył w wieżę północną budynku World Trade Center (WTC) w Nowym Jorku.

¹³ A. Merari, *Psychological...*, op. cit., s. 26.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 2, op. cit., s. 1882.

Na pokładzie znajdowały się 92 osoby. Początkowo sądzono, że to wypadek, jednak po 18 minutach drugi porwany samolot Boeing 767 United Airlines (lot 175), lecący również z Bostonu, wbił się w wieżę południową WTC. Na pokładzie było 56 osób. O godzinie 9.55 kolejny samolot Boeing 757 United Airlines, lecący z Waszyngtonu do Los Angeles (lot AA 77)¹⁶, z 64 osobami na pokładzie uderzył w budynek Pentagonu. Zginęli wszyscy na pokładzie i dodatkowo 125 osób personelu wojskowego i cywilnego. Czwarty z porwanych samolotów Boeing 757 United Airlines (lot UA 93)¹⁷, lecący z Network do San Francisco, z 45 osobami na pokładzie rozbił się w okolicy Pittsburga (15 minut lotu do Waszyngtonu). Materiał dowodowy wskazuje, że na pokładzie doszło do walki i z tego powodu samolot nie doleciał do planowanego przez terrorystów celu, którym prawdopodobnie miał być Biały Dom¹⁸. Kompleks Centrum Handlu Światowego składał się z siedmiu budynków. Budynkami głównymi były dwie 110-piętrowe wieże: północna (WTC-1) i południowa (WTC-2). Budynek WTC-3 miał 22 piętra – mieścił się w nim hotel Marriott. Budynki WTC-4, WTC-5 miały po 9 pięter, natomiast WTC-6 był 8-piętrowy. W WTC-7, który miał 47 pięter, był siedzibą wielu służb federalnych, m.in. amerykańskich tajnych służb.

Po 56 minutach od uderzenia samolotu nastąpiło zawalenie wieży WTC-2 (południowej). Gruz spadający na wieże WTC-3 i WTC-4 spowodował zawalenie i pożary w tych budynkach. Po 102 minutach od uderzenia samolotu zawaliła się wieża WTC-1 (północna). Gruz spadł na budynki WTC-3, WTC-5, WTC-6 i WTC-7, które również płonęły. O godzinie 17.20 zawalił się budynek WTC-7, w którym mieściło się centrum dowodzenia i kontroli¹⁹. Łącznie w zamachach zginęły 2973 osoby, nie licząc porwaczy, a 26 osób uznaje się za zaginione. Ogromne straty poniosły służby miejskie, głównie straż pożarna i policja, gdyż w trakcie akcji ratunkowej zginęło ponad 300 funkcjonariuszy²⁰.

16 Ibidem.

17 Ibidem.

18 A. Ciupiński, M. Zając (red.), *Wybrane problemy walki z terroryzmem międzynarodowym*, Warszawa 2003, s. 48.

19 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 2, op. cit., s. 1882.

20 http://pl.wikipedia.org/wiki/Zamach_z_11_września_2001_roku [dostęp: 3.01.2014]. W dostępnych materiałach można znaleźć rozbieżne informacje o liczbie ofiar. Według Wikipedii w samolotach, które uderzyły w wieże WTC – 1 i 2, było odpowiednio 88 i 59 osób, zaś w samolocie, który uderzył w Pentagon – 59 osób, a w samolocie, który rozbił się w okolicach Waszyngtonu – 40 osób.

Dochodzenia prowadzone po zamachach wykazały, że trójka z 19 porwaczy samolotów użytych w atakach samobójczych przygotowywała się do nich w Niemczech. Przywódcą całej grupy był Mohammed Atta. Przyjechał on do Niemiec w 1992 roku, ukończył architekturę. W jego pracy dyplomowej znajdują się słowa *Koranu*: „Moja modlitwa, moja ofiara i moje życie i śmierć należą do Allaha, pana świata”. Atta założył na politechnice hamburskiej organizację Islam AG, prowadził skromne życie, modlił się w meczecie. Wśród zabezpieczonych po atakach dokumentów znaleziono testament Atty z 1996 roku oraz instrukcję działania w przygotowaniu i wykonaniu zamachów na WTC. Kolejnym terrorystą był student Ziad Samir Dżarrah, który nauczył się sztuki pilotażu w Stanach Zjednoczonych na Florydzie. Trzeci zamachowiec Mowan Youssef Mohamed Al Shehhi²¹ uderzył samolotem w wieżę południową. Wszyscy terroryści byli fanatycznymi islamistami. Dowodzi to, jak istotnym, subiektywnym elementem jest przynależność poszczególnych osób do tej lub innej cywilizacji. Wszyscy terroryści i ich pomocnicy przebywali przez wiele lat w Niemczech, gdzie studiowali i wiedli spokojne życie. Nie czuli się jednak związani z cywilizacją zachodnią, byli jej wrogami pomimo wielu możliwości, jakie cywilizacja ta im dawała. W ten sam sposób zachowują się także muzułmanie urodzeni na Wyspach Brytyjskich. Młoda generacja zachowuje odrębność kulturową i religijną, nie czuje przynależności do nowej ojczyzny, pomimo że nie zna kraju pochodzenia. Wszystkich (około 3 mln) wyznawców islamu łączy religia i wrogość do Zachodu oraz jego wartości. Nie ma dla nich znaczenia, że korzystają z dobrodziejstw cywilizacji zachodniej i swobód obywatelskich²².

Zamachy z 11 września 2001 roku były bezpośrednią przyczyną rozpoczęcia tzw. globalnej wojny z terroryzmem. Pierwszym jej etapem było rozpoczęcie operacji „Enduring Freedom” w Afganistanie, w którym przebywał Osama bin Laden. Wydarzenia te zmieniły pogląd na bezpieczeństwo. Wypracowano strategię walki z terroryzmem, podjęto restrykcyjne działania wobec osób i organizacji w związku ze zwalczaniem międzynarodowego terroryzmu. Analizując ataki z 11 września 2001 roku, należy stwierdzić, że występują w nich przyczyny konfliktów strukturalne, koniunkturalne i okazjonalne. Przyczyny zamachów z 11 września 2001 roku przedstawiono w tabeli 3.4.

21 B. Hołyst, *Terroryzm*, t. 1, op. cit., s. 640.

22 Ibidem, s. 641.

Przyczyny samobójczych ataków terrorystycznych z 11 września 2001 roku

Przyczyny konfliktu między cywilizacjami zachodnią i islamską według polemologów	Poziom rozwoju
Strukturalne	różny poziom rozwoju technologicznego, ekonomicznego, rolniczego, przemysłowego, odmienna sytuacja demograficzna, inne uwarunkowania historyczne i geograficzne
Koniunkturalne	inne uwarunkowania polityczne, inne sojusze i koalicje, odmienne reakcje opinii publicznej na indoktrynację i propagandę
Okazjonalne	dokonane ataki terrorystyczne jako nieprzewidziany incydent dla cywilizacji zachodniej

Opracowanie własne.

Analizując przyczyny konfliktu między cywilizacją zachodnią a islamską w ujęciu polemologicznym na poziomie strukturalnym, należy wymienić odmienny poziom rozwoju Stanów Zjednoczonych, które stanowią ośrodek cywilizacji zachodniej, i państw muzułmańskich, z których wywodzili się sami zamachowcy lub ich rodziny. Ogromne znaczenie odegrały także przyczyny koniunkturalne – Stany Zjednoczone to państwo demokratyczne, natomiast państwa muzułmańskie nie mają w pełni wdrożonego systemu demokratycznego. Reakcje opinii publicznej w USA i w świecie islamu na ataki były również odmiennie. Światowa opinia publiczna była przerażona i potępiła ataki. Kondolencje i wyrazy ubolewania przesłali ówczesnemu prezydentowi USA G.W. Bushowi prawie wszyscy przywódcy państw. Natomiast wśród części Palestyńczyków na Zachodnim Brzegu Jordanu panowała atmosfera świętowania, ludzie skandowali na ulicach „Bóg jest wielki”, a niektórzy strzelali w powietrze²³. Przyczyną okazjonalną były ataki terrorystyczne. Zamiar dokonania ich nie został przewidziany i wykryty przez żadne służby. Terrorysty wykorzystali jedyny niestrzeżony dostęp (z powietrza) i niespodziewanie uderzyli. Po zamachach rozpoczęto globalną walkę z terroryzmem, zaostrzono środki bezpieczeństwa, zmieniono przepisy prawa i procedury bezpieczeństwa nie tylko w Stanach Zjednoczonych, ale i na całym świecie. Ataki były również przyczyną poważnego kryzysu w branży turystycznej i lotniczej.

23 http://pl.wikipedia.org/wiki/Zamach_z_11_września_2001_roku [dostęp: 3.02.2014].

3.2. Czynniki religijne jako determinant podejmowania zamachów samobójczych

Termin „religia” według *Encyklopedii popularnej PWN* oznacza zjawisko społeczno-kulturowe, którego istotnym elementem jest stosunek człowieka do sacrum (to, co święte); religię bada się jako strukturę złożoną z doktryny (wierzenia dotyczące genezy, struktury i celu istnienia człowieka i świata), kultu (praktyki związane z tymi wierzeniami) oraz organizacji (instytucje kształtujące świadomość religijną i formę życia religijnego wyznawców)²⁴. Religie, których doktryny zawarte są w zbiorach ksiąg świętych, jako jedyne w pełni rozwinięły teologię i zainspirowały rozwój filozofii. Do najważniejszych zalicza się: hinduizm, buddyzm, judaizm, chrześcijaństwo i islam²⁵. Trzy z tych religii: chrześcijaństwo, hinduizm i islam, stanowią fundamenty wielkich cywilizacji. Liczbę wyznawców głównych religii światowych przedstawiono w tabeli 3.5.

Tabela 3.5

Wyznawcy głównych religii światowych

Religia	rok 1900	rok 2000	rok 2010
Zachodnie chrześcijaństwo	26,9%	29,9%	33,4%
Islam	12,4%	19,2%	24,3%
Hinduizm	12,5%	13,7%	13,8%
Buddyzm	7,8%	5,7%	7,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 2011, s. 92; raport *The World Factbook*, CIA.gov [dostęp: 5.02.2014].

Dane powyższe wykazują wzrost liczby wyznawców w obrębie trzech religii: chrześcijaństwa, islamu i hinduizmu. W 1900 roku liczbę chrześcijan zachodnich szacowano na 26,9% ludności świata, natomiast w roku 2000 na 29,9%. Liczba wyznawców hinduizmu również wzrosła z 12,5% w 1900 roku do 13,7% w 2000 roku. Jednak w najszybszym tempie zwiększyła się liczba muzułmanów – z 12,4% w 1900 roku do 19,2% w roku 2000. Wzrost liczby wyznawców islamu o 5,15% można zauważyć również w kolejnej dekadzie (2000–2010).

Islam jest najdynamiczniej rozwijającą się religią na świecie. Przyczyną tego jest nie tylko znaczna ekspansja islamu w Afryce w ostatnich dziesięcioleciach

²⁴ *Encyklopedia popularna PWN*, op. cit., s. 718.

²⁵ *Ibidem*.

XX wieku, ale także metody rozpowszechniania się tej religii – poprzez nawracanie i nakłanianie do zwiększania przyrostu naturalnego, dzięki któremu liczba muzułmanów będzie nadal szybko rosła, przewyższając liczbę chrześcijan, i w 2025 roku może osiągnąć wartość 30% światowej populacji²⁶.

Powyższe dane są niezwykle istotne z punktu widzenia dysertacji, albowiem większość samobójczych ataków terrorystycznych przeprowadzona została przez wyznawców islamu. Oczywiście nie religia jako taka jest tego przyczyną. Jednym z doniosłych problemów współczesnego świata jest terroryzm fundamentalistów muzułmańskich. Stanowi on największe zagrożenie dla krajów uznanych przez jego wykonawców za twórców szatana i wrogów Allaha, gdyż terroryści nie są zainteresowani prowadzeniem rozmów pokojowych, dążą jedynie do niszczenia. Religia w kulturach Wschodu i Zachodu pojmowana jest w diametralnie odmienny sposób. W krajach demokracji europejskiej i amerykańskiej religia jest oddzielona od polityki, natomiast w krajach muzułmańskich stanowi instrukcję postępowania w życiu świeckim. Narody te traktują życie świeckie jako przejaw religii²⁷. Janusz Danecki uważa, że islam to nie tylko religia, ale również rozbudowany system społeczno-polityczny. W islamie sunnickim²⁸ w okresie europeizacji w XIX i XX wieku nastąpiło rozluźnienie zależności pomiędzy religią i państwem. Odpowiedzią na to było tworzenie się ruchów fundamentalistycznych, które nawoływały do islamizacji polityki. Inaczej rozwijał się szyizm. Przedstawiciele nieobecnego imama byli grupą osób odpowiedzialnych za religijne nastawienie polityki państwa, przede wszystkim Iranu, chociaż nie sprawowali tam władzy. Islamizacja

26 S.P. Huntington, *Zderzenie...*, op. cit., s. 93.

27 M. Stańczyk-Minkiewicz, *Rola islamu we współczesnym świecie. Wojna czy cywilizacyjne współistnienie* [w:] J. Kojkoł, M.J. Malinowski (red.), *Spotykając innego. Polacy w Afganistanie*, Warszawa 2011, s. 17.

28 J. Danecki, *Poddani Bogu* [w:] J. Danecki, *Historia Arabów*, Warszawa 2011, s. 16. Zdaniem profesora Daneckiego podstawą politycznych podziałów w islamie były spory o zwierzchnictwo nad gminą muzułmańską. Powstały dwa ugrupowania: zwolenników władzy takiej, jaka się kształtowała, i idealistów, według których władzę powinni sprawować potomkowie Proroka. Idealisci to szyici, a oportuniści to sunnici. Nazwa *sunnici* pochodzi od *ahl as-sunna wa-al-dżama'a* (zwolennicy poglądów większościowych). Nazwa *szyici* natomiast pochodzi od terminu *szia't Ali* (partia Alego). Ali był bratem stryjecznym i zięciem proroka Mahometa i mężem jego jedynej córki Fatimy. Szyici uważali, że władzę powinni sprawować potomkowie Proroka, a nie kalifowie wybierani przez ummę, jak uważali sunnici. Współcześnie ugrupowania te żyją we wrogości. Szyici stanowią około 10% wszystkich muzułmanów i stanowią mniejszość.

polityki nastąpiła w czasie rewolucji muzułmańskiej w latach 1978–1979, kiedy grupa ta (przypominająca duchowieństwo) doszła do władzy²⁹.

Termin „islam” wywodzi się z arabskiego słowa *silm*, które oznacza pojednanie, pokój, poddanie i oswobodzenie³⁰. Jest to religia jedności, opierająca się na wierze w „Jedynego Boga”. Według islamu wszyscy ludzie mają godność bez względu na różnice społeczne, polityczne, kulturowe, materialne czy rasowe. Godność, życie i własność niewierzącego również nie mogą zostać pogwałcone. Podstawowymi prawami każdego człowieka są zdrowie i swoboda zakładania rodziny.

Głównym źródłem zasad i prawd islamu jest święta księga *Koran*. W jego wersetych zawarte są główne prawdy wiary i kształtowany jest stosunek muzułmanów do ludzi i świata. *Koran* zawiera pięć podstawowych prawd, którymi są: wyznanie wiary – *szahada*, modlitwa – *salat*, jałmużna – *zakat*, post – *saum*, pielgrzymka do Mekki – *hadżdż*. Dżihad, czyli święta wojna, nazywany jest szóstym filarem islamu³¹. Dżihad oznacza wysiłek i pracę podejmowane przez muzułmanów, aby przypodobać się Bogu. Jest to forma kultu, w którym mieszczą się wysiłki podejmowane przez jednostkę w celu poskromienia pragnień cielesnych i rozpowszechniania nauk islamu. Dżihad może występować jako walka zbrojna, ale tylko w formie prowadzenia działań obronnych lub w przypadku posiadania przez muzułmanów wiedzy o tym, że zostaną zaatakowani³². Wojna jest sytuacją wyjątkową. Według głoszonych przez *Koran* zasad sprawiedliwości zabójca jednej osoby jest tak samo odrażający jak morderca całej ludzkości³³. Zawarta w księdze muzułmańska koncepcja człowieczeństwa podkreśla, że ludzie powinni kierować się ku temu, co dobre, pomyślne i piękne. Po to otrzymali rozum, rozsądek i wolną wolę, aby łatwiej im było dokonywać właściwych wyborów między tym, co dobre, a tym, co złe. Ponoszą też odpowiedzialność za dokonywanie tych wyborów³⁴.

W literaturze przedmiotu można znaleźć podział na dżihad mniejszy i większy. Większy dżihad to pozbawione przemocy dążenie muzułmanina do

29 Ibidem, s. 18.

30 I. Canan, *Islam jako religia pokoju i tolerancji* [w:] E. Capan (red.), *Terroryzm i zamachy samobójcze. Muzułmański punkt widzenia*, Warszawa 2007, s. 25.

31 Ibidem, s. 25.

32 H. Aktan, *Działania terrorystyczne i zamachy samobójcze w świetle Koranu i tradycji Proroka* [w:] E. Capan (red.), *Terroryzm...*, op. cit., s. 41.

33 I. Canan, *Islam jako religia...*, op. cit., s. 25–27.

34 Ibidem, s. 34.

życia zgodnego z wolą Boga. Zakłada on postępowanie oparte na pięciu filarach islamu. Mniejszy dżihad to walka za islam posługująca się przemocą³⁵. Należy zaznaczyć, że istnieje rozróżnienie na świętą wojnę obronną i świętą wojnę ofensywną. Jeżeli niewierni atakują terytorium islamu, każdy muzułmanin ma obowiązek uczestniczenia w obronnym dżihadzie – albo poprzez bezpośredni udział w walce, albo poprzez dobroczynność, modlitwy lub datki finansowe. Dżihad ofensywny to atak na terytorium niewiernych mający na celu poddanie tego terytorium władzy szariatu, czyli surowego prawa koranicznego. Ten rodzaj dżihadu często wykonywany jest przez rządy muzułmańskie. Jako przykład może tu posłużyć wydanie fatw przez islamskich przywódców religijnych zobowiązujących muzułmanów do podjęcia dżihadu po rozpoczęciu interwencji przez Związek Radziecki w Afganistanie w 1979 roku³⁶.

Święta księga *Koran* mówi wiele o miłosierdziu i miłości, podczas gdy niektórzy z jej wyznawców uprawiają terroryzm i wykazują w swoich działaniach szczególne okrucieństwo. Po atakach z 11 września 2001 roku podjęto próbę nowej interpretacji islamu. Dostrzeżono, że wiara traci swój religijny wymiar, jeśli staje się narzędziem polityki. Wyrzykowe przedstawianie wersetów *Koranu* może być interpretowane jako zachęta do terroryzmu³⁷. Sprzyja temu zacofanie świata muzułmańskiego pod względem nauki i techniki, które trwa niezmiennie od kilku stuleci, co doprowadziło do zacofania gospodarczego, rozpadu struktur społecznych, kryzysu politycznego i degeneracji kulturowej³⁸.

W stanie kryzysu kulturowego i upadku wartości fundamentalizm³⁹ znajduje podatny grunt. Oczywiście nie dotyczy to wszystkich muzułmanów, a jedynie tych, którzy znaleźli się pod wpływem fundamentalizmu muzułmańskiego, islamu politycznego, poddani zostali procesowi islamizacji i weszli na drogę świętej wojny – zbrojnego dżihadu. Zależności te przedstawiono na rysunku 3.4.

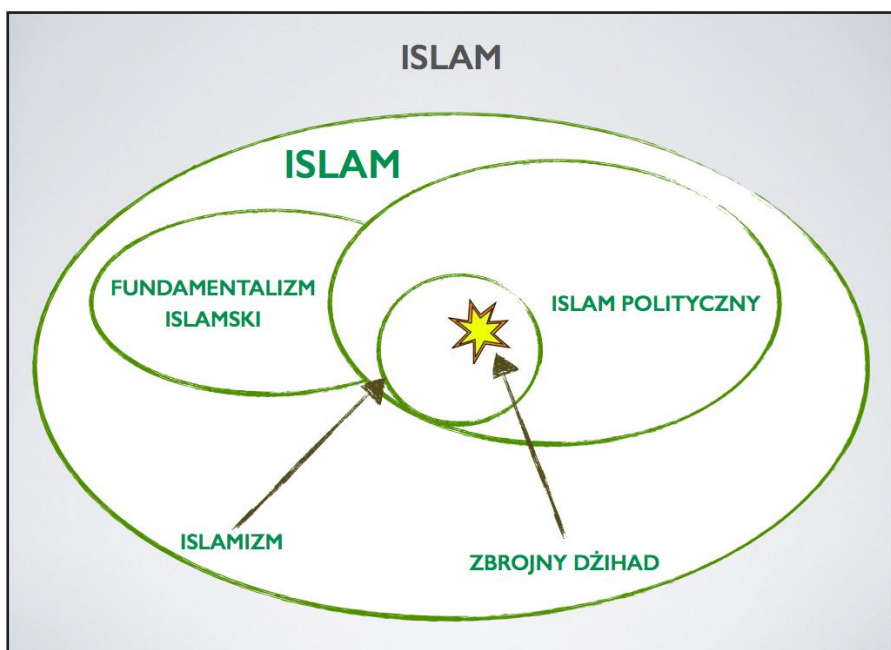
35 M. Sageman, *Sieci terroru*, Kraków 2008, s. 2.

36 Ibidem, s. 3.

37 M. Stańczyk-Minkiewicz, *Rola...*, op. cit., s. 19.

38 H. Aktan, *Działania...*, op. cit., s. 41.

39 M. Stańczyk-Minkiewicz, *Rola...*, op. cit., s. 20. Według autorki: *Fundamentalizm jest pierwotną, tradycyjną formą wartości religijnych, zamkniętą na zmiany, nowoczesność i modernizację. Hermetycznie nastawiona do tego, co obce, z założenia odrzuca, zwalcza i niszczy odmienne wartości i przekonania... Skrajność religii zaczyna podlegać przemianie w fundamentalizm, gdy strażnicy i reprezentanci wiary ignorują poznawczą sytuację pluralistycznego społeczeństwa i utrzymują – odwołując się nawet do przemocy – że ich doktryna ma uniwersalistycznie wiążący charakter i jest politycznie akceptowana.*

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Moghadam, *The Roots of Suicide Terrorism. A multi-casual approach* [w:] A. Pedahzur (red.), *Root Causes of Suicide Terrorism. The Globalization of Martyrdom*, London–New York 2006, s. 276.

Rysunek 3.4. Religijny krąg terroryzmu samobójczego

Islamski fundamentalizm ma dwoistą naturę – jest zarówno i religią, i polityką. Fanatyczni terroryści islamscy, wykorzystujący samobójcze zamachy, opierając się na dogmatach wiary i działając w imię Boga i religii, dążą do utworzenia jednego państwa wyznaniowego. Polityczny islam to potężny ruch ponadnarodowy, którego wyznawcy rządzą jednymi państwami, a ubiegają się o władzę w innych państwach. Wpływ polityczny tego ruchu jest ogromny na całym Bliskim Wschodzie i w świecie islamskim. Kult męczeństwa i poświęcenia opierający się na religii wprowadził po raz pierwszy w życie ajatollah Ruhollah Chomeini, który po wybuchu wojny irańsko-irackiej głosił w Iranie konieczność ponoszenia ofiar składanych z życia⁴⁰. Nakazał Gwardii Rewolucyjnej i duchownym przygotowywać młodych ludzi do walki i poświęcenia życia w imię islamu, a potem wysyłać ich na front. Chomeini roztaczał przed młodymi Irańczykami wizję raju, do którego trafią po śmierci. Wystarczy tylko zostać męczennikiem, czyli zginąć za islam w walce z wrogiem. Kluczem

⁴⁰ M. Zimny, *Terroryzm...*, op. cit., s. 77.

do zrozumienia, społecznej akceptacji, a nawet podziwu dla ich postawy jest kult męczeństwa. Wywodzi się on z tragicznych wydarzeń, jakie miały miejsce pod Karbalą (w dzisiejszym Iraku) w VII wieku naszej ery. Husajn – prawowierny kalif, następca Mahometa, poległ tam wraz z towarzyszami w zasadzce zastawionej przez konkurenta do władzy. Skończył życie męczeńsko – wołał być zabity przez wrogów, niż się poddać⁴¹. Śmierć w walce za islam jest najwyższym dobrem, jakie może spotkać muzułmanina.

W czasie wojny irańsko-irackiej obowiązujące w Iranie prawo zabraniało wysyłać na front chłopców poniżej 18 roku życia bez zgody rodziców. Aby ominąć ten zapis prawny, ajatollah Chomeini ogłosił się ojcem wszystkich Irańczyków i zwolnił ich z tego zakazu. Do obozów szkoleniowych zaczęli napływać werbowani w szkołach przez strażników rewolucji 10–12-letni chłopcy. Zafascynowani opowieściami o bohaterstwie dawnych przywódców, a zwłaszcza Husajna ibn-Alego, chcieli być tacy sami, ale skoszarowani na wzór wojskowy nagle znajdowali się w krainie dorosłych, nie rozumiejąc, co się wokół nich dzieje. Rodzice dostawali tylko krótkie powiadomienie, że syn zgłosił się do wojska na ochotnika. Dla rodziny był to nie tylko powód do głębokiej dumy, ale też sposób zapewnienia utrzymania – za każde dziecko rodzina otrzymywała równowartość pensji robotnika. Po śmierci dziecka rodzice mieli też pierwszeństwo przy zakupach odzieży, żywności i sprzętu domowego. Dodatkowo otaczał ich powszechny szacunek i uznanie⁴².

Przywódcy organizacji terrorystycznych wykorzystują wartości religijne i ślepą wiarę swoich podwładnych, którymi zręcznie manipulują w celu legitymizacji swoich akcji oraz uzyskania sympatii społeczeństwa. Na potrzeby mediów samobójczy terrorysta przed zamachem jest filmowany. Szahid występuje przed kamerą w zielonej opasce na głowie, gdyż ten kolor Mahomet lubił najbardziej, z napisem „Nie ma Boga oprócz Allaha, a Mahomet jest jego prorokiem”, trzymając *Koran* i kałasznikowa, i odczytuje wcześniej przygotowany tekst⁴³. Oświadczenie to jest tak skonstruowane, aby zamachowiec nie zmienił zdania. Po ataku do wiadomości publicznej trafia nagranie z wolą samobójczego terrorysty, co ma wzmacniać motywację przyszłych zwerbowanych.

Analiza literatury wskazuje, że czynnik religijny jest niezwykle istotny w procesie podejmowania decyzji i wykonywania ataku samobójczego.

41 Ibidem.

42 Ibidem, s. 78.

43 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 98.

Przykładem może być wywiad przeprowadzony przez płk Anat Berko z palestyńską zamachownicą Jusrą w więzieniu, gdzie ta odbywała karę pozbawienia wolności za działalność terrorystyczną w sierpniu 2005 roku. Jusra miała 20 lat i studiowała księgowość. Pierwsza żona jej ojca została zabita podczas ucieczki z Jaffy po ustanowieniu Państwa Izrael w 1948 roku. Matka dziewczyny była jego drugą żoną. Miała dziesięcioro dzieci: siedmiu synów i trzy córki, w tym Jusrę. Jeden z braci zginął śmiercią szahida. Rok później zmarł ojciec. Trzech innych braci osadzonych zostało w więzieniu za działalność terrorystyczną. Najtrudniejsze dla Jusry było obserwowanie śmierci gołębi hodowanych przez brata – szahida, które ginęły jeden po drugim po jego śmierci. Wszystkie siostry studiowały *Koran*, były bardzo związane z matką. Niedośzłej samobójczyni podobało się, że dziewczęta są bardziej religijne od chłopców. Zwróciła uwagę, że sama była bardzo religijna już we wczesnym dzieciństwie. Chciała jechać do Arabii Saudyjskiej na hadżdż, ale została aresztowana. Zeznała, że chciała zostać szahidką z trzech powodów: religii, obietnicy raju i zemsty na Żydach. Raj był powodem najważniejszym. Jusra tłumaczyła, że między szahidem a szahidką nie ma różnicy, prócz tej, że mężczyzna otrzymuje 72 dziewice. Drugą przyczyną była chęć zemsty za brata, który zgodnie z muzułmańską tradycją jako szahid zapewnił miejsce w raju 70 osobom z rodziny. Jusra przyznała, że chciała mieć lepsze miejsce w raju, co mogła osiągnąć tylko przez śmierć szahidki. Zgłosiła się do Hamasu i powiedziała, że chce zostać szahidką. Decyzję o popełnieniu samobójstwa podjęła samodzielnie, chciała przy tym zabić jak najwięcej Żydów. Przez miesiąc oczekiwania na atak zbliżyła się do Allaha. Modliła się w nocy i wcześniej rano. Czytała sury *Koranu* odnoszące się do szahidów. Zdania w sprawie przeprowadzenia ataku samobójczego Jusra nie zmieniła. Uważała, że postępowała słusznie, i żałowała, że nie udało się jej wysadzić. Stwierdziła, że wszystko jest w rękach Allaha. Pochwaliła matki towarzyszące dzieciom idącym do akcji samobójczych i robiące sobie zdjęcia z tymi dziećmi przed akcją. Zapytana, co sądzi o tym, że organizatorzy ataków nigdy nie wysyłają własnych dzieci na śmierć, odparła, że nie mogą oni przeprowadzić ataków, gdyż są poszukiwani, i dlatego wysyłają zamachowców. Przyznała, że sama znalazła organizację i że miesiąc, podczas którego modliła się i chciała zostać szahidką, był najpiękniejszy w jej życiu. Czowała, że robi coś wyjątkowego, przez co życie będzie wspanialsze⁴⁴.

44 A. Berko, *Droga...*, op. cit., s. 191–195.

Analizując indywidualny przypadek Jusry można wywnioskować, że czynnik religijny był najistotniejszym determinantem, który zachęcał do dokonania samobójczego ataku terrorystycznego. Należy jednak zaznaczyć, że chęć zemsty za śmierć brata oraz nienawiść do Żydów również miały znaczenie. Jusra pragnęła zostać męczenniczką i dobrowolnie chciała poświęcić swoje życie, aby osiągnąć swój cel. Analiza tego przypadku wskazuje również na rolę, jaką pełni społeczeństwo, w którym wychowuje się i żyje zamachowiec. Samobójczy terrorysta samodzielnie podejmuje decyzję o tym, czy dokonać ataku i umrzeć, ale tylko społeczeństwo może uznać go za męczennika i składać mu hołd za odwagę. Potwierdza to życie dziewczyny w nienawiści do Izraelczyków wpajanej przez rodzinę.

Kolejnym przeanalizowanym przypadkiem jest Mahommed Atta – przywódca grupy z 11 września 2001 roku. Urodził się w 1968 roku. Pochodził z dobrze sytuowanej rodziny, jego ojciec był prawnikiem. Mahommed był najmłodszym dzieckiem, miał dwie starsze siostry – jedna jest profesorem w dziedzinie botaniki, druga doktorem medycyny. Rodzina mieszkała w Kairze, a wakacje spędzała we własnym domu nad Morzem Śródziemnym. W 1990 roku Mahommed Atta otrzymał tytuł licencjata na uniwersytecie w Kairze, za co ojciec ofiarował mu samochód marki Fiat 128 coupe. Młody inżynier nie był w stanie znaleźć pracy w zawodzie w Kairze, dlatego ojciec przekonał go, że jedyną szansą jest ukończenie studiów w Europie lub Stanach Zjednoczonych. Atta wyjechał studiować architekturę do Hamburga w Niemczech. W czasie studiów pracował w szanowanej firmie planistycznej. Jego współpracownicy ocenili, że nie różnił się od innych, spokojnie żyjących w Niemczech muzułmanów. Jego profesorowie opisali go jako dobrego studenta. Atta nie został poddany surowemu procesowi indoktrynacji jako dziecko. Był średnio religijny w młodości, tak jak inni przeciętni młodzi ludzie w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych w Egipcie. Jedynym punktem zwrotnym w jego życiu mogła być pielgrzymka do Mekki w Arabii Saudyjskiej w 1995 roku. Po powrocie do Hamburga Atta napisał testament, w którym oddał swoje życie i śmierć Allahowi i zabronił kobietom odwiedzania swojego grobu. Jego współpracownicy zeznali, że w tym czasie zapuścił też specyficzny rodzaj zarostu: długą brodę dookoła dolnej części twarzy, ale nie powyżej ust. Taki rodzaj zarostu jest oznaką fundamentalizmu w Północnej Afryce. Mahommed stał się fundamentalistą religijnym w 1995 roku w Niemczech po zdobyciu gruntownego wykształcenia i dobrego zawodu. Przez cały czas miał wsparcie rodziny. Nie cierpiał na depresję, nie miał żadnych traumatycznych przeżyć. Głównym czynnikiem, który zmotywował go do przeprowadzenia zamachów,

była radykalizacja religijna, a w jej wyniku obowiązek zakończenia ponizania, jakiego dopuszcza się Zachód wobec islamu.

W 1999 roku Atta ukończył studia w Niemczech i otrzymał tytuł magistra. Miesiąc później wraz z kilkoma innymi muzułmanami wyjechał do Afganistanu w celu odbycia treningu. Al-Kaida prowadziła obozy szkoleniowe w Afganistanie, w większości w prowincji Paktia, przy granicy z Pakistanem⁴⁵. Obozy te różniły się wielkością. Najmniejsze przeznaczone były dla około 15 bojowników. Znajdował się tam jeden gliniany meczet i namioty do mieszkania. Największe obozy mieściły nawet do 300 bojowników. Około 30–40 rodzin było zaangażowanych do wsparcia logistycznego. W obozach znajdowały się budynki i wytwarzana była energia elektryczna. Głównym celem obozów było przeprowadzanie treningów wojskowych. Szkolenie podstawowe trwało dwa miesiące, z czego dwa tygodnie poświęcone były edukacji religijnej. Miała ona na celu taką reinterpretację islamu (religia ta zabrania zabijać niewinne osoby), aby szkoleni uwierzyli, że akty terrorystyczne, które zamierzają wykonać, są właściwą drogą postępowania, a ich uzasadnienie wywodzi się z *Koranu*.

W pierwszej, dwutygodniowej fazie szkolenia wojskowego rekruci uczyli się posługiwania się bronią lekką: pistoletami, karabinami wyborowymi i maszynowymi. Kolejne dwa tygodnie szkolenia przeznaczone były na naukę posługiwania się podstawowymi materiałami wybuchowymi i konstruowania bomb, a także prowadzenia rozpoznania i przygotowywania planów ataków. Ostatnie tygodnie poświęcone były na opanowanie umiejętności posługiwania się bronią ciężką: moździerzami, wyrzutniami granatów przeciwpancernych i pocisków przeciwlotniczych. Niektórzy bojownicy zostawali w obozie jeszcze miesiąc, podczas którego przechodzili zaawansowane szkolenie dla specyficznych działań. Należały do nich sposoby obserwacji stadionów, mostów i innych budynków użyteczności publicznej oraz techniki użycia broni chemicznej, w których materiałem doświadczalnym były psy i inne zwierzęta.

Podczas pobytu w obozie Atta złożył wizytę Osamie bin Ladenowi, co zarezerwowane było tylko dla terrorystów, którzy mieli dokonać spektakularnych zamachów. Oficerowie wywiadu wierzą, że właśnie podczas tej wizyty Mohammed został zapoznany z planem ataków. Po powrocie do Niemiec w lutym 2000 roku podjął pierwsze działania w celu realizacji planu. Nawiązał kontakt mailowy z 31 szkołami pilotażu, aby zebrać informacje na temat szkoleń lotniczych. Wiosną 2000 roku Atta i zaangażowani piloci rozpoczęli

45 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 326.

szkolenia lotnicze w Kalifornii, Arizonie i na Florydzie w Stanach Zjednoczonych. Ukończyli je rok później. Po krótkim pobycie w Hiszpanii w lipcu 2001 roku Atta wyjechał do USA w celu sfinalizowania misji. W tym czasie, na kilka tygodni przed atakami, do Stanów Zjednoczonych przybyli również dobrze zbudowani Saudyjczycy. Zadaniem tych 15 mężczyzn było powstrzymanie załóg i pasażerów, aby umożliwić nowo wyszkolonym pilotom samobójcze uderzenia w wyznaczone cele. Zgodnie z wideokasetą udostępnioną przez bin Ladena mężczyźni ci nie wiedzieli, że biorą udział w misji samobójczej. Atta poinformował ich o tym w nocy przed zamachem. Rozdał im pisemne instrukcje, polecające zgolenie włosów z ciała, przeczytanie właściwych wersetów z *Koranu* i nakazał cieszyć się rychłym znalezieniem się w raju. 11 września 2001 roku plan zamachów został zrealizowany. Wraz z ofiarami śmierć ponieśli też wszyscy zamachowcy i ich dowódca Mohammed Atta.

Po zamachach przeprowadzono wiele wywiadów z rodziną, kolegami z pracy i studiów oraz nauczycielami Mahommeda. Wszyscy opisywali Attę jako człowieka odpowiedzialnego, pragnącego przestrzegać zasad i reguł, skrupulatnego, szanującego innych, emocjonalnie zrównoważonego, dążącego do realizacji swoich planów i racjonalnie myślącego⁴⁶. Dokonując analizy indywidualnego przypadku Mahommeda Atty, należy zwrócić uwagę, że jedynym momentem zwrotnym w jego życiu był hadżdż, czyli pielgrzymka do Mekki. To po tym wydarzeniu stał się islamskim fundamentalistą, zaczął myśleć o walce z zachodnią cywilizacją i zabiciu jak największej liczby niewiernych. Nie miało żadnego znaczenia, że korzystał z dobrodziejstw tej cywilizacji: zdobył dobre wykształcenie i był architektem, mieszkał w Niemczech, używał komputera i telefonu komórkowego, a po świecie podróżował samolotami. To właśnie po tej pielgrzymce napisał testament i zaczął realizować swoją życiową misję – plan zabicia siebie i jak największej liczby osób należących do zniechęconej przez niego kultury Zachodu. Czynnikiem religijnym był jedynym powodem podjęcia samobójczego ataku terrorystycznego.

Kolejny przypadek to 22-letni Saeed Hotari z Hamasu. W lipcu 2001 roku dokonał on terrorystycznego zamachu samobójczego w popularnej dyskotecie Delfinarium w Tel Awiwie, zabijając 21 Izraelczyków. Po ataku ojciec Saeeda cieszył się i był dumny z syna, a nawet wydał przyjęcie, aby świętować ten heroiczny jego zdaniem akt bohaterstwa, który miał pomóc w zniesieniu izraelskiej okupacji Palestyny. Nie wahał się przed stwierdzeniem, że byłby

46 Ibidem, s. 324–333.

dumny, gdyby jego inni synowie postąpili tak samo, i czuł zazdrość, że to nie on dokonał tego ataku.

Hotari został zwerbowany przez Hamas w sposób najczęściej stosowany przez organizację. Zgodnie z opinią izraelskich służb wywiadowczych Hamas zawsze miał do dyspozycji od 5 do 20 osób pomiędzy 18 a 23 rokiem życia, gotowych do przeprowadzenia zamachów samobójczych. Najczęstszymi miejscami werbunku były meczety. Liderzy Hamasu mieszały się z osobami uczęszczającymi do meczetu i prowadzili wnikliwą obserwację. Poszukiwali osób, które musiały spełniać trzy warunki, aby mogły stać się potencjalnymi samobójczymi terrorystami:

- zaangażowanie religijne,
- czysta kartoteka policyjna, aby nie wzbudzać podejrzeń izraelskiej tajnej policji,
- zrównoważenie emocjonalne, konieczne do efektywnego przeprowadzenia ataku.

Jeżeli osoba spełniała te warunki, rekruterzy inicjowali dyskusję o poświęceniu życia w imię Allaha w małych grupach, składających się z młodych ludzi. Liderzy zapraszali szczególnie zainteresowanych na specjalne wykłady dotyczące islamu, prowadzone przez członków ugrupowania. Wykłady trwały od dwóch do czterech godzin dziennie. Dyskutowano o różnych częściach *Koranu*: powstaniu islamu, ważności wiary, obowiązku dżihadu itp. Po kilku tygodniach wielu z tych młodych ludzi odczuwało pragnienie przeprowadzenia samobójczego zamachu bombowego. Saeed Hotari był jednym z dziewięcioro dzieci biednej palestyńskiej rodziny, mieszkającej w Zarqa w Jordanii. Dwa lata przed atakiem przeprowadził się na Zachodni Brzeg Jordanu w poszukiwaniu lepszej pracy. Dwa lata po ataku ojciec bardzo przeżywał stratę syna. Stwierdził, iż popularne izraelskie tłumaczenie, że terroryści zabijają się, gdyż pragną znaleźć się w raju z 72 hurysami, jest błędne i ma na celu odwrócenie uwagi od ich prawdziwej motywacji, którą jest walka z izraelskim okupantem. Powiedział wtedy: *Nie powinni mnie pytać, jak mój syn mógł zrobić coś takiego, ale jakie czynniki doprowadziły go do tego czynu. Dlaczego ludzie zabijają siebie i innych? Czy chcą śmierci, czy to moda? Od 1948 roku Żydzi zabierają coraz więcej naszej ziemi. Mój syn był pełen złości i nienawiści, czuł się poniżany i upokorzony. Żyjemy w więzieniu. Byłbym kłamcą, gdybym powiedział, że*

jest mi przykro ze względu na ludzi, którzy gnębią nas dzień po dniu. Jeśli nie walczymy – cierpimy, jeśli walczymy – cierpimy, ale nasz wróg cierpi tak samo⁴⁷.

Dokonując analizy tego przypadku, należy stwierdzić, że głównym czynnikiem determinującym czyn Saeeda był motyw religijny. Został zwerbowany przez organizację i pozytywnie przeszedł proces indoktrynacji.

Kolejnym przykładem jest szejk Ahmad Jasin – przywódca Hamasu. Był on tym dla Izraelczyków, kim bin Laden dla Amerykanów. W dniu 13 grudnia 1996 roku Anat Berko przeprowadziła z szejkiem wywiad. Na podstawie tego wywiadu zostały wyciągnięte wnioski, w jaki sposób uzasadniane są terrorystyczne zamachy samobójcze. W kwestii dżihadu Ahmad Jasin uważa, że jest to reakcja na wrogie działania wymierzone w islam lub muzułmanów. Jednostka ma prawo bronić się przed każdym, kto spiskuje przeciwko jej wierze, religii, ojczyźnie, czci. Podkreślił, że fundamentem leżącym u podstaw świata jest pokój, miłość i współpraca dla dobra – w *Koranie* nie ma nienawiści, ale jeśli naród jest w stanie wojny, to musi się bronić. Potwierdził, że samobójstwo w *Koranie* jest zabronione. Szejk Ahmad Jasin podaje przykłady⁴⁸: gdy ktoś się zabija, na przykład strzelając sobie w głowę lub zażywając narkotyki, aby uciec od życia i jego problemów, z powodu osobistych kłopotów, jest to samobójstwem. Odróżnia od samobójstwa popełnianego z tych powodów samobójczą walkę z wrogiem, który zabrał ziemię, kraj lub mienie. Jeżeli walczący zginie w takiej walce, nie jest uważany za samobójcę. Jest męczennikiem za sprawę Allaha. W kwestii szahidów⁴⁹ Jasin uważa, że nigdy nie umierają, lecz żyją z Allahem. Muzułmanin wierzy, że każdy, kto jest z Allahem, jest w lepszym położeniu niż człowiek żyjący na ziemi, gdyż życie doczesne pozbawione jest wartości. Śmierć stanowi jedynie moment przejścia do innego, lepszego życia. Jeżeli jest to jedynie moment przejścia, to znaczy, że szahid nadal żyje, więc nie jest martwy. Na pytanie, czy pozwoliłby dziecku zostać szahidem, odpowiedział, że tak. Kierując się zasadami religii, dziecko, które skończyło 15 lat, odpowiada za swoje czyny, i jeżeli taka jest jego wola, może zostać szahidem.

47 Ibidem, s. 340–344.

48 A. Berko, *Droga...*, op. cit., s. 101.

49 A. Silke, *The Psychology of Suicidal Terrorism* [w:] A. Silke, *Terrorists, Victims and Society. Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences*, London 2003, s. 101. Szahid to męczennik, który po wykonaniu zamachu samobójczego idzie do raju, gdzie zajmuje honorowe miejsce, tylko trochę niżej niż Mojżesz czy Abraham. Szahidzi cieszą się życiem wiecznym w raju.

Młodsze nie ponosi odpowiedzialności za czyny, nie wymaga się więc od niego, aby zostało szahidem.

Terrorystyczne ataki samobójcze Jasin usprawiedliwił koniecznością prowadzenia wojny obronnej. Islam zabrania zabijania dzieci, kobiet i ludzi starszych, ale w czasie wojny według szejka zdarzają się rzeczy niezgodne z zasadami. Jeżeli wróg zabija dzieci, kobiety i starców, to należy się bronić i odpłacać zgodnie z zasadą „oko za oko, ząb za ząb”. Szahidzi zabijają, aby wyrównać rachunki. Stwierdził, że jeżeli w trakcie dżihadu osoba popełnia samobójstwo, to jest szahidem, którego charakter jest ukształtowany przez islam. Szahid walczy, aby zwyciężyło słowo Allaha, i podąża drogą prowadzącą do Allaha. Stopień żarliwości i umiłowania religii oraz silna wiara są najważniejszymi cechami osób decydujących się na podjęcie ataków. Sytuacja materialna nie ma znaczenia. Wśród zamachowców były osoby bardzo zamożne. Przykładem podanym przez szejka był Fahed Knaan z Nablusu – syn właściciela fabryki tahiny (pasty sezamowej dodawanej do potraw), którego ojciec był jednym z najzamożniejszych mieszkańców miasta. Ahmad Jasin wymienił także inne powody, dla których samobójcy decydują się na wykonanie ataku. Jednym z nich jest kolaboracja z Izraelem. Jeżeli muzułmanin współpracował ze służbami izraelskimi, ma dwa wyjścia: albo stracić życie jako kolaborant, albo zginąć, wiernie służąc narodowi. Należy pamiętać, że jest zdrajcą i jego żona nazywana jest żoną zdrajcy, a syn – synem zdrajcy. Po przeprowadzeniu akcji, gdy się zabije lub zostanie zabity, dochowuje wierności narodowi, oczyszcza duszę i staje się szahidem, nie jest już kolaborantem. Kolejną przyczyną przeprowadzenia zamachu jest pragnienie zachowania honoru rodziny. Jeżeli kobieta miała romans lub uprawiała seks przed ślubem, albo była podejrzewana o to, nawet bezpodstawnie, to jedynym honorowym rozwiązaniem jest oczyszczenie przez dokonanie samobójczego ataku na wroga. Nie ma innej możliwości wyrażenia skruchy⁵⁰.

W taki sposób założyciel i przywódca Hamasu usprawiedliwił organizowanie i przeprowadzanie samobójczych ataków terrorystycznych. Według Ahmada Jasina muzułmanie prowadzą świętą wojnę i jest to usprawiedliwieniem zabijania cywili, kobiet, dzieci, osób starszych i wysyłania dzieci, aby przeprowadzały ataki samobójcze. Za przykład może posłużyć 11-letni Abdallah Karan wysłany do punktu kontrolnego Hawara pod Nablusem z plecakiem

50 A. Berko, *Droga...*, op. cit., s. 96–112.

szkolnym, w którym umieszczone były ładunki wybuchowe⁵¹. Chłopiec zarabiał na życie, przenosząc przez granicę ciężkie bagaże. W dniu, kiedy został zatrzymany, dwóch mężczyzn dało mu plecak z częściami do samochodu. Plecak z powodu dużej wagi wydał się żołnierzom podejrzany. Okazało się, że znajdowało się w nim ponad 10 kg materiałów wybuchowych. Próba zdalnego zdetonowania nie powiodła się. Chłopiec nie był świadomy, że przenosi materiały wybuchowe⁵². Wolą małego Abdallaha nie było popełnienie samobójstwa i zabicie jak największej liczby niewinnych osób. Nie wyraził zgody na zostanie szahidem, został wykorzystany przez terrorystów. Powoływanie się na religię służy zaspokajaniu terrorystycznych celów organizacji, przede wszystkim zabiciu jak największej liczby ludzi. Wzywają do samopoświęcenia, do jakiego można wzywać w czasie dżihadu. Szahada stanowi najwyższą formę altruistycznego poświęcenia dla sprawy. Religia jest środkiem prowadzącym do celu, a interpretacja *Koranu* polega na przekręcaniu i fałszowaniu zapisów świętej księgi, aby zaatakować jak najmocniej oraz doprowadzić do eskalacji konfliktu.

Proces sakralizacji przemocy politycznej po raz pierwszy został dostrzeżony w latach osiemdziesiątych XX wieku po zwycięstwie rewolucji islamskiej w Iranie. W 1968 roku żadna grupa terrorystyczna nie była zdominowana przez cele i motywacje religijne. Natomiast w latach dziewięćdziesiątych nastąpiła eksplozja terroryzmu religijnego. W 1995 roku prawie połowa terrorystycznych ugrupowań miała charakter religijny. Terroryci religijni przeprowadzili tylko w 1995 roku 25% wszystkich międzynarodowych ataków, w wyniku których było 58% ofiar. Organizacje islamskie stanowią najsilniejszą i najbardziej agresywną grupę⁵³.

3.3. Wpływ czynników kulturowych na działania terrorystów samobójców

Termin „kultura” według *Encyklopedii popularnej PWN* to *całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości gromadzony, utrwalany i wzbogacany w ciągu jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie; w skład tak*

51 Ibidem, s. 104.

52 M. Zimny, *Terroryzm...*, op. cit., s. 144.

53 B. Bolechów, *Terroryzm...*, op. cit., s. 489.

pojętej kultury wchodzi nie tylko wytwory materialne i instytucje społeczne, ale także zasady współżycia społecznego, sposoby postępowania, wzory, kryteria ocen estetycznych i moralnych przyjęte w danej zbiorowości i wyznaczające obowiązujące zachowania⁵⁴. Według Mariusza Kubiaka termin „kultura” różni się od cywilizacji tym, że cywilizacja to rodzaj członkostwa, przynależności do czegoś zastanego, czego nie da się porzucić, termin „kultura” odzwierciedla ideę rozwoju i zmiany, a nawet transformacji⁵⁵. Są to definicje, które ujmują termin „kultura” w bardzo szerokim znaczeniu.

Na potrzeby rozprawy przyjęto wąską definicję kultury, opisującą ją jako *kulturę badaną przez pewną dziedzinę nauk humanistycznych, która usiłuje zinterpretować i przekazać przyszłym pokoleniom określony system wartości, w którym jego uczestnicy określają sens i cel życia*⁵⁶. W kontekście kulturowym należy rozważyć, jak działalność instytucji społecznych (np. meczetów, szkół, mediów itp.) wpływa na zachowania samobójczych terrorystów? Jakie wzory i system wartości są tam przekazywane? Jakie wzory postępowania i zachowania przyjęte są w rodzinach, w których występuje to zagrożenie? Jak terroryzm samobójczy oceniany jest przez społeczeństwo, w którym wychowują się i żyją samobójczy zamachowcy? Samobójcze ataki terrorystyczne wykonywane są przez członków społeczeństw, które wierzą, że jest to najskuteczniejsza metoda działania, a stosowanie innych jest trudne bądź niemożliwe do przeprowadzenia⁵⁷.

W życiu każdego człowieka niezwykle istotną rolę pełni rodzina oraz edukacja szkolna i religijna. Środowisko społeczne i kulturalne jest podstawą każdego procesu wychowawczego. Środowisko wychowawcze tworzą: rodzina, a przede wszystkim rodzice, otoczenie sąsiedzkie, w którym dziecko wzrasta, grupy rówieśników, szkoła i nauczyciele, instytucje kulturalne i religijne. Mają one wpływ na kształtowanie światopoglądu człowieka. Instytucje te przygotowują do uczestnictwa w działaniach utrzymujących i kontynuujących wszystkie elementy kulturowe i społeczne.

Rodzina to instytucja ogólnoludzka funkcjonująca we wszystkich epokach i kulturach. Stanowi integralną część każdego społeczeństwa, jest jego podstawową komórką i najważniejszą grupą społeczną. Rodzina jest dla

54 *Encyklopedia popularna PWN*, op. cit., s. 422.

55 M. Kubiak, *Kulturowe uwarunkowania obronności państwa*, Siedlce 2012, s. 46.

56 *Ibidem*, s. 47.

57 M. Bloom, *Dying to Kill. Motivations for suicide terrorism* [w:] A. Pedahzur (red.), *Root Causes for Suicide Terrorism. The Globalization of Martyrdom*, s. 236.

człowieka grupą, z którą jest on ściśle związany znaczną częścią swej osobowości. Jest także grupą odniesienia, z którą świadomie i mocno identyfikuje się, współtworzy i przejmuje kultywowane w niej poglądy, postawy, obyczaje, wzory postępowania i zachowania⁵⁸. Rodzina stanowi podstawowe i naturalne środowisko życia i wychowania dzieci i młodzieży. Jeżeli rodzina stwarza warunki sprzyjające rozwojowi, oddziałuje socjalizująco, a jeżeli nie stwarza takich warunków, hamuje rozwój dziecka. Niezależnie od tego, w jaki sposób funkcjonuje, czy jest środowiskiem wartościowym moralnie, czy przejawia cechy patologii, w każdym przypadku kształtuje osobowość, postawę społeczną i wyznacza koleje losu⁵⁹. Dorośli z najbliższego kręgu rodzinnego określają coś jako dobre lub złe. Dziecko spotyka się wtedy po raz pierwszy z wartościowaniem. Rodzina kształtuje pierwsze wyobrażenia dziecka o świecie i panujących między ludźmi stosunkach. Te wychowawcze oddziaływania mają znaczenie w życiu dorosłym człowieka. Społeczne tło życia rodziny i postawy rodziców stanowią źródło zachowań dziecka. Terminy „wychowanie” i „edukacja” mają asocjacje pozytywne, kojarzone są z oddziaływaniem na jednostkę w celu wywołania trwałych, pozytywnych zmian w różnych sferach funkcjonowania: umysłowej, kulturowej, społecznej, ale mogą mieć także konotacje negatywne, kiedy zmiany te nie są pozytywne dla jednostki.

W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele przykładów wychowywania dla terroryzmu. Mirjam Farhat, kandydatka Hamasu, która zdobyła mandat w Palestyńskiej Radzie Legislacyjnej w wyborach w 2006 roku, przystąpiła do wyborów z rozpoznawalnym nazwiskiem. Obecna była na nagraniu wideo obok swojego syna męczennika i błogosławiła jego decyzję wzięcia udziału w samobójczym zamachu Hamasu⁶⁰. Kultura śmierci jest nierozzerwalnie związana z polityką i życiem w krajach muzułmańskich. Naczelnny wódz Hamasu Khaled Mashal po zwycięstwie wyborczym ogłosił: *Dzisiaj walczyście z armią Allaha. Walczycie z ludźmi, dla których śmierć dla Allaha i dla honoru i chwały jest lepsza od życia*⁶¹. Kultura śmierci jest wszechobecna i gloryfikowana.

Wielu samobójczych zamachowców pochodzi ze stabilnych rodzin. Otoczeni są opieką i miłością rodziców, rodzeństwa i kuzynów. Jeden z członków Tamilskich Tygrysów (imię i nazwisko niepodane przez autora) przyznał, że

58 Encyklopedia pedagogiczna, s. 697.

59 Ibidem, s. 699.

60 M. Levitt, *Hamas. Polityka, dobroczynność i terroryzm w służbie dżihadu*, Kraków 2008, s. 2.

61 D.J. Goldhagen, *Wiek ludobójstwa*, Kraków 2012, s. 654.

cierpienie jego i jego rodziców jest tak ogromne, że musi zemścić się na siłach zbrojnych i zastanawia się nad wstąpieniem do organizacji terrorystycznej. Jego brat zginął, przeprowadzając atak samobójczy, dwaj inni bracia zginęli również podczas walki w szeregach organizacji. Ojciec przyznał, że śmierć synów rozdziera mu serce, ale pochwała ich walkę za sprawę, ojczyznę, ludzi i jest przekonany, że tego pragnęli⁶².

Kolejnym przykładem jest indywidualny przypadek Ismaila al-Masawabiego, który w czerwcu 2001 roku zginął w trakcie samobójczego ataku, zabijając dwóch żołnierzy izraelskich. Ismail przeprowadził swój zamach tuż przed ukończeniem studiów. Jego matka stwierdziła: *Jestem szczęśliwa od kiedy usłyszałam, że to zrobił. Być szahidem to coś. Niewielu ludzi potrafi zdobyć się na taki czyn. Dziękuję za to Bogu. Koran mówi, że szahid nie umiera. Wiem, że syn jest blisko mnie. Wierzę w to*⁶³.

Następnym przykładem na to, jak postawy rodziców wpływają na chęć podjęcia zamachu samobójczego przez dzieci, jest przypadek małżeństwa Mahy i Salaha Ghandourów. Małżonkowie pobrali się w 1990 roku. Maha wiedziała, że jej mąż był członkiem Hezbollahu. Mieli troje dzieci. W niedzielę poprzedzającą zamach Salah powiedział żonie, że jego akcja samobójcza jest ustalona i nieunikniona. Prosił, aby dbała o siebie i dzieci. Maha powiedziała, że poczuła się tak, jakby ktoś wyrwał jej serce. Błagała męża, aby zrezygnował z wykonania zamachu, ale on stwierdził, że od zawsze chciał być męczennikiem. Przyrzekł, że Maha i dzieci będą miały pieniądze i opiekę ze strony organizacji po jego śmierci. Słowa Mahy opisujące ostatnie pożegnanie zostały przetłumaczone, gdyż żaden opis nie odda ich dramatyczności: *Wiedziałam, że nie mam wyboru i nie mogę stać na jego drodze do spełnienia marzeń. (...) Powinnam była czuć się dumna z męża. Kiedy pocałowaliśmy się po raz ostatni i odszedł, nie mogłam przestać patrzeć na niego. Chciałam na zawsze zachować jego obraz w pamięci. Kiedy minął parking, nasz syn zawołał go. Wrócił i ucałował nas znowu. Kiedy wyszedł po raz drugi, syn zawołał go znowu, ale tym razem nie odwrócił się. Myślę, że płakał*⁶⁴. W 1995 roku Salah Ghandour uderzył samochodem załadowanym materiałami wybuchowymi w izraelski konwój w Libanie, zabijając siebie, 12 żołnierzy i raniąc 35 innych. Pięć lat po jego śmierci najstarszy syn zwierzył się matce, że chciałby zostać szahidem tak jak

62 A. Silke, *Terrorists...*, op. cit., s. 98.

63 Ibidem.

64 Ibidem, s. 99.

ojciec, który mówił żonie przed śmiercią, aby zachęcała dzieci do tego. Maha próbuje przekonać syna, że najlepszym dżihadem jest edukacja i ciężka praca. Ma nadzieję, że uda się jej tak wychować dzieci, aby nie powieliły drogi ojca.

Analizując powyższe przypadki, należy stwierdzić, że rodzina ma istotny wpływ na chęć podejmowania przez dzieci ataków samobójczych. W każdym przypadku rodzice zachęcali albo akceptowali taką formę aktywności. Znaczenie ma również wykonanie samobójczego zamachu przez członka rodziny.

Radykalne ugrupowania islamskie wykorzystują w **procesie edukacyjnym** szeroko rozwiniętą indoktrynację, która rozpoczyna się od najwcześniejszych lat życia dzieci. Termin „indoktrynacja” to *proces wpajania członkom społeczeństwa określonych przekonań, zwłaszcza politycznych i społecznych, za pomocą propagandy przez środki masowej informacji oraz system oświaty szkolnej i pozaszkolnej*⁶⁵. Można zatem stwierdzić, że za pomocą celowych, motywowanych politycznie albo ideologicznie oddziaływań na społeczeństwo organizacje terrorystyczne kształtują pożądane przez nie zachowania ludzi. Zamierzeniem organizacji jest wychowanie człowieka gotowego do wykonania samobójczego zamachu terrorystycznego. Proces indoktrynacji zostanie przedstawiony na przykładzie działalności Hamasu.

W 2001 roku w Gazie odbyła się uroczysta promocja dla 1650 dzieci w wieku przedszkolnym. Ceremonia rozpoczęła się od recytacji *Koranu* i złożenia przysięgi kontynuowania dżihadu i oporu. Poszczególne grupy przedszkolne przygotowały przedstawienia i występowały przed publicznością. Jedno dziecko przebrane było za szejka Ahmada Jasina, inne za szejka Hasana Nasrallaha. Część dzieci występowała w strojach zamachowców samobójców. Dzieci z przedszkola al-Imam wystawiły sztukę o konieczności zemsty za śmierć męczenników (szahidów) oraz kontynuowania oporu i walki z Izraelem. Dzieci z przedszkola ar-Rahman podzielono na grupy, którym nadano imiona palestyńskich męczenników zabitych podczas intifady. Zdjęcia upamiętniające ceremonię przedstawiają przedszkolaków trzymających atrapy karabinów oraz 5-letnią dziewczynkę zanurzającą dłonie w czerwonej farbie symbolizującej krew. Było to nawiązanie do zakrwawionych rąk pokazywanych z dumą przez Palestyńczyków po zlinchowaniu dwóch Izraelczyków w Ramallah⁶⁶. Proces indoktrynacji trwa przez cały okres edukacji szkolnej. Rozdawane są zdjęcia zamachowców samobójców z Hamasu, zachęcające młodzież, aby poszła

65 *Encyklopedia popularna PWN*, op. cit., s. 317.

66 M. Levitt, *Hamas...*, op. cit., s. 173.

w ich ślady. Inne materiały indoktrynujące to kolekcje pocztówek ze zdjęciami samobójczych terrorystów, kartki wychwalające zalety zamachowców męczenników. W obozach uchodźców rozdawane są breloczki do kluczy i karty z podobiznami terrorystycznych szahidów, które dzieci wymieniają między sobą. O indoktrynacji dzieci prowadzonej w szkołach świadczy także cytat z podręcznika dla 11 klasy, który obowiązuje w Iranie: *Oświadczam zdecydowanie całemu światu, że jeśli ci, którzy pragną podbić całą ziemię (czyli mocarstwa niewiernych), chcą widzieć wroga w naszej religii, wystąpimy przeciw wszystkim i nie ustaniemy w walce, póki ich nie zniszczymy. Albo wszyscy zdobędziemy wolność, albo wyzwolimy się ze wszelkich kajdanów poprzez męczeństwo. Albo będziemy radośnie podawać sobie ręce, ciesząc się ze zwycięstwa islamu w świecie, albo zdobędziemy życie wieczne i męczeństwo. W obu przypadkach triumf i powodzenie są po naszej stronie*⁶⁷. W ten sposób propaganda terrorystyczna jest zawsze obecna w życiu dzieci. Zespoły młodzieżowe, takie jak Męczennicy, wychwalają samobójczych zamachowców w swoich piosenkach⁶⁸. W czasie wiecu zorganizowanego dla uczczenia śmierci jednego z terrorystów, który zbiegł się w czasie z konferencją prasową Centralnego Palestyńskiego Komitetu Wyborczego, pięcioosobowy chór śpiewał: *O samobójco, owiń się pasem z materiałami wybuchowymi i napełnij scenę krwią*⁶⁹.

Działania propagandowe towarzyszą dzieciom nawet podczas wypoczynku. Na obozach organizowanych lub finansowanych przez organizacje terrorystyczne dzieci poddawane są nie tylko lekcjom skrajnej formy islamu, ale także szkoleniu paramilitarnemu czy nauce posługiwania się bronią palną. Na ścianach obozowych obiektów dzieci i młodzież mogą oglądać portrety zamachowców samobójców, co również jest sugestywne. Plan zajęć na obozach łączy elementy świeckie z religijnymi: komputery i *Koran*, szkolenie wojskowe i sport⁷⁰.

W kwietniu 2001 roku Uniwersytet Islamski w Gazie przeprowadził badanie, z którego wynikało, że 49% dzieci w wieku od 9 do 16 lat twierdziło, iż brały udział w intifadzie, a 73% ma nadzieję zostać samobójczym męczennikiem⁷¹. Dane te świadczą o niezwyklej skuteczności działań propagandowych i całego procesu indoktrynacji. Uniwersytety i szkoły wyższe również nie są

67 T.R. Aleksandrowicz, *Nowy...*, op. cit., s. 11.

68 M. Levitt, *Hamas...*, op. cit., s. 174.

69 Ibidem, s. 183.

70 Ibidem, s. 174.

71 Ibidem, s. 177.

wolne od radykalizującej działalności organizacji terrorystycznych. Ulotki i plakaty wychwalające męczenników samobójców są wszechobecne. Młodzież może znaleźć je na grafikach wykładów czy rozkładzie zajęć. Studenci zapoznawani są również z wizerunkami przywódców Hamasu i tekstami ich wypowiedzi. Podczas wyborów studenckich na Uniwersytecie Bir Zajt w 2003 roku kandydaci Hamasu wysadzali modele izraelskich autobusów w ramach przedstawienia prezentującego sceny zamachów samobójczych⁷². Największą uczelnią na terytoriach palestyńskich na Zachodnim Brzegu jest Uniwersytet an-Nadżah w Nablusie. W roku akademickim 2004/2005 zapisało się do niego około 11 tysięcy studentów. Uczelnia ta wychowała wielu samobójczych zamachowców, wśród których byli m.in.:

- Haszam Nadżar (22 grudnia 2000 roku zdetonował pas z ładunkami wybuchowymi w restauracji odwiedzanej przez żołnierzy izraelskich, zranił 3 osoby);
- Hamed Abu Hidzła (1 stycznia 2001 roku w Netanji zdetonował samochód pułapkę wyładowany materiałami wybuchowymi, zranił 19 osób);
- Dżmal Naser (29 kwietnia 2001 roku zdetonował samochód pułapkę obok autobusu szkolnego);
- Moajjad Salah (8 stycznia 2001 roku zdetonował za wcześnie ładunek wybuchowy i wysadził się w powietrze w drodze na miejsce zamachu);
- Darin Abu Aisza (27 lutego 2002 roku zraniła 3 osoby, wysadzając się w powietrze w punkcie kontrolnym w Makabim);
- Mohammad al-Ghul (18 czerwca 2002 roku zabił 19 osób, ranił ponad 70 podczas samobójczego ataku, który przeprowadził w autobusie w Jerozolimie).

Indoktrynacja studentów odbywa się za pośrednictwem różnych grup studenckich. Jedną z tych grup jest Blok Islamski (Kutla Islamijja) mocno powiązany z Hamasem. Godło ugrupowania, którym jest kula ziemską na *Koranie*, karabin i flaga dżihadu na tle historycznej Palestyny, sugeruje, że Blok Islamski jest zaangażowany w działalność zbrojną. W lipcu 2004 roku siły izraelskie aresztowały członków Hamasu planujących ostrzał, porwania i samobójcze zamachy bombowe w Netanji lub Arielu. Terrorystami kierował Ala'a Zuharir Nimr Dżajusi – lider Bloku Islamskiego Uniwersytetu an-Nadżah. Inni członkowie komórki również byli działaczami tego ugrupowania⁷³. Członkostwo w Bloku Islamskim jest często pierwszym krokiem do terrorystycznej kariery.

72 Ibidem, s. 178.

73 Ibidem, s. 181.

Jego oficjalna strona internetowa przedstawia wybór pieśni gloryfikujących męczeństwo i przemoc. Jeden z utworów poświęcony jest szejkowi Jasinowi⁷⁴:

*Ahmad Jasin, ten, który powstał mimo kalectwa
Pozostaniesz w naszych duszach jako najwspanialszy przykład
Nauczyłeś nas, że naszą drogą jest dżihad
Nauczyłeś nas, że problemu nie rozwiąże się bez wysiłku
Nauczyłeś nas nie rozpaczać pomimo bólu*

Prowadzenie prohamasowskiej polityki wśród studentów powoduje, że nie tylko popierają oni tę politykę, ale też gotowi są wykonać samobójcze zamachy terrorystyczne.

Zachęcanie do wykonywania ataków samobójczych występuje również w przemówieniach, telewizji, Internecie, wywiadach udzielanych reporterom i materiałach edukacyjnych dla dzieci. Po 11 września 2001 roku Osama bin Laden powiedział: *Kochamy śmierć. Stany Zjednoczone kochają życie. Na tym polega ogromna różnica między nami*⁷⁵. Przywódca Hezbollahu Hassan Nasrallah tłumaczył, dlaczego polityczni islamiści zwyciężą nad Żydami: *Zwyciężymy, ponieważ oni kochają życie, a my kochamy śmierć*⁷⁶. Nasrallah powiedział to w czasie przemówienia telewizyjnego, w którym wyjaśnił, że nie ma dla muzułmanina większego szczęścia od radości z umierania dla Allaha i radości z zabijania Żydów⁷⁷.

Uogólniając, można stwierdzić, że najpotężniejsi i cieszący się ogromnym szacunkiem przywódcy politycznego islamizmu: Osama bin Laden, Ruhollah Chomeini, Hassan Nasrallah, Khaled Mashal, wyznają wiarę i umiłowanie śmierci i przekonują swoich zwolenników, również dzieci i młodzież, do tego, aby chcieli umierać i zabijać innych, których wskazują jako wrogów islamu.

Środowisko religijne w jeszcze większym stopniu niż edukacja szkolna indoktrynuje dzieci, młodzież i dorosłych. Ważnymi i wpływowymi ośrodkami propagandowymi są przede wszystkim **meczety**, a także szkoły nauki *Koranu*. Jedne i drugie finansowane są przez członków i sympatyków organizacji terrorystycznych. Świątynie takie nie występują jedynie w krajach muzułmańskich, ale wszędzie tam, gdzie są diaspory muzułmańskie. To w meczetach krzewiony jest fundamentalizm islamski i zachęcanie do dżihadu. Większość terrorystów

74 Ibidem, s. 182.

75 D.J. Goldhagen, *Wiek...*, op. cit., s. 654.

76 Ibidem.

77 Ibidem.

islamskich związana jest z kilkoma tylko meczetami. Należą do nich meczety: przy Finsbury Park i Baker Street w Londynie, Islamskie Centrum Kulturalne w Mediolanie, Abu Bakr w Madrycie, Al-Quds w Hamburgu, Al-Dawah w Roubaix we Francji, As-Sunna anNabawijja w Montrealu, Al-Seqlej w Chamis Musztaj w Arabii Saudyjskiej i Al Farug na Brooklynie w Nowym Jorku⁷⁸. Ekstremistyczny imam Abu Hamza al Masri stanął przed londyńskim sądem za prowadzenie działalności podburzającej do zamachów terrorystycznych podczas kazań w meczecie w Finsbury Park w Londynie. W 2006 roku otrzymał wyrok siedmiu lat pozbawienia wolności. Dwa lata później został przekazany Stanom Zjednoczonym na drodze ekstradycji⁷⁹. W krajach muzułmańskich coraz więcej meczetów służy za mównice dla radykałów. Przykładem może być meczet Szajch Ajlin w Strefie Gazy, w którym działał szejk Ibrahim Mudajras. Jego kazania były transmitowane na żywo w palestyńskiej telewizji. W 2003 roku wzywał wiernych: *Powstańcie przeciwko Żydom i ich sojusznikom! Powstańmy przeciwko Stanom Zjednoczonym Ameryki i ich sojusznikom. O Boże, oczyść meczet al-Aksa z żydowskiego skażenia*⁸⁰. W 2005 roku głosił: *Żydzi są rakiem tocącym ciało narodu arabskiego i narodu muzułmańskiego, rakiem, który się rozwinął i zaatakował arabskie instytucje, wioski i obozy dla uchodźców*⁸¹. Po tym, jak kilka antysemitycznych kazań zostało opublikowanych przez organizacje pozarządowe, władze Autonomii Palestyńskiej ogłosiły zaniepokojenie tymi wystąpieniami i dzisiaj nie można już znaleźć ich w Internecie.

W meczecie al-Aksa w Jerozolimie swoje kazania głosi szejk Jusuf Abd al-Wahab Mahmud Abu Snina. W 2005 roku potępił on rozmowy pokojowe i zbliżający się rozejm, który jego zdaniem *oznacza, że nasze błogosławione ziemie będą na zawsze pod okupacją*⁸². Głoszenie takich kazań w tak historycznym miejscu, jakim jest Jerozolima, jest działaniem indoktrynującym i może skłaniać do przeprowadzania zamachów samobójczych. Ponadto ściany wielu meczetów są oblepione wizerunkami, plakatami i ulotkami gloryfikującymi terrorystów samobójców. Materiały takie zostały skonfiskowane przez siły izraelskie w meczecie al-Ajn w al-Birze. Na frontowych drzwiach znajdował się plakat z podobizną Rameza Fahmiego Izz ad-Dina Salima na tle

78 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 164.

79 www.bbc.co.uk [dostęp: 10.01.2014].

80 M. Levitt, *Hamas...*, op. cit., s. 186.

81 Ibidem.

82 Ibidem, s. 187.

jerozolimskiego meczetu al-Aksa, który w 2003 roku wysadził się w kawiarni w Jerozolimie, zabijając siedem osób i raniąc ponad pięćdziesiąt⁸³.

Ugrupowania terrorystyczne wykorzystują dzieci do przeprowadzania ataków samobójczych. W literaturze można znaleźć przykłady świadczące o tym, że dzieci werbowane są właśnie w meczetach prowadzących działalność indoktrynującą. Musa Zijada, mając 10 lat, zamiatał podłogę w meczecie. Z biegiem czasu rodzice zauważyli, że stał się bardziej religijny. W wieku 15 lat jego zachowanie zmieniło się. Mówił, że Hamas nauczył go o bohaterach islamu zabitych jak święci, przebywających u Boga oraz o konieczności odebrania Żydom prawa istnienia na ziemi. Musa został zwerbowany w meczecie. Według jego ojca, który był policjantem, został wybrany do misji z pięcioma innymi chłopcami. Musa napisał list do rodziny, w którym wyraził pragnienie dokonania zamachu i pójścia do nieba. Ojciec wtedy zorientował się, że syn poddawany jest w meczecie procesowi radykalizacji⁸⁴. Rodzice, którzy zauważyli zmiany w zachowaniach swoich dzieci, szukali pomocy i chcieli się dowiedzieć, czy mogą one stać się w przyszłości samobójcami zamachowcami. Korzystali z usług psychiatrycznych i denuncjowali dzieci, aby nie dokonały ataku. Potwierdził to dyrektor Ośrodka Leczenia i Rehabilitacji Ofiar Tortur w Ramallah⁸⁵. Według statystyk od września 2000 do stycznia 2005 roku dzieci dokonały ponad 30 ataków samobójczych⁸⁶.

Na podstawie powyższej analizy można stwierdzić, że meczety są zasadniczym składnikiem procesu indoktrynacji. Pełnią ważną funkcję w procesie przekształcania młodych muzułmanów w samobójczych zamachowców. Meczety są miejscem spotkań bliskich sobie ludzi. Szczególnie w Europie i Stanach Zjednoczonych meczety pełnią istotną rolę dla nowo przybywających muzułmanów, tęskniących za rodzinami i przyjaciółmi, którzy właśnie w meczetach mogą poznawać ludzi i zawierać związki przyjaźni. Świątynie te pełnią dla nich funkcję towarzyską. Brak akceptacji muzułmanów w tych krajach i traktowanie ich jak obywateli drugiej kategorii powoduje, że nie asymilują się ze społecznościami zachodnimi. Za przykład może posłużyć badanie przeprowadzone przez CBOS nt. *Przejawy dystansu społecznego wobec innych narodów i religii*. Raport opublikowano w styczniu 2007 roku. Wynika z niego,

83 <http://www.independent.ie/world-news/terror-chief-escapes-as-israel-seeks-vengeance-25930233.html> [dostęp: 11.01.2014].

84 M. Levitt, *Hamas...*, op. cit., s. 191.

85 Ibidem.

86 Ibidem, s. 192.

że Polacy dystansują się najbardziej wobec wyznawców islamu. Aż 64% badanych osób sprzeciwiłoby się, gdyby ich syn lub córka chciał(a) poślubić osobę wyznania mahometańskiego⁸⁷. Badania te zostały przeprowadzone w Polsce, gdzie nigdy nie doszło do żadnego zamachu samobójczego, powodującego wiele ofiar. Zapewne w krajach, w których doszło do takich zamachów, dystans ten jest jeszcze większy.

3.4. Czynniki indywidualne jako determinant podejmowania ataków samobójczych

Zbadanie indywidualnych przyczyn terroryzmu samobójczego utrudnia zdobycie materiału do analizy psychologicznej. John Horgan wymienił trzy czynniki powodujące te trudności. Należą do nich: brak możliwości nawiązania kontaktu z organizacjami terrorystycznymi, poufność informacji wykorzystywanych przez instytucje zajmujące się walką z terroryzmem i brak dostępu do akt osób zakwalifikowanych prawnie jako terroryści⁸⁸. Problemy związane z gromadzeniem informacji potwierdza także Mark Sageman, który podaje kolejne trudności. Organizacje terrorystyczne są tajne i strzegą danych na temat swoich członków. Schwytani terroryści niechętnie rozmawiają z naukowcami ze względu na obawę przed zemstą ze strony organizacji⁸⁹. Niemniej jednak analiza literatury pozwala wyciągnąć wnioski na temat czynników indywidualnych, które skłaniają do podejmowania ataków samobójczych.

Interesującą teorią jest pogląd o korelacji choroby psychicznej i terroryzmu samobójczego. Zgodnie z powszechną opinią osoby zdrowe umyślowo nie zabijają niewinnych ofiar, zwłaszcza jeśli łączy się to z popełnieniem samobójstwa. Takie zachowanie powszechnie uważane jest za irracjonalne, więc koncepcja choroby psychicznej próbowała znaleźć u samobójczych terrorystów jakieś cechy psychiczne odróżniające ich od normalnych ludzi.

Kolejną przydatną dla celów dysertacji koncepcją była teoria Emile'a Durkheima, według której wzrost liczby samobójstw jest *symptomem zakłócenia normalnych stosunków między jednostką a grupą, świadectwem i miarą głębokiego stanu zaburzenia, który dotknął cywilizowane społeczeństwa, objawem*

⁸⁷ I. Jakimowicz-Ostrowska, *Wizerunek islamu w świadomości Polaków* [w:] J. Kojkoł, M.J. Malinowski (red.), *Spotykając innego...*, op. cit., s. 55.

⁸⁸ J. Horgan, *The Psychology of Terrorism*, London–New York 2005, s. 47.

⁸⁹ M. Sageman, *Sieci terroru*, op. cit., s. 80.

*i rezultatem zbiorowej choroby*⁹⁰. Autor opisał i wyjaśnił związki pomiędzy więzią społeczną a samobójstwem.

Teoria choroby psychicznej oraz pogląd o tym, że terroryści to psychopaci lub socjopaci, czyli jednostki aspołeczne, był popularny w latach siedemdziesiątych XX wieku. Został on odrzucony z tego względu, że jednostki chore psychicznie albo aspołeczne nie są w stanie radzić sobie w zadowalający sposób w organizacji terrorystycznej. Według Marka Sagemana⁹¹ osoby takie nie są w stanie zaangażować się, brak im wytrwałości, systematyczności i zdolności poświęcenia się dla sprawy. W przypadku samobójczych zamachowców poświęcenie musi być ogromne, gdyż jego skrajną formą jest męczeństwo. Osoby chore psychicznie i aspołeczne nie są w stanie współpracować z innymi, wykazują cechy destrukcji, nie są zdyscyplinowane, a praca w organizacji wymaga wysokich umiejętności organizacyjnych, samodyscypliny i umiejętności współpracy w grupie. Sageman podaje jako przykład postać Habiba Moussaouiego, który został oceniony przez innych członków Al-Kaidy jako osoba krnąbrna i został wyłączony z udziału w zamachu 11 września 2001 roku – obawiano się, że swoim zachowaniem może zrujnować całą operację. W literaturze nie ma żadnych wzmianek o tym, że zamachowcy, którzy dokonali ataków, byli chorzy umysłowo lub aspołeczni⁹². Wprost przeciwnie – nie wykazywali wrogości, gwałtowności, nie byli brutalni w codziennym życiu. Prowadzili skromne życie, nic w ich zachowaniu nie wskazywało na ich zamiary. Teorię choroby psychicznej należy odrzucić, jeśli weźmie się pod uwagę altruistyczne poświęcenie dla sprawy. Męczeństwo albo szahada występuje w kulturze muzułmańskiej w kontekście kulturowym, historycznym i religijnym. Dla szahida zaszczytem jest poświęcenie życia dla Boga. Tak samo postrzegają to inni członkowie organizacji. Podobny mechanizm występuje wśród Tamilskich Tygrysów, którzy poświęcają życie za ojczyznę.

Inną opinię wyraża Maria Tomczak⁹³, która uważa, że wielokrotne i gwałtowne zmiany świadomości, powodujące zagubienie i dezorientację, irracjonalne myślenie, widzenie świata w czarno-białych barwach, brak możliwości kompromisów, postrzeganie ludzi o innych poglądach jako zdrajców i wrogów może sprawić, że osoba stanie się terrorystą. Objawy tego typu są w psychologii i psychiatrii określane mianem paranoi, w której typową cechą jest dobrze

90 E. Durkheim, *Samobójstwo. Studium z socjologii*, Warszawa 2011, s. 14.

91 M. Sageman, *Sieci...*, op. cit., s. 100–101.

92 Ibidem.

93 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 165–166.

zorganizowany system urojeń, przy czym pod innymi względami świadomość pozostaje niezakłócona, odmiennie niż w chorobach psychicznych. Paranoik zachowuje się zupełnie normalnie, ale ma urojenia o otaczającym go spisku i zagrożeniu. Często objawy te są dobrze zamaskowane, ale mogą zdominować każdą chwilę życia paranoika. Dopóki nie wkroczy w obszar urojeń, otoczenie paranoika może nie zdawać sobie sprawy, w jak bardzo wypaczony sposób postrzega on rzeczywistość. Chociaż wszyscy wokół uważają, że poglądy takiej osoby są niezwykle, a jednak właściwie wypełnia ona swoje role społeczne (pracownika, ojca/matki, kolegi itp.), urojenia paranoiczne nie są uważane przez innych za chorobowe.

Wiadomo, że do powstania grupy terrorystycznej potrzebna jest wspólna idea łącząca jej członków. W przypadku terroryzmu globalnego jest nią chęć zmiany świata na lepszy, a w przypadku terroryzmu lokalnego – poświęcenie się dla dobra społeczności. Według M. Tomczak⁹⁴ te dwie idee są teoretyczną wzniosłością i szlachetnością przyciągają jednostki i sprawiają, że zwyczajni z pozoru ludzie gotowi są wysadzać w powietrze, ranić, zabijać, zwłaszcza gdy pogubią się w gwałtownie zmieniającym się otoczeniu. Ogromną rolę spełniają przywódcy organizacji terrorystycznych, których rolą jest połączenie osób dotkniętych paranoją w grupy. Przywódcy ci przekonują, że poznali prawdę ukrytą przed innymi i wiedzę, w jaki sposób doprowadzić do zbawienia i wyzwolenia. Przedstawiana przez nich wizja świata jest pełna nienawiści, ale przywódcy zachowują się tak, jakby głosili prawdy absolutne, co przyciąga ludzi zagubionych i niepewnych, mogących dać upust tkwiącej w nich agresji. M. Sageman⁹⁵ neguje występowanie paranoi. Opisuje paranoję grupową jako patologię przywódcy grupy. Paranoiczni zwolennicy wykazują gotowość, by nienawidzić, wierzyć bezkrytycznie i wykonywać wszystkie jego polecenia. Autor wyklucza występowanie zaburzeń paranoicznych wśród terrorystów, a teorię tę uważa za spekulację nieopartą przesłankami empirycznymi.

Badania prowadzone w ciągu ostatnich 30 lat nie potwierdzają występowania chorób psychicznych u terrorystów. Uzasadnianie terroryzmu występowaniem chorób psychicznych u sprawców jest atrakcyjne ze względu na swoją prostotę. Jeżeli ktoś zabija siebie i innych, to znaczy, że musi być chory. Ludzie próbują udowodnić, że z natury są dobrzy i ta wiara każe postrzegać działania terrorystów jako nienormalne, szczególnie jeśli są związane z samobójstwem.

94 Ibidem, s. 167.

95 M. Sageman, *Sieci...*, op. cit., s. 101.

Samobójstwo to akt dobrowolnego i świadomego zadania sobie śmierci. Według E. Durkheima *samobójstwem nazywamy każdy przypadek śmierci, jaki bezpośrednio lub pośrednio wynika z pozytywnego lub negatywnego działania ofiary, która wiedziała, że da ono taki rezultat*⁹⁶. Próba popełnienia samobójstwa to poszukiwanie śmierci. Jednak należy podkreślić, że występują także inne motywy, z powodu których ludzie dobrowolnie wybierają śmierć. Przykłady można mnożyć: ojciec Maksymilian Kolbe oddający życie za współwięźnia, Janusz Korczak udający się ze swoimi małymi podopiecznymi do obozu zagłady czy Dmitrij Makowkin – sierżant policji rosyjskiej, który w ostatniej chwili objął terrorystę samobójcę, tłumiąc siłę eksplozji podczas ataku na dworcu w Wołgogradzie 28 grudnia 2013 roku⁹⁷. Ważniejsze w działaniu tych osób było świadome podjęcie decyzji prowadzącej do śmierci, z czego osoby te zdawały sobie sprawę.

Naukowcem, który badał zjawisko samobójstwa, był Emile Durkheim (1858–1917) – francuski filozof, socjolog i pedagog, profesor w Bordeaux, gdzie w 1915 roku objął pierwszą w Europie katedrę socjologii. Od 1902 roku wykładał na Sorbonie⁹⁸. Jego dzieło *Samobójstwo. Studium z socjologii* z 1897 roku pozostaje wpływowym tekstem w dziedzinie socjologii od ponad stu lat. **Teoria Emile’a Durkheima** wskazuje, że samobójstwo nie jest czynem jedynie osobistym, ale podlega społecznym wzorcom i wynika ze społecznych warunkowań, a nie tylko psychologicznych. E. Durkheim podzielił samobójstwa na cztery rodzaje: anomiczne, fatalistyczne, egoistyczne (inaczej egotyczne) i altruistyczne (tab. 3.6).

Tabela 3.6

Typy samobójstw

Integracja społeczna	zbyt wysoka	altruistyczne
	zbyt niska	egoistyczne
Stopień kontroli społecznej	zbyt wysoka	fatalistyczne
	zbyt niska	anomiczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie: E. Durkheim, *Samobójstwo. Studium z socjologii*, Warszawa 2011.

⁹⁶ E. Durkheim, *Samobójstwo...*, op. cit., s. 53.

⁹⁷ <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/bohater-z-wolgogradu-objal-terroryste-tuz-przed-wybuchem-tlumiac-sile-eksplozji,384753.html> [dostęp: 22.02.2014].

⁹⁸ *Encyklopedia popularna PWN*, op. cit., s. 192.

Według teorii E. Durkheima typ popełnianego samobójstwa zależy od integracji społecznej i stopnia społecznej kontroli. Jeżeli integracja społeczna jest zbyt wysoka, wtedy popełniane są samobójstwa altruistyczne. Jeśli integracja ze społeczeństwem jest zbyt niska lub żadna, wtedy popełniane są samobójstwa egoistyczne. Zbyt wysoki stopień kontroli społecznej skutkuje samobójstwami fatalistycznymi, a zbyt niski – anomicznymi.

Samobójstwa egoistyczne popełniane są przez osoby, które doświadczyły wysokiego poziomu przeżyć traumatycznych i czują niski stopień przynależności do społeczności, w której żyją. Życie pełne jest niepowodzeń i tragicznych przeżyć, ale z pomocą rodziny, przyjaciół lub zaangażowania w prace społeczne ludzie potrafią je przezwyciężyć właśnie dla rodziny, przyjaciół, czy nawet obcych sobie ludzi, którym w jakiś sposób pomagają. Ale im słabiej jest człowiek związany z bliskimi i społecznością, w której żyje, im mniej zintegrowany z grupą, tym bardziej skłonny jest do popełnienia samobójstwa, gdyż nie widzi powodu, dla którego miałby przedłużać swoje cierpienia. Egoistyczne samobójstwo jest prywatnym aktem, a przyczyną popełnienia go jest samotność i osamotnienie. Samobójstwo tego typu jest wynikiem słabej integracji jednostki z grupą społeczną. Towarzyszy mu silne poczucie społecznego wyobcowania, jest dramatem ludzi samotnych w tłumie⁹⁹.

Samobójstwo anomiczne związane jest z gwałtowną zmianą w życiu człowieka. Może to być: utrata pracy, śmierć współmałżonka, dziecka, przyjaciela, utrata majątku i pieniędzy i inne tego typu przyczyny. Ten typ samobójstwa nie musi być związany z samotnością i osamotnieniem. Popełniają je nawet ludzie, którzy mają bliskich i nie są wyalienowani ze społeczeństwa. Osoby popełniające ten rodzaj samobójstwa nie widzą celu, aby dalej żyć, gdyż nagle utraciły kogoś lub coś, co stanowiło istotę ich życia. Samobójstwa te są przejawem zakłóceń ładu społecznego, wskaźnikiem jego rozregulowania. Dochodzi do nich, gdy jednostki są w za małym stopniu kontrolowane i stymulowane przez społeczeństwo. Przyczyną gwałtownego wzrostu krzywej samobójstw jest stan kryzysu albo zamętu społecznego. Mogą to być pozytywne przekształcenia, ale gdy są zbyt nagłe, to społeczeństwo przestaje być zdolne do panowania nad jednostkami¹⁰⁰.

Mechanizm prowadzący do samobójstwa anomicznego i egoistycznego jest taki sam. Stanowi mieszanekę osobistych tragicznych, traumatycznych

99 R. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 151.

100 E. Durkheim, *Samobójstwo...*, op. cit., s. 323.

przeżyć i społecznej izolacji. To, co odróżnia te dwa rodzaje samobójstwa, to czas trwania bezsilności i beznadziei, który jest chroniczny w przypadku samobójstwa egoistycznego i nagły w przypadku samobójstwa anomicznego¹⁰¹.

Samobójstwo altruistyczne popełniają osoby, które nadmiernie integrują się ze społecznością. Jednostki mogą bardzo silnie identyfikować się z grupą, w której żyją czy pracują. Rodzice pragną, aby ich dzieci przeżyły, żołnierze chcą odnieść zwycięstwo i oddają życie za ojczyznę. W takich przypadkach społeczeństwo może wywierać presję na poszczególne osoby, oczekiwać od nich poświęcenia, również poświęcenia życia w imię wyższych celów. Matka, która nalega na ratowanie jej życia, a nie życia jej dziecka, albo żołnierz, który chowa się za kolegami w czasie walki, tracą szacunek społeczny. Świadomość utraty szacunku zniechęca osoby do działań, które mogą do tego doprowadzić. Osoby, które poświęcają własne życie dla dobra ogółu lub innych członków darzone są szacunkiem, a ich czyny popierane są przez społeczeństwo. Samobójstwo altruistyczne w przeciwieństwie do egoistycznego jest aktem publicznym. Im bardziej osoba ceni społeczeństwo, tym bardziej prawdopodobne jest, że narazi się na utratę życia w imię dobra społecznego. Ten typ samobójstwa popełniany jest w wyniku nadmiernej identyfikacji z normami społeczno-obyczajowymi¹⁰².

Do samobójstwa fatalistycznego dochodzi wówczas, gdy człowiek czuje brak wpływu na swoje życie i otoczenie, znajduje się w sytuacji tragicznej i beznadziejnej, z której wyjścia zablokowane są również perspektywy. Samobójstwa tego typu popełniają więźniowie systemów totalitarnych, ludzie nieuleczalnie chorzy, cierpiący ponad normę¹⁰³. Do grupy tej należą też samobójstwa zbiorowe – przykładem może być samobójstwo sekty Jima Jonesa 18 listopada 1978 roku w gujańskiej dżungli, podczas którego ponad 900 jego wyznawców zabiło siebie i swoje dzieci. Robert Pape ten typ samobójstwa nazywa kultowym. Aby do niego doszło, muszą być spełnione następujące warunki: grupa musi mieć charyzmatycznego lidera, głoszącego z głębokim przekonaniem prawdy absolutne, musi być religijna i odizolowana od reszty społeczeństwa, co pozwala na kontrolę członków grupy¹⁰⁴.

101 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 155.

102 E. Durkheim, *Samobójstwo...*, op. cit., s. 278–281.

103 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 152.

104 *Ibidem*, s. 158.

Robert Pape wprowadził również termin „samobójstwo zwyczajne”, oznaczające te najczęściej występujące¹⁰⁵. Należą do nich samobójstwa egoistyczne i anomiczne. Rozumienie samobójstwa zwyczajnego pozwala wyjaśnić, dlaczego tak wielu badaczy próbuje znaleźć w życiorysach terrorystów dowody na występowanie u nich choroby psychicznej, depresji, przeżyć traumatycznych czy poczucia społecznej izolacji. Badacze ci wychodzą z założenia, że samobójczy terroryści są zasadniczo tacy sami jak osoby popełniające zwyczajne samobójstwa. Aż 95% tych samobójstw popełniły osoby, które cierpiały na depresję, chorobę psychiczną, uzależnienie alkoholowe. Wykazywały niski poziom integracji społecznej i miały za sobą próby samobójcze. 80% osób popełniających samobójstwa egoistyczne to mężczyźni; 45–66% cierpi na ciężką depresję lub choroby psychiczne, z powodu których byli hospitalizowani; 49% nie ma przyjaciół i nie należy do żadnych organizacji społecznych; 30% cierpi na ciężkie choroby somatyczne; 25% jest uzależnionych od alkoholu, często długotrwale; 30% próbowało wcześniej popełnić samobójstwo¹⁰⁶.

Teoria E. Durkheima powstała ponad sto lat temu, ale cały czas jest aktualna i może być przydatna w wyjaśnieniu samobójczych zamachów terrorystycznych. Terroryzm samobójczy może być uznany za morderczą formę durkheimowskiego samobójstwa altruistycznego, jeżeli weźmie się pod uwagę, że zamachowiec dokonuje zamachu, gdyż uważa, że czyni dobro. Porównanie samobójczego zamachowca z samobójcą egoistycznym i anomicznym przedstawia tabela 3.7.

Tabela 3.7

Różnice między samobójcą terrorystą a samobójcą egoistycznym/anomicznym

Samobójca terrorysta	Samobójca egoistyczny/anomiczny
Zintegrowany z grupą i społeczeństwem	samotny i osamotniony
Szanowany w swoim społeczeństwie	brak szacunku w społeczeństwie
Społeczeństwo akceptuje grupę, w której działa	niezwiązany z żadną grupą
Brak granic pomiędzy grupą a społeczeństwem, grupa integruje się ze społeczeństwem	wyrażnie wyalienowany

Źródło: opracowanie własne na podstawie: R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 267.

105 Ibidem, s. 159.

106 Ibidem, s. 154.

Samobójczy zamachowiec jest najczęściej zintegrowany ze swoją grupą i społeczeństwem, w którym żyje, co więcej – jego czyn jest szanowany. Społeczeństwo odnosi się z akceptacją do działań jego grupy, uważając te działania za potrzebne. Grupa dba o integrację ze społeczeństwem, dlatego nie występują granice odosobnienia działań grupy od społeczeństwa. Samobójca egoistyczny to osoba samotna, osamotniona, wyalienowana ze społeczeństwa, nieakceptowana. Jego samobójstwo jest oceniane negatywnie. Nie można stwierdzić, że samobójczy terroryści nie popełniają samobójstw egoistycznych, ale literatura nie dostarcza takich danych.

Porównując samobójcę zamachowca i samobójcę anomicznego, można zauważyć podobieństwa. Gwałtowne zmiany w życiu nie dotyczą tylko zmian i przeżyć osobistych, ale również zmiany warunków społecznych, takich jak: okupacja, powstanie, konflikt zbrojny, które to uwarunkowania mogą prowadzić do popełniania samobójstw. Zmuszenie do opuszczenia dotychczasowego miejsca zamieszkania, ekstremalna brutalność czy śmierć bliskiej osoby może powodować gwałtowną utratę celu dalszego życia i pragnienie śmierci. Powody popełniania samobójczych ataków terrorystycznych z wyżej wymienionych przyczyn można znaleźć wśród czeczeńskich terrorystów, szczególnie kobiet. Śmierć traktują jako jedyne wyjście z sytuacji, jako przejście do swoich bliskich, zamordowanych w brutalny sposób przez rosyjskich żołnierzy. Kobiety, w których rodzinach rozegrała się tragedia i które źle znoszą utratę najbliższych, gotowe są do rewanzu i wykonania zamachu samobójczego, jeśli tylko będą miały okazję. Przykładem może być Jasza Ugurczijewa¹⁰⁷, która po stracie męża musiała wychować sześciu synów. Sytuacja materialna rodziny była ciężka i zapewne dlatego jeden z synów, 12-letni Albert, zgodził się zastrzelić dwóch czeczeńskich żołnierzy. Otrzymał za to 100 dolarów od rebeliantów. Niedługo po tym wydarzeniu trójka rodzeństwa: Albert, 13-letni Timur i 14-letni Abdul, została schwyta i brutalnie zamordowana. Ciała chłopców zostały znalezione w lesie po tym, jak pasterz zauważył, że z helikoptera zostały wyrzucone worki ze zwłokami. Ciała pokrywały sińce, ślady przypaleń, nosy były połamane, a korpusy pozszywane. Zwłoki zostały pozbawione narządów wewnętrznych. Matka bardzo przeżyła tak okrutną śmierć swoich synów. Marzyła o zemście i podobno wyjechała do Dagestanu. Właśnie w tym rejonie prowadzone są szkolenia samobójczych zamachowców, a życie

107 J. Jusik, *Narzeczone Allacha. Terrorystki samobójczynie z Czeczenii*, Chorzów 2005, s. 144.

Jaszy dostatecznie przygotowało ją do samozagłady, gdyż życie z takim bólem staje się niemożliwe¹⁰⁸. Autorka nie opisuje dalszych losów Jaszy Ugurczijewej, ale biorąc pod uwagę ostatnie zamachy samobójcze w Rosji w związku z Igrzyskami Zimowymi w Soczi, można przypuszczać, że osoby mające tego typu przeżycia są dobrymi kandydatami do ich przeprowadzania.

Kolejnym przykładem osoby, która nie widziała perspektyw życiowych i chciałaby dokonać zamachu samobójczego w rewanżu za śmierć bliskich, była Chejdi Izraiłowa – samotna matka, która również przeżyła tragedię w wyniku ostrzału z transportera opancerzonego przeprowadzonego przez pijanych rosyjskich żołnierzy, którym chciało się postrzelać. Otworzyli oni ogień i trafili w jej dom. W wyniku ostrzału w płomieniach zginęła jej córka Sila z dzieckiem. Druga córka Chawa przeżyła, ale została ciężko ranna, a jej życie było pełne cierpienia (była karmiona przez rurkę). Chejdi stwierdziła, że nienawidzi rosyjskich żołnierzy. Mówiła, że nie uczy reszty swoich dzieci nienawiści, ale zarówno ona, jak i dzieci chcą pomścić śmierć jednej siostry i kalectwo drugiej. Jeśli tylko ktoś przyjdzie i umożliwi odwet, uczynią to¹⁰⁹.

Kobietą bez nadziei na lepsze życie jest też Luiza Atabajewa. Wiosną 2002 roku wojska rosyjskie dokonały spalenia mężczyzn z wioski, w której mieszkała. Mężczyźni, wśród których znalazł się mąż i szwagier Luizy, zostali zapędzeni do dołu na skraju wsi, oblani ropą i podpaleni. To traumatyczne przeżycie spowodowało chęć zemsty. Luiza była mężatką od około roku. Po tragicznej śmierci męża mieszkała z teściami, wykonywała najcięższe prace domowe i gospodarcze. Nie mogła wrócić do rodziców, gdyż po wyjściu za mąż, zgodnie z tradycją, kobieta nie wraca do domu rodzinnego. Luiza stwierdziła, że żyje jak umarła i zrobi wszystko wedle woli Allaha. Jest osobą, która może chcieć pomścić śmierć męża, szczególnie w beznadziejnej sytuacji życiowej, w jakiej się znalazła¹¹⁰.

Biorąc pod uwagę wyżej wymienione przypadki, można wyciągnąć wniosek, że gwałtowna zmiana warunków i tragiczna utrata bliskiej osoby powoduje chęć odwetu w formie dokonania zamachu samobójczego. Opisane wyżej trzy kobiety nie widziały powodu, dla których miałyby żyć. W sprzyjających warunkach mogły zostać zwerbowane przez organizację i dokonać zamachu samobójczego.

108 Ibidem.

109 Ibidem, s. 147.

110 Ibidem, s. 150.

Wśród Tamilskich Tygrysów także można znaleźć przykłady dokonywania zamachów z powodu braku perspektyw życiowych i chęci zemsty za wyrządzone zło. Najsłynniejszą terrorystyczną samobójczynią jest Dhanu z Jaffny. 21 maja 1991 roku wysadziła się w powietrze przed Rajivem Ghandim, którego również zabiła. Motywacją jej działania najprawdopodobniej była zemsta. Jej dom został ograbiony przez indyjskich żołnierzy, którzy nie tylko zabili czterech braci Dhanu, ale też wielokrotnie ją zgwałcili. Plan zamachu był prosty. Czterech członków ugrupowania pojechało do Madrasu – miasta, w którym za trzy tygodnie miał wygłosić przemówienie Rajiv Ghandi. Dhanu została wybrana do roli zamachowca. Jej zadaniem było podejść do Gandiego z girlandą kwiatów, upuścić je przed nim, pochylić się i nacisnąć przycisk inicjujący eksplozję. Przyjęcie odpowiedniej postawy ciała było ważne ze względu na miejsce materiału wybuchowego. Został on umieszczony z tyłu pasa samobójczego, wzdłuż kręgosłupa Dhanu. Zamach został przeprowadzony zgodnie z planem. Dhanu wykonała swoje zadanie celująco. Przed atakiem należała do Czarnych Tygrysów, które są wyspecjalizowaną w zamachach samobójczych grupą Tamilskich Tygrysów.

Cechą charakterystyczną tamilskich bojowników o wolność było noszenie na szyi małej kapsułki z cyjankiem, który mogli w każdej chwili zażyć. Wielu Tamilów popełniło w ten sposób samobójstwo, aby nie poddać się Syngalezom. Dhanu była członkinią Tamilskich Tygrysów od połowy lat osiemdziesiątych. Do Czarnych Tygrysów wstąpiła najprawdopodobniej po tragicznym wydarzeniu w jej domu. Kobieta przed zamachem nie wykazywała objawów depresji, jej zachowanie było normalne. Co więcej, wykorzystwała pobyt w Madrasie i sprawiła sobie wiele przyjemności. Chodziła do sklepów, restauracji i na plażę każdego dnia. Po raz pierwszy wyjechała z Jaffny otoczonej dżunglą. Oczywiście była oddana przygotowaniom i próbom do misji, ale cieszyła się też życiem. Kupiła sobie sukienki, biżuterię, kosmetyki i okulary. W ciągu ostatnich 20 dni życia obejrzała sześć filmów w lokalnym kinie¹¹¹.

Członkowie Czarnych Tygrysów musieli spełniać odpowiednie warunki, m.in. takie jak wysoki poziom motywacji, aby wykonać misję, stabilność emocjonalna, przejście szkolenia wojskowego. Członkowie grup Czarnych Tygrysów przechodzili szkolenie w izolacji od reszty i byli trenowani tylko do przeprowadzania ataków samobójczych. Szkolenie obejmowało ćwiczenia fizyczne, trening wojskowy i indoktrynację polityczną, która uzasadniała

111 Ibidem, s. 339.

i przekonywała do konieczności dokonania zamachu. Adeptci oglądali też filmy z odbytych ataków. Od 1980 do 2000 roku Czarne Tygrysy przeprowadziły 76 ataków samobójczych. W czasie zamachu zawsze był samobójca zastępczy na wypadek, gdyby pierwszy zrezygnował w ostatniej chwili¹¹². Analizując przypadek Dhanu, należy stwierdzić, że najprawdopodobniej jej zamach nosił cechy samobójstwa anomicznego, powodowanego nagłym, traumatycznym przeżyciem, z którym jednostka nie może się pogodzić. Co więcej, samobójczynie terrorystki na Sri Lance często były ofiarami gwałtów indyjskich lub syngaleskich żołnierzy. To uniemożliwia im wyjście za mąż i posiadanie dzieci. Zgwałcona kobieta skazana jest na odrzucenie społeczne. Zostanie zamachownicą jest w związku z tym rozumiane i akceptowane społecznie¹¹³.

Tabela 3.8

Typy samobójców według Emile'a Durkheima i R.A. Pape'a

Typ samobójstwa			
	egoistyczne/anomiczne	altruistyczne	fatalistyczne
Relacje ze społeczeństwem	izolacja	silna integracja	separacja
Relacje z grupą	izolacja	partycypacja	uzależnienie
Reakcja społeczeństwa	nieakceptowane	akceptowane i uznane	nieakceptowane
Plan samobójstwa	osobisty, w samotności	publiczne, wykonywane w grupie lub samodzielnie	masowe
Motyw	ucieczka od przeżyć osobistych	wspólne dobro, na rzecz ogółu	konformistyczny
Skutek	samobójstwo zwyczajne	terroryzm samobójczy	samobójstwo kultowe

Źródło: ibidem, s. 267.

Egoistyczne i anomiczne samobójstwa nie pełnią wiodącej roli w próbie wyjaśnienia indywidualnych czynników determinujących terroryzm samobójczy. Zjawisko samobójczego terroryzmu występuje w organizacjach terrorystycznych, w których wymagana jest ścisła współpraca między ich członkami w celu przeprowadzenia wywiadu, stworzenia planu działania i dokonania ataku. Zamachy samobójcze oparte są na silnych społecznych interakcjach

112 Ibidem.

113 Ibidem.

i wymagają dążenia do osiągnięcia wspólnego celu. Od 1980 do 2005 roku 89% samobójczych ataków terrorystycznych przeprowadzonych przez Al-Kaidę było zamachami grupowymi. Przeprowadzanie ataków samobójczych przez grupy terrorystów występowało również w innych organizacjach: 64% u Tamilskich Tygrysów, 73% w Czeczenii, 21% u Palestyńczyków, 20% w Libanie. Zjawisko to nie wystąpiło w Partii Pracujących Kurdystanu¹¹⁴.

Częstość występowania ataków wykonywanych w grupie wskazuje na obecność motywów altruistycznych wśród samobójczych zamachowców. Nawet jeśli poszczególni zamachowcy mają osobiste powody do popełnienia samobójstwa, to działając w grupie, muszą być determinowani (choćby częściowo) celem społecznym, do osiągnięcia którego dąży grupa. Samobójczy zamachowcy wykonujący ataki w pojedynkę również mogą kierować się altruizmem. Często składają oni publiczną deklarację. Przed kamerą wyrażają wolę poniesienia śmierci za Allaha czy niepodległość. Studiując życiorysy samobójczych zamachowców, można stwierdzić, że motyw religijny zdaje się mniej ważny od politycznego, który polega na postrzeganiu dżihadu jako wojny obronnej przed cywilizacją zachodnią w przypadku muzułmanów i walki o niepodległość Tamilskich Tygrysów. Takie powody zabijania siebie są altruistyczne. Altruizm jest aktem samobójczej misji nie tylko związanej z zabięciem siebie, ale ma też szersze znaczenie. Przez śmierć własną i ofiar zamachowców osiąga różne cele – osobiste i wspólne dla organizacji. Oznacza to, że ma poparcie społeczeństwa akceptującego ataki samobójcze, odnosi więc sukces polityczny, bo walczy o wolność. Mści się za osobiste i społeczne upokorzenie, przekazuje religijne bądź nacjonalistyczne przekonania, wyraża winę i wstyd. Otrzymuje nagrody religijne lub materialne, ucieka od codziennego życia pod okupacją i otrzymuje szacunek społeczeństwa, w którym żyje.

Motyw altruistyczny w terroryzmie samobójczym zależy od społecznego poparcia dla tego zjawiska. Organizacje terrorystyczne nie są odseparowane od społeczeństwa, w którym działają. Wprost przeciwnie, są jego integralnymi częściami. Członkowie grup terrorystycznych uczestniczą aktywnie w życiu społecznym, o czym może świadczyć działalność charytatywna Hamasu czy Hezbollahu. Zgodnie z tradycją muzułmanie mają obowiązek szerzenia prawdziwej wiary i poddania się woli Boga. Zobowiązani są do dawania jałmużny i działalności związanej z opieką społeczną. Fundacje religijne utrzymujące meczety i miejsca święte wywiązują się z tego obowiązku w taki sposób, że

114 Ibidem, s. 275.

prowadzą instytucje opieki socjalnej: przedszkola, szkoły, sierocińce, szpitale, centra kultury, przychodnie lekarskie¹¹⁵. Wiele z tych instytucji finansowanych jest przez organizacje terrorystyczne, które w ten sposób zaspokajają doczesne potrzeby ludności. Przyciągają ludzi, do których przywódcy kierują swoje nauki. Mogą kreować warunki, w których jednostki będą chciały poświęcić siebie dla sprawy, dla dobra społecznego, i jednocześnie będą głęboko przekonane, że ich poświęcenie zostanie uznane za samobójstwo altruistyczne.

Tamilskie Tygrysy również mają poparcie społeczne. Czczona jest pamięć męczenników z Czarnych Tygrysów. Każdego roku w dniu 5 lipca tysiące Tamilów biorą udział w święcie o nazwie „Dzień Bohatera”, aby uczcić pamięć pierwszego Czarnego Tygrysa, który wysadził się właśnie 5 lipca 1987 roku, oraz wszystkich innych zamachowców. Na Sri Lance są również świątynie, które na cześć samobójczych terrorystów przystraja się kwiatami i specjalnymi drzewami. Drzewa te reprezentują męczenników, którzy oddali swoje życie za niepodległość¹¹⁶. Tamilskie Tygrysy, tak jak terrorystyczne organizacje mużłmańskie, brały udział w społecznym i ekonomicznym życiu społeczeństwa. W 1987 roku ugrupowanie ufundowało Tamilskie Centrum Rehabilitacji¹¹⁷. Ponadto dostarczało żywność, wodę, tymczasowe mieszkania, finansowało ośrodki zdrowia i udzielało kredytów bez odsetek tysiącom rodzin¹¹⁸. Organizacja wydawała również czasopisma, w których opisywane były życiorysy i bohaterstwo samobójczych zamachowców. Drukowane w języku tamilskim periodyki były szeroko rozprowadzane w tamilskim regionie Sri Lanki. Cytaty z kilku z nich stanowią dowód na metody, za pomocą których ugrupowanie zyskuje sobie przychyłność:

- hołd złożony kapitanowi Millerowi – pierwszemu Czarnemu Tygrysovi: *Jego intencją była zawsze walka za ojczyznę. Słowa jego matki: Jest mi smutno, że mój syn nie żyje, ale zginął za swoją ojczyznę. Kiedy o tym myślę, jestem z niego dumna*¹¹⁹;

- Czarny Tygrys Vasantharaja (grudzień, 2000): *To jest najwyższe poświęcenie, jakiego mogę dokonać. Jedyna droga, aby odzyskać naszą ojczyznę, wiedzie przez walkę (...), nawet jeśli umrzemy*¹²⁰;

115 M. Levitt, *Hamas...*, op. cit., s. 22.

116 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 287.

117 Ibidem.

118 Ibidem.

119 Ibidem, s. 289.

120 Ibidem.

- przywódca Czarnych Tygrysów Velupillai Prabhakaran: *Nasi męczennicy umierają na polu walki. Z zaciętą pasją walczą o wolność ojczyzny, uwolnienie ludności. Śmierć każdego męczennika jest aktem bohaterstwa prowadzącym do wolności*¹²¹.

Idea altruistycznego męczeństwa odgrywa ogromną rolę również w Al-Kaidzie. Instytucje założone i wspierane finansowo przez tę organizację to m.in.: Agencja Pomocy Krajom Trzeciego Świata (The Third World Relief Agency), Islamska Międzynarodowa Organizacja Pomocy (The Islamic International Relief Organization). Nie ma też żadnych wątpliwości, że Al-Kaida przeznaczona miliony dolarów na pomoc humanitarną muzułmanom w Bośni, Afganistanie, Libanie, Czeczeni, Tadżykistanie, gdzie finansuje szpital dla dzieci chorych na gruźlicę, i Dagestanie, w którym udziela wsparcia szpitalowi dla kobiet¹²².

Opracowanie własne.

Rysunek 3.5. Wieloaspektowość czynników determinujących samobójczego terrorystę

121 Ibidem, s. 288.

122 Ibidem, s. 291.

Na podstawie powyższej analizy można stwierdzić, że czynnikiem, który w najwyższym stopniu determinuje samobójczych zamachowców, jest altruizm – oznaczający przeciwieństwo egoizmu, bezinteresowną troskę o życie innych ludzi, postępowanie niekierujące się własnym interesem. Samobójczy terroryści pozostają lojalni i biorą pod uwagę punkt widzenia grupy terrorystycznej, której są członkami, i cele, które wspólnie chcą osiągnąć. Jest to szczególnie widoczne podczas analizy terrorystycznych ataków samobójczych, które wymagają ścisłej współpracy wszystkich członków ugrupowania dla osiągnięcia wspólnego celu, czyli skutecznego przeprowadzenia zamachu. Na motyw altruistyczny wskazuje też brak izolacji grupy od społeczeństwa, w którym terroryści znajdują poparcie i akceptację swoich działań. Stwarza to warunki, w których jednostka pragnie poświęcić życie dla dobra ogółu. Jednakże czynniki indywidualne stanowią syntezę wielu pojedynczych motywów działania (rys. 3.5).

* * *

Terroryzm samobójczy stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa świata. Obecnie największe zagrożenie stwarzają islamscy fundamentaliści, którzy wkroczyli na drogę dżihadu i uważają, że ich największym wrogiem jest cywilizacja zachodnia z jej głównym ośrodkiem – Stanami Zjednoczonymi. Według Zbigniewa Brzezińskiego władza globalna Stanów Zjednoczonych ma cztery wymiary: globalny zasięg siły militarnej, globalne oddziaływanie gospodarcze, globalną atrakcyjność kulturową i ideologiczną oraz globalną siłę politycznego nacisku¹²³. Oznacza to, że USA stały się po upadku ZSRR supermocarstwem, państwem ośrodkiem cywilizacji zachodniej i posiadają widoczną przewagę w czterech dziedzinach: militarnej, gospodarczej, kulturalnej i politycznej. Potęga Stanów Zjednoczonych powoduje przekonanie o moralnej wyższości demokracji na wzór zachodni i misji cywilizacyjnej, jaką mają do spełnienia. Misja ta wyraża się w przekonaniu, że wszystkie państwa świata, niezależnie od ich tradycji kulturowej i cywilizacyjnej, powinny dążyć do wprowadzenia demokratycznego ustroju, gdyż jest najlepszy. Państwa, które nie wprowadzają demokracji, stają się wrogami wolnego świata. Stany Zjednoczone oczekują również, że demokratyczny proces rozwoju państw niezachodnich będzie przebiegał nieporównanie szybciej, niż miało to miejsce na

123 Z. Brzeziński, *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998, s. 28.

Zachodzie i zajęło setki lat¹²⁴. W ten sposób pojawił się nowy konflikt pomiędzy zwolennikami zmian i postępu (na wzór zachodni) i tradycjonalistami, którzy odwołują się do wartości religijnych i moralnych. W islamie nie ma rozdziału kościoła od państwa. Obowiązującym prawem jest szariat – prawo koraniczne regulujące wszystkie dziedziny życia w społeczeństwie. Jeżeli weźmiemy pod uwagę wartości demokratyczne na wzór zachodni, modernizację i globalizację (tożsame z westernizacją), to nie znajdziemy wspólnych wartości dla kultury zachodniej i muzułmańskiej. W ocenie muzułmanów kulturę Zachodu cechuje moralne zepsucie. Postrzegana jest w kategoriach zagrożenia i wrogości. Założyciel Bractwa Muzułmańskiego (Hassan al-Banna) stwierdził dobitnie: *kultura Zachodu stanowi o wiele większe zagrożenie niż kampanie polityczne i militarne*¹²⁵. Wartości kultury zachodniej pozostają w sprzeczności z systemami religijnymi i społecznymi wielu państw, w których sama wolność sumienia i wolność słowa uznawane są za zagrożenia. Zdaniem Piotra Kłodkowskiego *obecnie trudno żywić wielkie złudzenia co do potęgi procesu przenikania i akceptowania wartości odmiennej kultury poza istniejący krąg cywilizacyjny*¹²⁶. To zderzenie nie tylko różnych cywilizacji, ale także kultur powoduje zdecydowany sprzeciw, gdyż postrzegane jest jako zagrożenie kulturowe, polityczne i ekonomiczne. Powoduje konflikty międzycywilizacyjne, które stanowią jeden z czynników determinujących samobójczy terroryzm. Zjawisko to pojawia się w regionach, w których stykają się cywilizacje i dochodzi do narzucania systemu wartości ludziom należącym do innego kręgu kulturowego. Niezrozumienie jednej cywilizacji przez inną i występujące pomiędzy nimi różnice powodują występowanie frontów agresywności na stykach cywilizacji, i co za tym idzie – konfliktów, w których stosowane są samobójcze ataki terrorystyczne. Najwięcej frontów agresywności zogniskowanych jest w cywilizacji islamskiej. Znajduje to potwierdzenie we wzroście liczby zamachów terrorystycznych i samobójczych ataków terrorystycznych w obrębie tej cywilizacji.

Kolejnym determinantem są czynniki religijne. Według Daniela J. Goldhagena polityczny islamizm jest dziś *najniebezpieczniejszym politycznym ruchem eliminacjonistycznym. W samym centrum swojego normalnego arsenału politycznego i istniejących praktyk skupia elementy typowe dla eliminacjonistycznej*

124 T.R. Aleksandrowicz, *Nowy...*, op. cit., s. 17.

125 Ibidem, s. 20.

126 P. Kłodkowski, *Wojna światów? O iluzji wartości uniwersalnych*, Kraków 2002, s. 11.

cywilizacji: tyrańskie reżimy oraz przywódców o nastawieniu eliminacjonistycznym, wizje eschatologicznego przekształcania świata, ludność wyznającą eliminacjonistyczne poglądy i pełną eliminacjonistycznych żądz, poczucie bezkarności i eliminacjonizm¹²⁷. Przywódcy i zwolennicy politycznego islamizmu zacierają różnice między polityką a religią, chcą zaprowadzić rządy fundamentalistycznej wersji islamu na całym świecie. Polityczny islamizm stał się rządzącym reżimem w różnych państwach, takich jak: Iran, Afganistan, Sudan, Somalia, oraz organizacjach politycznych (Hamas i Hezbollah) czy terrorystycznych (Al-Kaida¹²⁸). Rządy oraz przywódcy wymienionych państw i organizacji używają ideologii politycznej nietolerancyjnych odmian islamu, aby zmobilizować muzułmanów na całym świecie do agresywnego działania politycznego. Celem jest szerzenie nienawiści, nawoływanie do przemocy, dżihadu i ludobójstwa¹²⁹.

Polityczny islamizm jest niezwykle groźnym i niebezpiecznym ruchem eliminacjonistycznym, gdyż jego założenia i cele oparte są na woli Allaha i wymagają całkowitego oddania. Przeciwnicy islamizmu są natarczywie i publicznie demonizowani. Trzecim czynnikiem charakteryzującym islamizm jest kultura śmierci¹³⁰. Stanowi to narzędzie dla radykalnych przywódców religijnych (członków organizacji terrorystycznych), którzy fałszywie interpretując Koran, chcą wprowadzić islam na całym świecie. Organizacje terrorystyczne w procesie indoktrynacji przekonują do całkowitego poświęcenia się jednej idei i powodują, że zamachowiec samobójca gotowy jest podjąć działania o dowolnym charakterze, aby realizować zadania postawione przez przywódców. Przyszli terroryści samobójcy uświadamiani są, że atak, którego mają dokonać, stanowi element walki w obronie wiary, walki z wrogiem uniemożliwiającym wyznawanie religijnych zasad oraz zapewni możliwość stworzenia nowego, prawdziwego porządku świata.

Czynniki kulturowe to kolejny czynnik determinujący podejmowanie samobójczych ataków terrorystycznych. Proces indoktrynacji prowadzony jest w rodzinie i podczas edukacji szkolnej. Ogromną rolę odgrywają również meczety. Dzieci już od najmłodszych lat wychowywane są w kulcie męczeństwa. Od swoich wychowawców słyszą, że mogą zostać bojownikami, mudżahedami, szahidami, bohaterskimi męczennikami. Stanowi to podstawę oceny

127 D.J. Goldhagen, *Wiek...*, op. cit., s. 648.

128 Ibidem, s. 649.

129 R.A. Pape, *Dying...*, op. cit., s. 288.

130 Ibidem, s. 651.

popęlnienia zamachu samobójczego jako altruistycznego działania na rzecz społeczeństwa, uznającego takie normy kulturowe.

Analiza czynników determinujących indywidualne przyczyny terrorystycznych zamachów samobójczych jest niezwykle trudna ze względu na brak materiału empirycznego do przeprowadzenia badań. Jednakże można wysunąć wnioski, że teoria choroby psychicznej występującej u osób podejmujących ataki samobójcze nie znajduje potwierdzenia. Wskazuje na to konieczność współpracy z grupą terrorystyczną, potrzeba wytrwałości, systematyczności i zdolności poświęcenia się dla sprawy, co wymaga zdyscyplinowania i zrównoważenia emocjonalnego.

W wyjaśnieniu indywidualnych czynników determinujących sprawców samobójczych ataków wartościowa okazała się teoria E. Durkheima. Nie można co prawda stwierdzić z całkowitą pewnością, czy terroryści dokonują samobójczych zamachów z powodów egoistycznych i anomicznych, ale ich ataki determinowane są morderczą formą altruizmu. Uważają, że walczą w imię Allaha albo w słusznej sprawie, pozostają lojalni własnej grupie, społeczeństwu i Bogu. Samobójstwo altruistyczne w społeczeństwach o niższym poziomie rozwoju jest sposobem utrzymania dyscypliny zbiorowej. Podporządkowanie jednostki grupie jest zasadą stanowiącą podstawę tych społeczeństw. Ich obywatele uważają swoje życie za nic nieznaczące i nie zwracają na życie dużej uwagi. Wtedy wszystko może stać się pretekstem, aby pozbawić się życia¹³¹. Społeczeństwo nie nakazuje formalnie popełniania samobójstw, ale jest im przychylnie. Brak przywiązania do życia jest cnotą i wychwala się tego, kto z życia rezygnuje. Z samobójstwem wiąże się więc nagroda społeczna.

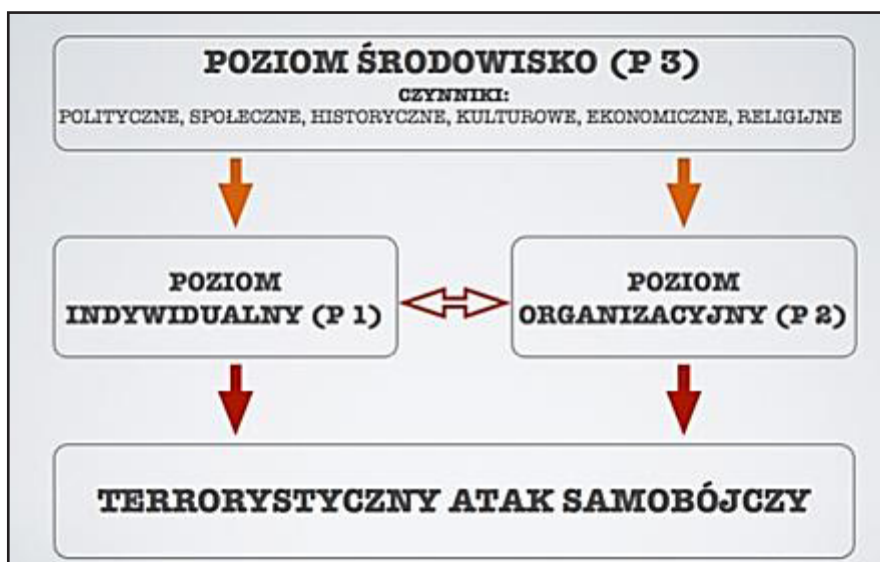
131 E. Durkheim, *Samobójstwo...*, op. cit., s. 459.

4. Prognoza zagrożenia terroryzmem samobójczym

4.1. Zależności pomiędzy determinantami terroryzmu samobójczego

Zaprezentowane związki i zależności zachodzące między poszczególnymi czynnikami determinującymi stały się podstawą do wygenerowania uogólnionych wniosków co do postrzegania zjawiska terroryzmu samobójczego oraz prognozy przyszłego charakteru samobójczych ataków terrorystycznych. Na podstawie analizy literatury można wskazać, że najbardziej interesujący opis związków i zależności pomiędzy czynnikami determinującymi przedstawił Assaf Moghadam. Najszerszym poziomem wyróżnionym przez autora jest poziom środowiskowy, do którego zaliczone zostały czynniki: społeczne, kulturowe, religijne, polityczne, historyczne i ekonomiczne. Poziom drugi – organizacyjny, związany jest z działaniem organizacji terrorystycznej. Trzeci to poziom indywidualny, na którym analizowane są osobiste powody podejmowania zamachów samobójczych. Poziomy analizy i ich zależności opracowane przez A. Moghadama przedstawia rysunek 4.1.

Analizując dostępną literaturę oraz biorąc pod uwagę specyfikę współczesnych konfliktów na świecie, zaproponowano podział, który rozdzielnie traktuje czynniki cywilizacyjne i kulturowe, gdyż są one niezwykle istotne w przyjętym toku myślenia. Zrozumienie związków i zależności między poszczególnymi czynnikami: cywilizacyjnymi, kulturowymi, religijnymi i osobistymi, może pozwolić na szersze poznanie zjawiska terroryzmu samobójczego. Wymienione czynniki determinujące należy określić jako poziomy występowania zjawiska. Poziom cywilizacyjny (P1) jest najszerszym i najogólniej definiowanym. Następnym jest poziom kulturowy (P2), kolejnym organizacyjny (P3), a najwęższym jest poziom osobisty (P4).

Źródło: A. Moghadam, *The Roots of Suicide Terrorism...*, op. cit., s. 342.

Rysunek 4.1. Poziomy analizy i ich zależności według A. Moghadama

Poziom cywilizacyjny analizuje występowanie zjawiska terroryzmu samobójczego jako starć cywilizacyjnych. Grupa terrorystyczna uwikłana w konflikt może zwrócić się o pomoc do wspólnoty, jaką stanowi cywilizacja. Przykładem mogą być wojny między narodami północnego Kaukazu a Rosją w XIX wieku. Wtedy *mużulmański przywódca Szamil określił się islamistą i zjednoczył kilkanaście grup etnicznych i językowych pod sztandarem islamu i walki z rosyjskim najazdem*¹. Dżohar Dudajew zastosował podobną taktykę. Zyskał poparcie duchownych mużulmańskich oraz partii islamskich, złożył przysięgę na *Koran* i w 1994 roku ogłosił Czeczenię państwem islamskim z prawem opartym na szariacie. Ruszając do walki, czeczeńscy terroryści w zielonych opaskach na głowach krzyczeli „Allahu Akbar”². Wojna przeciwko Rosji została określona jako sprawa islamu. Konflikt został przekształcony z regionalnego, lokalnego i znalazł nową tożsamość jako rozpowszechnianie się ponadnarodowych islamskich wartości fundamentalistycznych. Każda z walczących przeciwko sobie stron dążyła do podkreślania swojej tożsamości cywilizacyjnej. Wrogie sobie strony uważają, że uwikłane są nie w konflikt lokalny, a w wojnę przeciwko innej cywilizacji. Zagrożenie zostaje przez to

1 S.P. Huntington, *Zderzenie...*, op. cit., s. 470.

2 Ibidem.

wyolbrzymione i nagłośnione. Konsekwencje porażki ponosi cała cywilizacja, a nie tylko dana grupa, w związku z czym cała cywilizacja mobilizowana jest do udziału w konflikcie. Wojna lokalna charakteryzowana jest jako zderzenie cywilizacji, w którym dochodzi do demonizowania przeciwnika. To prowadzi do usprawiedliwiania zabijania.

Cywilizacją, w której występuje największa liczba ataków samobójczych, jest islam. Jej członkowie zaadaptowali samobójcze zamachy jako środek walki tak bardzo, że stosują je nie tylko w konfliktach z innymi cywilizacjami. Terrorystyczne ataki samobójcze stosowane są również w walkach szyitów z sunnitami w Iraku. Świadczy to o tym, że islam jest znakomitą pożywką dla kultu męczeństwa. Martha Crenshaw stwierdza: *Korzenie kulturowe koncepcji poświęcenia własnej osoby tkwią w przekonaniu, że taki czyn jest doceniany przez określoną wspólnotę narodową lub religijną. Nie jest ono osadzone w żadnej konkretnej kulturze*³. Obecnie zamachy samobójcze stosowane są przez wyznawców islamu. Pojęcia takie jak „dżihad”, „szahid”, „męczennik” są napełniane znaczeniami politycznymi.

Poziom kulturowy analizuje tożsamość kulturową, na którą składają się m.in.: tradycje, obyczaje, symbolika, styl życia, czyli wartości, normy, instytucje społeczne. Na tym poziomie skoncentrowane są różnorodne czynniki społeczno-kulturowe. Wyłonienie czynników kulturowych jest warunkiem koniecznym do zrozumienia motywacji poszczególnych organizacji terrorystycznych. Ludzie tworzą organizacje, które umiejscowione są w określonych warunkach kulturowych. Jest to kultura męczeństwa propagująca samobójcze zamachy jako bohaterski rodzaj śmierci. Ponieważ jednak samobójcze ataki nie mogą być z definicji samobójstwami, używa się w odniesieniu do nich terminu „męczeńska operacja”⁴. W samym centrum tego działania znajduje się męczennik. W literaturze można znaleźć różne kategorie męczenników: szczęśliwy męczennik czy szahid zabity w walce (mógł ująć z życiem, ale wołał zginąć w walce). Najwyższy stopień ofiarności wykazuje osoba sama ofiarowująca się na męczennika, czyli każdy zamachowiec samobójca. Szahidem jest również człowiek, który zginął mimo woli, choć nie planował tego⁵. Męczeństwo jest częścią kultury, w której występują samobójcze ataki terrorystyczne. Wokół męczenników powstaje kult. Ich czyny sławione są w gazetach, radiu,

3 C. Reuter, *Zamachowcy samobójcy. Współczesność i historia*, Warszawa 2003, s. 9.

4 Ibidem, s. 89.

5 Ibidem.

telewizji, Internecie. Inni mogą obejrzeć ich pożegnalne nagrania oraz zdjęcia z zamachów. Kaznodzieje w meczetach, rodzice w rodzinach i nauczyciele w przedszkolach i szkołach przedstawiają ich jako przykłady godne naśladowania.

Organizacje terrorystyczne (Hamas, Hezbollah) wykorzystują wizerunki samobójczych zamachowców w czasie uroczystości i świąt. Ugrupowania te oferują rozwinięty system socjalny, prowadzą instytucje użyteczności społecznej: przedszkola, szkoły, szpitale i inne, a jednocześnie popierają samobójcze ataki terrorystyczne. Poprzez ten system socjalny mogą kreować kulturę. Społeczeństwo korzystające z systemu socjalnego może odwdziżyć się organizacjom, wychowując i zachęcając dzieci do popełniania zamachów. Tożsamość kulturowa *to świadomość i wewnętrzna akceptacja przynależności do określonego kręgu kulturowego i uczuciowo-emocjonalny związek z jego tradycjami, dorobkiem i dniem dzisiejszym*⁶. W przypadku krajów, w których występuje terroryzm samobójczy, męczeństwo jest kultywowane i wyniesione do rangi najwyższego poświęcenia. Jednym z wytworów kultury jest poezja. W literaturze jest wiele przykładów utworów poświęconych samobójczym zamachowcom. Jeden z nich poświęcony jest pamięci Chawy Barajewej:

*Wróg stacjonuje w Ałchan-Kale
Odważny, gdy oczy ma zamglone wódką.
Jednak śmierć jednoczy dźwięk dzwonów,
Gdy Czeczenka gotuje mu los.
Ciężarówka uderza w dowództwo,
Ma w sobie bombę i życie.
To była Chawa, to ona jechała,
Gotowa poświęcić swe życie w ofierze.
Zmieniona w jedną łśniącą nienawiść
Kieruje samochód na budynek.
Jeszcze coś pulsuje na jej skroniach,
Wypowiada ostatnie słowa.
Z góry przyjdzie błogosławieństwo.
Życie uchodzi na szczęśliwą wyspę.
Już dziś wiemy to na pewno,
Nasze siostry nie zginęły na próżno*⁷.

6 M. Kubiak, *Kulturowe...*, op. cit., s. 54.

7 J. Jusik, *Narzeczone...*, op. cit., s. 20–21.

Pieśń o Chawie stała się hymnem przyszłych bojowniczek, a nowa generacja czeczeńskich dziewcząt wyrasta z tą piosenką.

Poziom organizacyjny analizuje czynniki związane z organizacją terrorystyczną stosującą terrorizm samobójczy. Zrozumienie działalności organizacji jest istotne, gdyż to przez nią planowane są i organizowane ataki. Jednostkowy terrorysta, nawet posiadający motywację osobistą do przeprowadzenia ataku, może nie posiadać koniecznych środków, wiedzy operacyjnej ani logistycznych możliwości dokonania zamachu. Sukces misji samobójczej zależy od wielu elementów: zachowania tajemnicy, właściwego rozpoznania i rekonnesansu w miejscu przyszłego ataku oraz koordynacji działań. Wszystkie te przedsięwzięcia należą do zadań organizacji. Samotnie działający terrorysta nie ma takich możliwości. Samobójczy zamachowcy są więc w przeważającej liczbie członkami organizacji terrorystycznych, grup lub komórek powiązanych w sieć. To organizacja określa czas i sposób uderzenia, czyli kiedy przeprowadzić atak terrorystyczny i jakiej taktyki użyć. Decyzje te są wynikiem głębokiej analizy kosztów i szansy powodzenia. Organizacja terrorystyczna wybiera moment, aby koszty zamachu były niskie, a szanse powodzenia wysokie. Możliwość przeprowadzenia ataku samobójczego w cel o wysokiej dla organizacji wartości może wystąpić bardzo rzadko. Gdy jednak pojawia się taka szansa, organizacja nie waha się użyć samobójczego terrorysty. Przykładem może być zamach na prezydenta Sri Lanki Ranasinghe'a Premadasę⁸. Zamachowiec samobójca mieszkał przez trzy lata w Kolombo i przyjaźnił się ze służącym prezydenta. Był więc regularnym gościem w jego siedzibie. 1 maja 1993 roku ubrany w pas samobójczy z materiałami wybuchowymi bez problemu podjechał na rowerze w pobliże prezydenta i po powitaniu znajomego zdetonował ładunek wybuchowy, zabijając przywódcę Sri Lanki. Na poziomie organizacyjnym obecność przemocy jest konieczna dla efektywności. Niepowodzenie w utrzymaniu przemocy na określonym poziomie może spowodować, że organizacja terrorystyczna zniknie z pola walki politycznej. Stanowi to kolejny powód, dla którego organizacje wykorzystują ten rodzaj działania. Ataki samobójcze zwracają uwagę na grupę i jej cele. Ugrupowania wykorzystujące terrorizm samobójczy cieszą się niezwykłą uwagą mediów. Największym sukcesem jest kreowanie poczucia strachu i zagrożenia wśród atakowanych społeczeństw. Dowodem jest wycofanie wojsk hiszpańskich z Iraku po ataku na madryckie metro w 2004 roku.

8 C. Reuter, *Zamachowcy...*, op. cit., s. 203.

Poziom organizacyjny jest istotny również w tych ugrupowaniach, w których nie występują czynniki religijne. Należą do nich Partia Pracujących Kurdystanu (PPK) i Tamilskie Tygrysy. Członkowie tych organizacji zapatrzeni są w swoich przywódców. Partią Pracujących Kurdystanu dowodzi Abdullah Öcalan⁹. Studiował on nauki polityczne na uniwersytecie w Ankarze, ale nie ukończył studiów. W 1978 roku utworzył organizację, która odwoływała się do kurdyjskich korzeni. Polityka tureckiego rządu, zniszczenie setek wiosek i wypędzenie Kurdów z ojczyzny pchnęło tysiące kobiet i mężczyzn do przyłączenia się do PPK. Organizacja wkrótce przeobraziła się w sektę, w której nieposłuszeństwo karane było egzekucją. Rozkazy wydawał jedynie Öcalan, który szybko zorientował się, że kobiety mogą być idealnymi samobójczymi terrorystkami. Tradycyjnie dziewczęta sprzedawano mężom. Zdarzały się małżeństwa wśród krewnych. Kobiety musiały troszczyć się o dzieci, męża i gospodarstwo. Wiele z nich było analfaberkami pomimo nakazanego ustawowo obowiązku szkolnego. PPK była więc atrakcyjna dla wielu kobiet cierpiących z powodu bycia kobietą i do tego Kurdyjką¹⁰. W organizacji kobiety czuły, że są potrzebne i ważne, przechodziły szkolenie takie jak mężczyźni. W środowisku rodzinnym nie były szanowane, a w organizacji miały poczucie walki o sprawę, były cenione. Organizacja była ich życiem, a indoktrynacja umacniała w nich przekonanie, że walka o niepodległość jest ważniejsza od indywidualnej egzystencji.

Od raz podjętej decyzji o przystąpieniu do ugrupowania nie było odwrotu. Znamiennym przykładem może być historia 17-letniej Leyli Kaplan. W listopadzie 1996 roku dziewczyna wysadziła się w powietrze, zabijając trzech policjantów przed główną kwaterą policji w Adanie¹¹. Zamach ten miała przeprowadzić inna bojowniczką – Turkan Adiyaman, ale odmówiła i została zastrzelona w obecności Leyli. Przed śmiercią Leyla nagrana została na kasetę magnetofonową – mówiła, że oddaje swoje ciało sprawie i organizacji. PPK nie obiecywała raj, zbawienia czy nieba. Walka o wyzwolenie była najwyższą świętością dla członków ugrupowania. Organizacja pozbawiała swoich członków własnego ja, mieli utożsamiać się z duchem korporacyjnym, i co ważniejsze – wykonywać rozkazy Öcalana. PPK funkcjonowała jako ruch świecki, ale status świętego przysługiwał Öcalanowi. Stworzył on świat, który kształtował

⁹ Ibidem, s. 306.

¹⁰ Ibidem, s. 307.

¹¹ Ibidem, s. 308.

według swojej woli i ochoty. Gdy został aresztowany i postawiony przed sądem, jego ludzie popełniali samobójcze zamachy. Pierwszy z nich odbył się 4 marca 1999 roku, a po nim nastąpiło sześć kolejnych¹². Abdullah Öcalan zapowiedział zakończenie wojny domowej i przeprosił rodziny żołnierzy, którzy zginęli, oraz przyznał, że walka zbrojna była błędem. 7 lipca 1999 roku rozkazał przerwanie walk i ogłosił wstrzymanie ataków samobójczych. Oficjalnie Öcalan skazany jest na śmierć i przebywa w tureckim więzieniu. Jednak rząd Turcji wziął pod uwagę wyrok Trybunału Europejskiego, który wypowiedział się przeciwko karze śmierci¹³. Abdullah Öcalan stanowi przykład charyzmatycznego przywódcy, potrafiącego wskazać w symboliczny sposób cel agresji oraz przekonać, że zna ukrytą przed innymi prawdę, która przyniesie wyzwolenie osobom nieszczęśliwym, wyzyskiwanym, dręczonym. Z głębokim przekonaniem głosił prawdę absolutną¹⁴.

Bardziej jaskrawym przykładem ugrupowania, w którym nie występują czynniki religijne, są Tamilskie Tygrysy i ich przywódca Velupillai Prabhakaran. Traktowany był prawie jak święty nie tylko przez członków ugrupowania, ale też przez całą społeczność tamilską. Wymagał bezwarunkowego posłuszeństwa od swoich podwładnych. Młodym bojownikom wpajał, że najwyższym dobrem jest walka o wyzwolenie, wspólną sprawę, a największą hańbą jest dostać się do niewoli. Największym wyróżnieniem i honorem była ostatnia kolacja w towarzystwie przywódcy. Zapraszani byli na nią samobójczy zamachowcy – wybrańcy, którzy przeznaczeni zostali do wykonania ataku. Ich ukochany charyzmatyczny przywódca świętował ich jako męczenników¹⁵. Zarówno Abdullah Öcalan, jak i Velupillai Prabhakaran przypominają guru sekt religijnych. Praca na rzecz takich przywódców pociąga ludzi niezadowolonych z życia¹⁶.

Uogólniając, można stwierdzić, że organizacje terrorystyczne stosujące jako sposób walki samobójcze ataki terrorystyczne prowadzą indoktrynację, która przekonuje ich wyznawców do walki z powodów religijnych. Tak dzieje się w islamie. Natomiast najistotniejszym czynnikiem w organizacjach, w których religia nie pełni wiodącej roli, jest przekonanie o konieczności walki o wyzwolenie.

12 Ibidem, s. 310.

13 Ibidem.

14 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 166.

15 C. Reuters, *Zamachowcy...*, op. cit., s. 301.

16 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., 167.

Poziom indywidualny analizuje czynniki osobowościowe, identyfikuje indywidualne czynniki determinujące terrorystę do przeprowadzenia ataku. Dokonanie samobójczego zamachu nie jest najprawdopodobniej powodowane jednym tylko czynnikiem, ale stanowi mieszankę różnego rodzaju determinantów. Wśród muzułmanów można wyróżnić: chęć rewanżu, oczekiwanie na życie w raju, zdobycie środków materialnych dla członków rodziny, motywy religijne, walkę o wyzwolenie narodowe. Wśród Tamilów pobudki nacjonalistyczne są na pierwszym miejscu. Jednak nie są to wszystkie czynniki determinujące. Inne wymienione i szeroko opisane w poprzednim rozdziale to problemy osobiste lub chęć oczyszczenia się z grzechów, takich jak zdrada małżeńska, homoseksualizm, kolaboracja z okupantem. Problemy osobiste, takie jak utrata męża i związane z tym pogorszenie się sytuacji materialnej, typowe są dla czeczeńskich samobójczyń. Nieszczęśliwa kobieta, którą dotknął ciężki los, ponieważ straciła męża i dzieci na wojnie, na skutek ciężkich przeżyć osobistych może się zbliżyć do religii, do islamu, w którym poszukuje ukojenia. Z punktu widzenia organizacji terrorystycznej taka kobieta jest cennym nabytkiem. Członkowie ugrupowania odnajdują ją i zaczynają „pomagać” w bólu.

Łatwo jest zdobyć zaufanie osoby, która przeżywa ciężki kryzys duchowy, poprzez okazywanie szacunku, traktowanie jak członka rodziny. Ofiara otrzymuje do czytania literaturę religijną, słucha religijnej muzyki, która zawiera pochwałę dżihadu i działalności szahidów. Następnie ktoś z organizacji – osoba udająca przyjaciółkę, rozpoczyna rozmowy o Allachu, świętej wojnie, raju, zabitych członkach rodziny. Po okresie indoktrynacji kobieta chce pomścić śmierć męża, brata czy syna. Przykładem jest przypadek Aisy Gusajewej, która wysadziła się 29 listopada 2001 roku w komendanturze wojskowej w swoim rodzinnym mieście Urus-Martanie, zabijając siebie i komendanta Gejdara Gadżijewa¹⁷. Cztery miesiące wcześniej komendant w czasie akcji oczyszczającej mającej na celu schwytanie bojowników czeczeńskich aresztował męża Aisy. Żołnierze rosyjscy przyznali później, że była to pomyłka. Mąż Aisy – Alichan, był okrutnie torturowany przez Gadżijewa. Pomimo to nie złożył żadnych zeznań i komendant wydał rozkaz sprowadzenia Aisy, która zobaczywszy zmasakrowanego męża, zaczęła błagać o jego uwolnienie. Wtedy Gadżijew rozciął Alichanowi brzuch, złapał Aisę za włosy i wepchnął jej głowę w uwolnione jelita męża, który zmarł na jej oczach, a ona nie mogła nic zrobić. Co więcej,

17 J. Jusik, *Narzeczone...*, op. cit., s. 23.

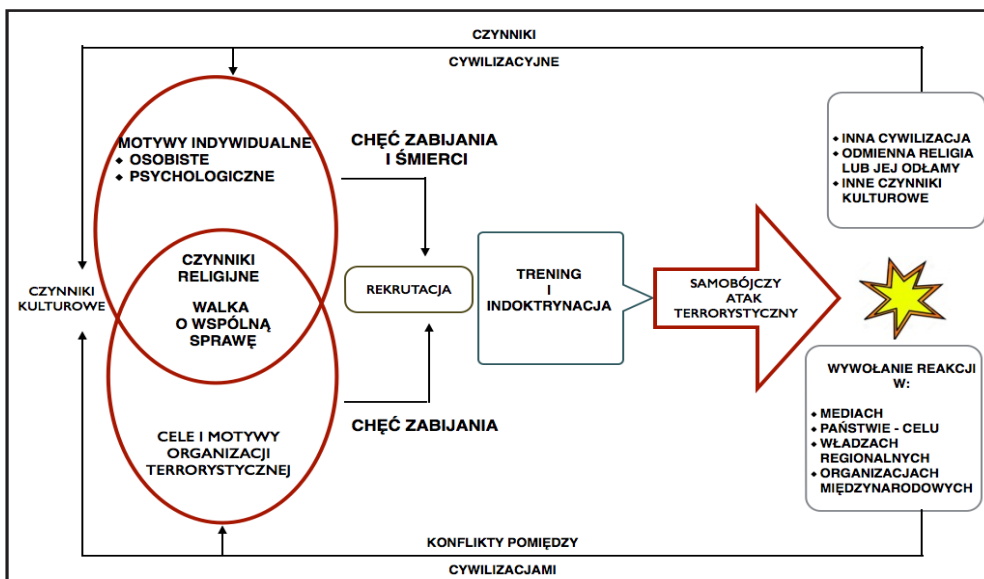
brat Aisy został zastrzelony przez rosyjskich żołnierzy na krótko przed śmiercią męża. Te dwa traumatyczne przeżycia spowodowały, że kobieta chętnie spotykała się z członkami organizacji terrorystycznej i w efekcie zdecydowała się pomścić śmierć męża i brata¹⁸.

Kolejnym czynnikiem motywującym samobójczego zamachowca na poziomie indywidualnym jest oczekiwanie wiecznego życia w raju. Determinant ten dotyczy muzułmanów. Zagwarantowane miejsce w niebie i życie wieczne z nieżyjącymi już członkami rodziny jest wystarczającą nagrodą za poświęcenie życia. Czynnikiem ten nie dotyczy Czarnych Tygrysów, w przypadku których idealizm zajmuje naczelne miejsce, a satysfakcję i zadośćuczynienie czerpią z wyeliminowania przeszkody w procesie realizacji zadań stawianych przez ojczyznę.

Między poszczególnymi czynnikami determinującymi zachodzą związki i zależności. Wszystkie opisane ataki zostały przeprowadzone przez samobójczych zamachowców, którzy byli członkami organizacji terrorystycznych. Na ideologię i metody działania organizacji wpływ mają czynniki kulturowe, takie jak: tradycje, obyczaje, symbolika, styl życia, czyli wartości, normy i instytucje społeczne. Czynniki kulturowe są natomiast kreowane przez cywilizację. Jeżeli konflikty nasilają się, każda ze stron stara się zmobilizować do pomocy kraje lub grupy z tego samego kręgu cywilizacyjnego. W ten sposób powstaje krąg terroryzmu samobójczego.

Według rysunku 4.2 czynniki środowiskowe wpływają na czynniki indywidualne, do których można zaliczyć motywy osobiste i psychologiczne. Czynniki środowiskowe wpływają również na organizację terrorystyczną, na jej cele i motywy. Wspólną cechą w poziomach motywacji indywidualnej i organizacji są czynniki religijne i/lub walka o wspólną sprawę. Indywidualnego samobójczego zamachowca charakteryzuje pragnienie śmierci i zabijania, natomiast celem organizacji jest zabicie jak największej liczby osób. Następnie odbywa się rekrutacja kandydatów na samobójczych zamachowców, ich trening i indoktrynacja, która podaje powody, dla których osoba podejmuje się wykonania ataku samobójczego. Głównym celem zamachu ma być wywołanie reakcji w mediach, poruszenie opinii publicznej, jak też działania rządów, władz, organizacji regionalnych i międzynarodowych. Reakcja ta wywołuje sprzężenie zwrotne z czynnikami kulturowymi.

18 Ibidem, s. 24–28.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Moghadam, *The Roots of Suicide Terrorism...*, op. cit., s. 342.

Rysunek 4.2. Krąg terroryzmu samobójczego

Należy jednak zwrócić uwagę, że czynniki kulturowe nie stanowią najogólniejszego kryterium. Samobójcze ataki terrorystyczne dokonywane są tam, gdzie występują konflikty cywilizacyjne, i dlatego czynniki cywilizacyjne są istotne. Wojny kresowe to wojny pomiędzy grupami lokalnymi posiadającymi szersze odniesienia, które umacniają w walczących stronach cywilizacyjną tożsamość¹⁹. Wspólnota cywilizacyjna jest największą, do jakiej walcząca grupa może zwrócić się z prośbą o pomoc i wsparcie. Proces ten jest najbardziej widoczny wśród muzułmanów, którzy w miarę rozwoju konfliktu poszukują szerszej płaszczyzny samookreślenia się i odwołują się do braci w islamie²⁰. Radykalni współwyznawcy stanowią zaplecze terrorystów religijnych. Wykonawcami zamachów w USA, Londynie i Madrycie byli muzułmanie urodzeni, wychowani lub mieszkający w tych krajach. Walka, jaką terroryści prowadzą z cywilizacją zachodnią, wpływa z kolei na czynniki kulturowe, do których zaliczone zostały instytucje odpowiedzialne za wychowanie: rodzina, szkoła, meczety, obozy wypoczynkowe, oraz czynniki religijne. Radykalne poglądy

¹⁹ S.P. Huntington, *Zderzenie...*, op. cit., s. 469.

²⁰ Ibidem.

reprezentowane przez te instytucje są zbieżne z celami organizacji terrorystycznych rekrutujących samobójczych zamachowców z kręgu cywilizacyjnego, do którego należą. Rekrutacja oparta jest na:

- czynnikach religijnych, tam gdzie dominuje islam zmaterializowany w postaci konieczności prowadzenia dżihadu oraz wizja raju dla męczenników;
- czynnikach kulturowych, opartych na postępowaniu zgodnym z wielowiekową tradycją, kodeksem honorowym i miejscowymi zwyczajami, a także szarą i nieciekawą egzystencją, brakiem perspektyw na przyszłość;
- czynnikach traumatycznych, powodujących nieodpartą chęć zemsty, spowodowaną tragicznymi przeżyciami osobistymi lub najbliższych;
- czynnikach organizacyjnych, nakazujących bezwzględne podporządkowanie się woli przywódcy (oparte na regułach obowiązujących w sektach).

4.2. Przyszłość terroryzmu samobójczego

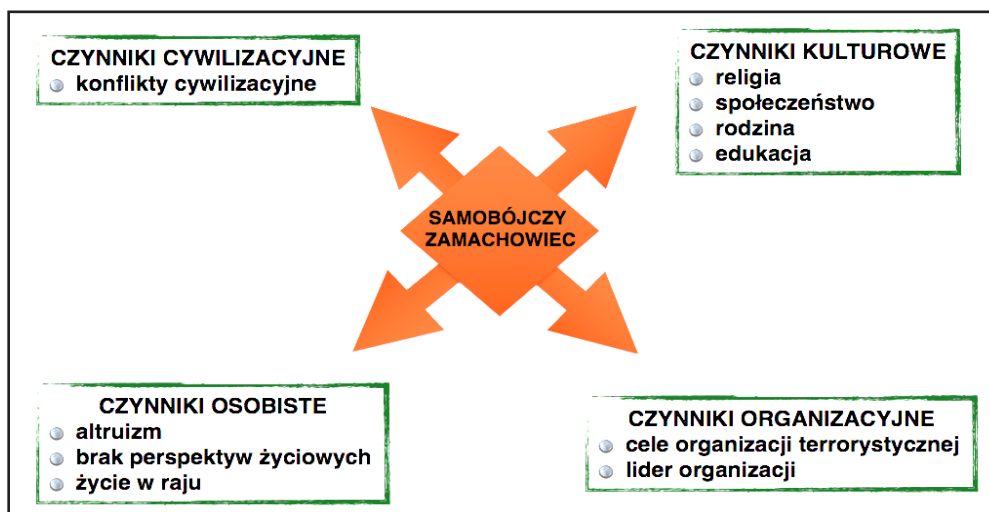
Biorąc pod uwagę krąg samobójczego terroryzmu, można wnioskować, jak terroryzm samobójczy będzie kształtował się w przyszłości. W literaturze można znaleźć termin „uśpieni terroryści”²¹ oznaczający osoby będące członkami grup terrorystycznych, wyszkolone i gotowe do podjęcia działań, które prowadzą życie przeciętnego obywatela, czekając na stosowny moment, kiedy organizacja uzna, że mają dokonać zamachu.

Samobójcze ataki terrorystyczne występują na styku cywilizacji, gdzie czynniki kulturowe stanowią kolejne ogniwo. Organizacja terrorystyczna werbująca i szkoląca samobójczych zamachowców jest trzecim poziomem. Czwarte i ostatnie ogniwo to samobójczy zamachowiec. Analizując krąg terroryzmu samobójczego, nietrudno napisać scenariusz przyszłego zamachu samobójczego. Pomimo środków stosowanych do ochrony przed terroryzmem istnieją słabe strony każdego systemu zabezpieczającego. W chwili obecnej samobójczy atak terrorystyczny kojarzony jest z użyciem przez zamachowca materiałów wybuchowych. Ale trzeba zdawać sobie sprawę z możliwości użycia przez terrorystów innych środków. Scenariusz przyszłego samobójczego ataku terrorystycznego może wyglądać następująco: do samolotu gdziekolwiek na świecie wsiądzie matka z niemowlęciem. Może przewozić mleko i wodę dla dziecka w ilości potrzebnej do prawidłowego karmienia dzieci

21 M. Tomczak, *Ewolucja...*, op. cit., s. 163.

w danym wieku. W przewożonych pojemnikach może znajdować się wirus albo bakteria choroby zakaźnej. Jedynym obowiązkiem kobiety będzie otwarcie pojemników w samolocie. Jeżeli kobieta znajdzie się na pokładzie samolotu lecącego do jednego z dużych portów tranzytowych świata, np. Londynu, Nowego Jorku, Frankfurtu, Paryża, Hongkongu, i zakażeni pasażerowie polecą do innych państw, na inne kontynenty, to nietrudno wyobrazić sobie skalę epidemii i śmierci, jaką zamach taki może wywołać.

Biorąc pod uwagę procedury obecne stosowane przez służby ochrony, pasażerka może zostać wydane polecenie spróbowania mleka lub nakarmienia nim dziecka, co zapewne uczyni. Pojemniki zostaną otwarte, a wirus rozprzestrzeni się już na lotnisku i dalej w sposób niekontrolowany po świecie. Krąg samobójczego terroryzmu zatoczy koło, gdyż w procesie tym jeden komponent nie może istnieć bez pozostałych. Samobójczy terrorysta jest wytworem organizacji terrorystycznej, a organizacja jest nieefektywna bez zamachowca. Przekonanie samobójczego terrorysty do dobrowolnego poświęcenia życia i przeprowadzenia ataku odbywa się zazwyczaj bez używania przemocy. Stosowane jest zachęcanie i przekonywanie w procesie indoktrynacji, zgodnie z osobowością przyszłego zamachowca, adekwatnie do cywilizacyjnego, kulturowego i organizacyjnego celu, jaki jest do osiągnięcia. Czynniki determinujące, o których była mowa powyżej, zaprezentowane zostały na rysunku 4.3.

Opracowanie własne.

Rysunek 4.3. Czynniki wpływające na samobójczego zamachowca

Na podstawie przeprowadzonych analiz należy stwierdzić, że samobójcze zamachy terrorystyczne będą pojawiały się także w przyszłości. Ich celem będzie chęć osiągnięcia korzyści politycznych przez organizacje terrorystyczne oraz kreowanie atmosfery strachu i przerażenia w atakowanych społeczeństwach. Samobójczy terrorysta będzie w stanie spowodować śmierć wielu ofiar, a zamach zwróci uwagę mediów, jak też spowoduje podjęcie działań przez rządy, organizacje rządowe i pozarządowe dla ochrony i obrony obywateli. Samobójcze ataki terrorystyczne nie wymagają wysokich nakładów finansowych. Z uwagi na niski koszt, łatwe wyszkolenie zamachowca, precyzyjne uderzenie przy pomocy prostej technologii wszystko wskazuje na to, że ataki samobójcze będą występować w przyszłości, tam gdzie będzie dochodziło do konfliktów między cywilizacjami. Wyjątek stanowi jedynie cywilizacja islamska, w której zamachy samobójcze stosowane są jako broń do zwalczania wyznawców także różnych odłamów tej religii (m.in. szyici, sunnici, wahabici). Obecnie samobójcze ataki terrorystyczne są bronią wykorzystywaną w Iraku²². Zamachowcy samobójcy próbują odwrócić losy dawno już przegranej przez reżim Husajna wojny, wywołując nowy konflikt (sunnicko-szyicki), nie chcąc dopuścić do odbudowy gospodarki irackiej, gdyż demokratyzacja życia mogłaby być złym przykładem dla innych arabskich reżimów. Celem samobójców i organizacji terrorystycznych jest nie tylko walka z niewiernymi. W walce o władzę i wpływy każdy środek jest dobry, więc muzułmanie zabijają innych muzułmanów, by wywołać walki wewnętrzne. Nawet meczety zatraciły swój specjalny status, jaki w każdej religii mają miejsca kultu religijnego, i teraz nawet w nich samobójcy wysadzają się w powietrze²³. W takim chaosie łatwo jest przejąć władzę. Jeśli organizacja terrorystyczna organizuje i wykonuje ataki samobójcze na ogromną skalę, to nikt nie będzie kwestionował nowych przywódców, którzy w ten sposób dojdą do władzy. Organizacje będą miały możliwość doskonalenia warsztatu terrorystycznego i przeprowadzania zamachów w dowolnie wybranych krajach w celu zastraszenia i wywołania paniki. Aby taki pesymistyczny scenariusz nie został zrealizowany w rzeczywistości, należy skupić się na zwalczaniu organizacji, głównie pozbawiając je ideologii, którą się żywią, ale też m.in. poznając zasady ich funkcjonowania.

Kolejnym powodem, dla którego terroryzm samobójczy będzie stosowany w przyszłości, jest trudność wykrycia go i powstrzymania, a także fakt, że

22 M. Zimny, *Terroryzm...*, op. cit., s. 55.

23 Ibidem.

powodzenie ataków terrorystycznych jest wysokie. Przyszli terroryści mogą również użyć broni masowego rażenia (biologicznej, chemicznej czy nuklearnej). Głównymi celami terrorystycznych zamachów samobójczych są: zdobycie uznania dla działalności organizacji terrorystycznych, przymus wykonania żądań terrorystów przez rządy atakowanych społeczeństw, zastraszanie mające na celu zaprzestanie określonej działalności przez państwa oraz prowokacja, która ma dwa główne cele. Pierwszym jest wywołanie określonego działania ze strony władz lub innych podmiotów, co z kolei ma stanowić wystarczające usprawiedliwienie dla własnego ataku. Chodzi o pokazanie, że określone działania władz powodują nasilenie zagrożenia terrorystycznego przy jednoczesnym braku zdolności strony rządowej do ochrony własnych obywateli. Drugim celem jest próba zyskania sympatii społeczeństwa dla organizacji terrorystycznej na zasadzie współczucia wobec użycia przez władze określonych środków. Dążenie do zdobycia uznania dla organizacji terrorystycznej spowodowane jest chęcią otrzymania funduszy pozwalających na dalszą jej działalność oraz pozyskania nowych członków. Pozwala również organizacji terrorystycznej zademonstrować swoją siłę, a także stworzyć powszechne wrażenie o możliwości zaatakowania każdego celu w każdym miejscu i czasie.

Próba wywołania określonego zachowania rządów atakowanych państw wymaga stosowania szczególnej strategii zamachów, powodujących więcej zniszczeń materialnych niż ludzkich. Może to być zmuszanie do działania poprzez atakowanie miejsc zarządzania i kierowania oraz np. baz przeładunkowych ropociągów w Iraku²⁴. Innym sposobem jest zastraszanie, które ma spowodować zaprzestanie określonej działalności.

Wspieranie działań powstańczych to kolejny cel, jaki organizacje starają się osiągnąć poprzez stosowanie terrorystycznych ataków samobójczych. Działalność ta łączy w sobie wszystkie wyżej wymienione czynniki. Celem jest nie tylko udzielenie wsparcia występującym przeciwko władzy siłom, ale też osłabienie ich poprzez zmuszenie do rozproszenia swoich środków dla ochrony wszystkich potencjalnych celów. Inną formą wspierania powstania jest zdobywanie środków finansowych, pozyskiwanie nowych powstańców, wsparcia logistycznego oraz mobilizowanie innych do podobnego działania. Taka sytuacja ma miejsce obecnie w Iraku²⁵.

24 Ibidem, s. 90.

25 Ibidem, s. 91.

Rosnąca liczba terrorystycznych zamachów samobójczych potwierdza, że jest to celowy, świadomy i zaplanowany rodzaj walki, który okazał się skuteczny i w praktyce nie można mu zapobiec. Walka prowadzona przez organizacje terrorystyczne i samobójczych zamachowców ma wszelkie znamiona konfliktu asymetrycznego. Zamachy samobójcze zawierają prawie wszystkie zdefiniowane czynniki, które charakteryzują ten rodzaj zagrożeń. Należą do nich: nieuczciwa i niedozwolona prawem walka, uderzanie w słaby punkt, walka w sferze opinii publicznej oraz groźba wykorzystania w zamachach broni masowego rażenia²⁶.

Samobójcze ataki terrorystyczne wykazują pełny wymiar asymetrii nieklasycznej. Może to być asymetria zaangażowania, cywilizacyjno-kulturowa, technologiczna i systemowa. Zamachy samobójcze mają charakter konfliktu, w którym występuje **asymetria zaangażowania**, gdyż obejmują zaangażowanie społeczeństwa, a nie tylko walczących stron, co jest szczególnie istotne, gdy strony konfliktu w inny sposób traktują takie wartości, jak życie i śmierć. Asymetria zaangażowania najczęściej występuje w konfliktach o dużej różnicy kulturowej między przeciwnikami. Tak dzieje się w przypadku współczesnych konfliktów w Izraelu, Iraku czy Afganistanie. **Asymetria cywilizacyjno-kulturowa** odnosi się do postrzegania zjawiska wojny czy konfliktu przez wrogie strony. Rozpatruje się ją w odniesieniu do: sposobu sprawowania władzy, ustroju społeczno-politycznego, religii, wykształcenia społeczeństwa i jego poziomu życia. **Asymetrię technologiczną** można zauważyć w stosowaniu odmiennych środków walki pomiędzy krajami bogatymi i rozwiniętymi gospodarczo a tymi zacofanymi, które nie są w stanie walczyć w równy sposób. **Asymetria systemowa** dotyczy głównie prowadzenia działań partyzanckich z zastosowaniem odmiennych od przeciwnika metod działania. W konfliktach, w których wykorzystywane są samobójcze zamachy terrorystyczne, dochodzi do konfrontacji pomiędzy armiami państwowymi a niepaństwowymi aktorami²⁷. Samobójczy terroryści są w stanie skutecznie walczyć z wielokrotnie liczniejszym i lepiej uzbrojonym przeciwnikiem. Są również w stanie zaatakować dowolny cel na świecie w dowolnym czasie. Religijna interpretacja dżihadu jako obowiązku zbrojnego integruje świat muzułmański, a jego przywódcy mają władzę prawie absolutną. Zamachy samobójcze są atrakcyjne

26 P. Gawliczek, J. Pawłowski, *Zagrożenia asymetryczne*, Warszawa 2003, s. 11.

27 J. Lasota, *Asymetria konfliktów zbrojnych*, rozprawa doktorska, AON, Warszawa 2012, s. 273.

medialnie i przyciągają uwagę środków masowego przekazu, co ułatwia szerokie propagowanie ideologii fundamentalistycznej.

Należy zdawać sobie sprawę, że stosowanie zaawansowanych technologicznie środków walki i zabezpieczeń nie jest w stanie zapewnić powodzenia i wyeliminować grup organizujących zamachy samobójcze. Organizacje te czerpią ze stosowania zamachów samobójczych wiele korzyści. Czas i miejsce zamachu jest trudne do przewidzenia przez służby atakowanych państw. Ataki samobójcze powodują wiele ofiar i duże zniszczenia materialne. Organizatorzy mogą, w zależności od potrzeby, korygować czas i miejsce ataku. Większość zamachów jest nieskomplikowana, przeprowadzana przez jednego lub kilku terrorystów, w związku z czym koszty finansowe takich działań są niewielkie. Sukces misji samobójczych jest bliski pewności. Zamachowiec samobójca, nawet jeśli zostanie rozpoznany i zatrzymany, to nadal może zdetonować ładunek. Śmierć sprawcy ataku wyklucza aresztowanie go, przesłuchanie i uzyskanie informacji, które mogą być przydatne w walce z terroryzmem.

Terroryzm samobójczy wykorzystuje ideologię, której pokonanie może zapewnić zwycięstwo. Jeżeli jednak ideologia oparta jest na utopijnym fanatyzmie i woli powszechnego niszczenia, to walka z nią jest praktycznie niemożliwa. Niemniej jednak należy podejmować działania prowadzące do zmian. Dużą rolę może odegrać integracja mniejszości muzułmańskich w krajach z ich dużymi skupiskami. Muzułmanie zamieszkujący Wyspy Brytyjskie w porównaniu do ogółu tamtejszej populacji mają trzykrotnie wyższy wskaźnik bezrobocia oraz większą liczbę osób niewykwalifikowanych zawodowo. Ponadto odnotowuje się większą koncentrację osób żyjących w ubogich warunkach. Poziom edukacji osób z wykształceniem średnim i uniwersyteckim jest dużo niższy. Co więcej, mniejszość muzułmańska nie ma partii politycznej w rządzie. Wskaźnik liczby osób przebywających w zakładach karnych również jest wysoki²⁸. Istnieje więc pilna potrzeba znaczącego zwiększenia partycypacji przedstawicieli tej grupy społecznej w procesie politycznym oraz podniesienia jej nieproporcjonalnie niskiego statusu społeczno-ekonomicznego. Trudności, na jakie napotyka muzułmanie, często powodowane są nieufnością wobec nich ze strony rdzennej ludności, jak również barierami kulturowymi, które samym muzułmanom trudno jest przewyciężyć. Muzułmańscy imigranci lub ich urodzeni już w Europie potomkowie mają

28 R.M. Machnikowski, *Muzułmanie w Europie Zachodniej - między integracją a radykalizacją?*, s. 61, www.natolin.edu.pl [dostęp: 5.02.2014].

większe problemy z pozyskaniem prestiżowej, dobrze płatnej pracy. Muzułmanki, również ze względów kulturowo-obyczajowych, mają jeszcze większe problemy z równym traktowaniem w strukturze społeczno-zawodowej. Narastające frustracje i napięcia społeczne są chętnie wykorzystywane przez środowiska radykalnych muzułmanów, poszukujących wśród wykluczonych kandydatów chętnych do dołączenia do dżihadu prowadzonego przez ekstremistów przeciwko Zachodowi²⁹.

Współczesna wiedza o terroryzmie samobójczym nie pozwala ocenić jednoznacznie, jakie metody i formy działania wykorzystają organizacje terrorystyczne. Do chwili obecnej nie została użyta broń atomowa. Ale próby samobójczych ataków terrorystycznych świadczą o niezwyklej kreatywności tych organizacji. Przykładem może być próba dokonania zamachu przez Richarda Reida urodzonego w 1973 roku w Londynie³⁰. Jego dziadek pochodził z Jamajki, a ojciec ożenił się z białą kobietą. Nie uczestniczył w wychowaniu Richarda, gdyż najczęściej przebywał w więzieniu. Richard również miał konflikty z prawem, został też kilka razy wyrzucony z różnych szkół. W 1994 roku przyjął islam, gdyż uważał, że religia ta przyniesie mu ukojenie w okrutnym i rasistowskim świecie, w jakim przyszło mu żyć. Chętnie czytał *Koran* i uczył się nowej religii. Nie miał zamiaru wstępować do żadnej grupy ekstremistycznej. Uczęszczał do meczetu w Brixton, gdzie mieści się także Islamskie Centrum Kulturalne. Później przeniósł się do meczetu w Finsbury Park w północnym Londynie, znanego z głoszonych tam radykalnych poglądów. Richard czuł się obywatelem drugiej kategorii. W 1998 roku postanowił poświęcić swe życie w świętej wojnie. Pojechał do Pakistanu i najprawdopodobniej był też w jednym z obozów szkoleniowych Al-Kaidy, niedaleko Kabulu. Później podróżował po Europie i Bliskim Wschodzie. Ostatecznie możliwość poświęcenia życia i zostania męczennikiem pojawiła się 22 grudnia 2001 roku, kiedy wsiadł na pokład samolotu linii American Airlines lot 67 z Paryża do Miami, nosząc na sobie buty, w których znajdował się materiał wybuchowy. Powstrzymany przez pasażerów został osądzony i skazany na 80 lat więzienia w Stanach Zjednoczonych. W dniu ogłoszenia wyroku Richard Reid miał możliwość wygłoszenia publicznego przemówienia, w którym stwierdził: *Wasz rząd zabił dwa miliony dzieci w Iraku (...) Wasz rząd sponsoruje gwałty i tortury*

29 Ibidem.

30 M. Elliot, *The Shoe Bomber's World*, Time, February 2002, <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,203478,00.html> [dostęp: 14.01.2014].

muzułmanów w więzieniach w Egipcie, Turcji, Syrii i Jordanii. To, co chciałem zrobić, jest równe z działaniami Waszego rządu. I z tego powodu nie mam zamiaru przepraszać za czyn, którego dokonałem. Prowadzę wojnę z Waszym krajem, ale nie z powodów osobistych. Zamordowaliście tak wielu, w tym dzieci, dręczycie naszą religię i nas tylko za to, że wierzymy w Allaha³¹.

Kolejnym przykładem jest historia pochodzącego z Nigerii terrorysty Farouka Abdulmutallaba, który próbował zdetonować bombę na pokładzie samolotu Northwest lecącego z Amsterdamu do Detroit, ukrytą w bieliźnie (25 grudnia 2012 roku). Ładunek wybuchowy eksplodował tylko częściowo, nie powodując katastrofy. Pasażerowie obezwładnili Nigeryjczyka. Został skazany na karę dożywotniego więzienia przez sąd federalny w Detroit. Prowadząca sprawę sędzia odrzuciła prośbę oskarżonego o łagodniejszy wyrok. W swym ostatnim słowie 25-letni Nigeryjczyk powiedział, że dożywocie jest karą niezwykłą i okrutną. Odwoływał się do konstytucji USA, która zabrania takich kar. Przed ogłoszeniem wyroku w sądzie odtworzono nagranie wideo pokazujące wybuch spowodowany przez replikę bomby przemyconej przez Abdulmutallaba do samolotu. Terrorysta, który początkowo nie przyznawał się do winy, oświadczył, że zaplanował zamach, aby pomścić zabójstwa niewinnych muzułmanów dokonywane przez Amerykę.

Atakujący ludność cywilną zamachowcy samobójcy pokazują, że ofiarami mogą być wszyscy ludzie w danym kraju albo wszyscy wyznający inną (nieislamską) wiarę lub inny jej odłam. Kanadyjski minister sprawiedliwości Irwin Cotler nazwał zamachy samobójcze atakami ludobójczymi³². *Każdy zamach ludobójczy oprócz tego, że w jego wyniku giną konkretni ludzie, symbolicznie stanowi masowe morderstwo wszystkich innych, których mógł objąć³³.*

Próby przeprowadzenia zamachów świadczą o zawodności stosowanych systemów ochronnych i braku możliwości wykrycia coraz to innych sposobów ataków. Z drugiej strony powstrzymanie dwóch wyżej opisanych terrorystów przed popełnieniem zamachów może świadczyć o coraz większej świadomości zagrożenia terroryzmem samobójczym odczuwanym przez społeczeństwo.

Największe zagrożenie stanowią obecnie pozapaństwowe organizacje terrorystyczne politycznych islamistów. Ich przywódcy polityczni i fanatyczni zwolennicy uważają zamachy samobójcze lub ludobójcze za najlepszy sposób

31 R. Ben-Simhon, *The Motivational Elements and Characteristics of 'Home-Grown' Islamic Terrorists A Comparative Study*, London 2006, s. 37.

32 D.J. Goldhagen, *Wiek...* op. cit., s. 656.

33 Ibidem.

wywoływania strachu i osiągnięcia celów politycznych. Zniszczenie niewiernych i wzięcie odwetu za upokorzenia, jakie zdaniem przywódców organizacji spotkały islam ze strony Zachodu i Izraela, to główny cel ich działalności.

* * *

Pomiędzy czynnikami determinującymi podejmowanie samobójczych zamachów terrorystycznych występują związki i zależności (zob. podrozdz. 4.1). Wyodrębniono cztery poziomy występowania zjawiska. Najogólniejszym z nich jest poziom cywilizacyjny, na którym dokonano analizy zjawiska terroryzmu samobójczego jako starć cywilizacyjnych. Terrorystyczne ataki samobójcze występują na styku cywilizacji, podczas konfliktów trwających pomiędzy nimi. Walczące grupy posiadają szersze odniesienia, które umacniają tożsamość kulturową. Odwołują się do własnej wspólnoty cywilizacyjnej, prosząc o pomoc i wsparcie. Takie działanie jest najbardziej charakterystyczne dla cywilizacji muzułmańskiej. Wykonawcami terrorystycznych zamachów samobójczych są nie tylko osoby urodzone i mieszkające w krajach islamskich, ale także muzułmanie urodzeni czy wychowani w państwach demokratycznych. Poziom kulturowy stanowi element, na którym koncentrują się różnorodne czynniki społeczno-kulturowe. Kultura męczeństwa stanowi niezwykle istotny warunek, gdyż propaguje zamachy samobójcze jako bohaterski rodzaj śmierci. Męczeństwo jest częścią kultury. Kolejnym poziomem jest poziom organizacyjny, który jest ściśle związany z organizacją terrorystyczną i jej działalnością (rekrutacją kandydatów, ich indoktrynacją i organizowaniem zamachów samobójczych). Najwęższym poziomem jest poziom indywidualny, który identyfikuje osobistą motywację terrorysty do przeprowadzenia ataku.

Każdy z wymienionych poziomów ma wpływ na kolejny. Terrorystyczne ataki samobójcze były przeprowadzane przez zamachowców, którzy byli członkami organizacji terrorystycznych. Te z kolei działają w otoczeniu kulturowym, którego składniki: tradycje, symbolika, styl życia, wartości i instytucje społeczne, aprobują i zachęcają do popełniania samobójczych zamachów. Czynniki kulturowe kreowane są przez cywilizację. Jeżeli konflikty pomiędzy cywilizacjami nasilają się, to walcząca grupa może zwrócić się o pomoc i wsparcie do innych grup i krajów należących do tego samego kręgu cywilizacyjnego. Na poziomie indywidualnym i organizacyjnym niezwykle istotna była rola lidera organizacji terrorystycznej, czego przykładem są organizacje takie jak Tamilskie Tygrysy i Partia Pracujących Kurdystanu. Po aresztowaniu Abdullaha Ocalana i śmierci Vellupillaiego Probhakarana działalność w postaci przeprowadzania terrorystycznych ataków samobójczych wygasła.

Z przedstawionych analiz wynika, że najczęściej samobójczych ataków terrorystycznych przeprowadzili terroryści z krajów muzułmańskich. Skala konfliktów, w których występuje element fundamentalizmu islamskiego, jest ogromna, jeśli weźmie się pod uwagę chociażby miejsca ich występowania: od Filipin, przez Azję Środkową, Bliski Wschód, Basen Morza Śródziemnego, Wielką Brytanię, aż po Stany Zjednoczone.

Samobójcze ataki terrorystyczne będą pojawiały się w przyszłości. Ich celem będzie kreowanie atmosfery strachu i przerażenia, gdyż istotą terroryzmu jest zastraszanie. Terroryzm jest swoistym teatrem, a celem ataku nie jest śmierć kolejnej ofiary, ale wywołanie odpowiedniej reakcji opinii publicznej, która jest świadkiem i adresatem przesłania, jakie niesie dokonany akt terrorystyczny³⁴. Współczesne media nie tylko pozwalają na przekazanie informacji o skutkach zamachów, ale dają możliwość śledzenia przebiegu ataku terrorystycznego w czasie rzeczywistym. W związku z tym zwiększa się liczba świadków, a z nią znaczenie terroryzmu. Media poszukują sensacji, a informacja o śmierci pojedynczego człowieka nie odnosi większego wrażenia. W związku z tym terroryści w celu przyciągnięcia uwagi opinii publicznej będą poszukiwać spektakularnych i budzących strach form działania. Spektakularność przyszłych terrorystycznych zamachów samobójczych może dotyczyć liczby ofiar, ich wieku, pochodzenia społecznego, płci. Dla ofiar terroryzmu spektakularność oznacza, że będzie on przyjmował coraz bardziej krwawe i niespotykane dotąd formy okrucieństwa.

Wszystko wskazuje na to, że terroryzm samobójczy w przyszłości będzie występował w różnych miejscach na świecie, zwłaszcza tam, gdzie będą miały miejsce konflikty cywilizacyjne. Cywilizacja zachodnia jest obecnie najbardziej zagrożona, a Stany Zjednoczone i ich sprzymierzeńcy postrzegani są przez fundamentalistów islamskich jako zagrożenie kulturowe, polityczne i ekonomiczne. Taka ocena spowodowana jest następującymi czynnikami³⁵:

- Zachód nie liczy się z innymi niż własne wartościami kulturowymi. Przykładem może tu być pojmowanie praw człowieka: w kulturze zachodniej odnoszą się one do wolności i praw jednostki, zaś w kulturach Wschodu rozumiane są w kategoriach wspólnoty, zbiorowości, a nie indywidualnie;

34 B.M. Jenkins, *International Terrorism...*, op. cit., s. 1.

35 T.R. Aleksandrowicz, *Nowy...*, op. cit., s. 20–21 [w:] P. Kłodkowski (red.), *Wojna światów?...*, op. cit.

- stosowanie przez Zachód podwójnych wartości moralnych, które uzależnione są od tzw. *realpolitik* (np. rządy państw zachodnich oskarżają Irak o łamanie praw człowieka i ludobójstwo Kurdów, ale dyplomatycznie milczą na temat aneksji Tybetu przez Chiny);

- szerokie poparcie udzielane Izraelowi w konflikcie z Palestyną. Sprzeczne z prawem międzynarodowym działania Izraela spotykają się z milczącą aprobatą Zachodu, natomiast działania Palestyńczyków traktowane są jako terroryzm;

- prowadzenie przez USA polityki wobec Bliskiego Wschodu wyłącznie pod kątem dostępu do zasobów ropy naftowej. Oznacza to tolerowanie działalności państw w ewidentny sposób łamiących prawa człowieka, pod warunkiem zachowania sojuszniczych stosunków ze Stanami Zjednoczonymi (np. Arabia Saudyjska).

Istotnym czynnikiem jest też rosnąca atrakcyjność kulturowa islamu w społeczeństwach zachodnich. Świadczy o tym fakt coraz częstszej konwersji religijnej młodych osób, które poszukują swojego miejsca w społeczeństwie. W latach osiemdziesiątych XX wieku we Francji na islam przeszło około 50 tysięcy osób, a w Wielkiej Brytanii – 375 tysięcy osób, natomiast liczba meczetów zwiększyła się ze 193 do 660³⁶. Osoby takie mogą stanowić zaplecze do rekrutacji przyszłych terrorystów, natomiast niezadowolenie społeczne i poczucie niesprawiedliwości może wyzwać w nich frustrację i chęć odwetu.

36 Ibidem, s. 20.

Zakończenie

Uzyskane wyniki badań potwierdzają zasadność podjęcia tematu oraz dostrzeżenia wagi problemów badawczych. Ze względu na tranzytowe położenie Polski – między Europą Wschodnią i Zachodnią, sytuację polityczną w Europie i na świecie, wzrost działań terrorystycznych w Europie Zachodniej podjęta tematyka jest aktualna. Jednocześnie należy przypuszczać, że Polska jako członek NATO i Unii Europejskiej będzie uczestniczyć w operacjach reagowania kryzysowego, w wyniku czego może być narażona na ataki terrorystyczne, w tym samobójcze.

Główny problem badawczy zawierał się w pytaniu: jakie czynniki determinują sprawców do podejmowania samobójczych ataków terrorystycznych? Rozwiązanie go wymagało udzielenia odpowiedzi na jedenaście problemów szczegółowych.

Pierwszy problem szczegółowy dotyczył interpretacji zjawiska terroryzmu i terroryzmu samobójczego w literaturze przedmiotu. Po analizie literatury ustalono, że definicje terroryzmu można podzielić na trzy grupy: występujące w encyklopediach i słownikach; proponowane przez ekspertów naukowo zajmujących się terroryzmem oraz definicje organizacji takich jak: Unia Europejska, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Narodowe Centrum Walki z Terroryzmem w Waszyngtonie i Federalne Biuro Śledcze.

Jak wskazano w rozdziale pierwszym, terroryzm samobójczy w literaturze występuje w ujęciu szerokim i wąskim. Analiza literatury pozwoliła na wypracowanie autorskiej definicji, która brzmi: **terroryzm samobójczy to atak (zamach) terrorystyczny dokonywany przez jednostki świadome konieczności poniesienia śmierci w celu zabicia niewinnych ofiar, popełniany z powodów politycznych, religijnych, kulturowych i innych przy użyciu materiałów wybuchowych, broni masowego rażenia, improwizowanych środków (tj. samochodu pałapki, samolotu, łodzi itp.).**

Drugi problem szczegółowy dotyczył historii terroryzmu. Szczegółowej analizie poddano kilkadziesiąt ostatnich lat (1970–2016). Przyjmując kryterium cykliczności zdarzeń, podzielono ten przedział czasowy na trzy okresy. Pierwszy okres pokrywa się z latami zimnej wojny, drugi zdominowany był przez rozpad ZSRR i upadek muru berlińskiego, natomiast trzeci okres związany jest z ogłoszeniem globalnej wojny z terroryzmem. Wykazano, że organizacje terrorystyczne przekonane są co do skuteczności zamachów samobójczych i w związku z tym liczba tego rodzaju ataków wykazuje tendencje wzrostowe.

Historia terroryzmu samobójczego sięga starożytności. Jednak dopiero w drugiej połowie XX wieku (w latach osiemdziesiątych) zjawisko nabrało szczególnego znaczenia i jest jedną z dotychczas używanych form działania organizacji terrorystycznych. Po dokonaniu analizy zaznaczyć należy, że jest to najszybciej rozwijająca się forma zamachów terrorystycznych.

W pierwszym okresie (od 1970 do 1992 roku) ataki terrorystyczne charakteryzowały się stosunkowo małą liczbą ofiar i dużą ilością zamachów, w których nie było żadnych ofiar. W okresie tym został przeprowadzony pierwszy zamach samobójczy, a wszystkich terrorystycznych ataków samobójczych było 46. Kolejny okres trwał od 1993 do 2004 roku. W tym czasie miało miejsce 406 samobójczych zamachów terrorystycznych, wśród których były najbardziej krwawe ataki z największą liczbą ofiar śmiertelnych. W trzecim okresie (2005–2016) miało miejsce 1481 zamachów samobójczych, których skuteczność była wysoka – w ich wyniku zginęło procentowo najwięcej osób.

Trzeci problem szczegółowy dotyczył czynników cywilizacyjnych determinujących zjawisko terroryzmu samobójczego. Kwerenda literatury pozwoliła wyciągnąć wnioski, że różnice cywilizacyjne stanowią czynnik konfliktotwórczy. Na styku cywilizacji ogniskują się światowe fronty agresywności. Współcześnie najwięcej frontów agresywności zogniskowanych jest w cywilizacji islamskiej. Konflikty cywilizacyjne zostały przyjęte jako czynniki determinujące sprawców samobójczych ataków terrorystycznych, a przykładem cywilizacyjnego konfliktu mogą być ataki przeprowadzone w USA 11 września 2001 roku.

Istotną rolę w podejmowaniu samobójczych zamachów terrorystycznych odgrywają czynniki religijne. Na podstawie analizy literatury ustalono, że czynnik ten dotyczy osób wyznania muzułmańskiego, które znalazły się pod wpływem fundamentalizmu muzułmańskiego, islamu politycznego, poddane zostały procesowi islamizacji i weszły na drogę świętej wojny. Radykalowie islamscy, liderzy organizacji terrorystycznych, fałszywie interpretując *Koran*,

wykorzystują wartości religijne do manipulowania przyszłymi terrorystami samobójcami.

Czynniki kulturowe zostały wygenerowane jako czynniki determinujące podejmowanie terrorystycznych zamachów samobójczych. Przeanalizowany został proces wychowania dla terroryzmu w rodzinie, ośrodkach edukacyjnych i meczetach. Dzieci od wczesnych lat poddawane są procesowi indoktrynacji, który nieprzerwanie trwa przez lata nauki szkolnej i edukacji wyższej. Meczety również można uznać za zasadniczy składnik procesu indoktrynacji, ponieważ pełnią ważną funkcję w przekształcaniu młodych muzułmanów w samobójczych zamachowców.

Po analizie czynników indywidualnych w podejmowaniu samobójczych ataków terrorystycznych odrzucono występującą w literaturze przedmiotu teorię choroby psychicznej występującej u samobójczych zamachowców. Dokonano porównania typów samobójstw według E. Durkheima z czynnikami indywidualnymi, które determinowały sprawców do terroryzmu samobójczego.

Czwarty problem szczegółowy obejmował przyszłe zamachy samobójcze. Wszystko wskazuje na to, że w przyszłości terrorystyczne ataki samobójcze będą poważniejsze i bardziej dalekosiężne niż poprzednio. Podstawowym zagrożeniem ze strony terroryzmu samobójczego jest fakt, że zjawisko to jest czynnikiem mającym wpływ na ład międzynarodowy.

W monografii potwierdzono założoną hipotezę, że czynniki cywilizacyjne, kulturowe, religijne i indywidualne mają wpływ na podejmowanie samobójczych ataków terrorystycznych. Zamachy te występują w konfliktach między cywilizacjami, w społeczeństwach, które akceptują ten rodzaj działania. Fundamentalizm religijny jest tego niezwykle istotnym aspektem. Czynniki indywidualne są różnorodne i trudno określić jednoznacznie, co motywowało poszczególnych sprawców zamachów. Na podstawie zebranych wniosków można przypuszczać, że w przyszłych samobójczych atakach terrorystycznych będą wykorzystywane nowe formy i sposoby działania. Można więc zakładać, że analiza doświadczeń i wniosków płynących z przebiegu samobójczych ataków terrorystycznych umożliwi identyfikację i wskazanie prawdopodobnych cech warunkujących ich przebieg i występowanie.

Zdaniem autorów założony cel poznawczy został osiągnięty w obszarze pragmatycznym, gdyż uzyskany materiał może zostać twórczo użyty do zapobiegania przyszłym atakom samobójczym. Prezentowane w monografii rezultaty badań pozwalają stwierdzić, że główny problem badawczy został rozwiązany. Penetracja naukowa nakreślonego przedmiotu badań ujawniła jego kompleksowość i interdyscyplinarne znaczenie. Realizacja zamierzeń

przyjętej procedury badawczej pozwoliła uzyskać rzetelny materiał poznawczy na poziomie wymaganej wiarygodności.

W powyższych wnioskach podkreślono zasadnicze efekty naukowego poznania, stanowiące argument, który wskazuje na osiągnięcie celu pracy i wyznaczonych przez ten cel szczegółowych problemów badawczych. Uzyskane wyniki badań zweryfikowały zasadność podjęcia pracy nad ogółem zagadnień zawartych w temacie. Zebrany materiał może być traktowany jako źródło nowej wiedzy o czynnikach determinujących podejmowanie samobójczych ataków terrorystycznych przez ich sprawców.

Autorzy mają świadomość, że zawarte w pracy wyniki badań nie przyniosą odpowiedzi na wszystkie nasuwające się pytania, gdyż istnieje wiele czynników utrudniających poznanie badanego zjawiska.

Bibliografia

- Alexander Y., Swetnam M.S., *Siewcy śmierci – Osama bin Laden i inni szefowie Al-Kaidy*, Warszawa 2001.
- Balcerowicz B., *O pokoju. O wojnie*, Warszawa 2013.
- Ben-Simhon R., *The Motivational Elements and Characteristics of 'Home-Grown' Islamic Terrorists. A Comparative Study*, London 2006.
- Berko A., *Droga do rajy. Świat wewnętrzny zamachowców samobójców*, Poznań 2010.
- Borkowski R. (red.), *Konflikty współczesnego świata*, Kraków 2001.
- Brzeziński Z., *Wielka szachownica. Główne cele polityki amerykańskiej*, Warszawa 1998.
- Caldararo N., *Suicide Bombers, Terror, History, and Religion*, "Anthropological Quarterly" 2006, Vol. 79, No. 1.
- Capan E. (red.), *Terroryzm i zamachy samobójcze. Muzułmański punkt widzenia*, Warszawa 2007.
- Chaliand G., Blin A. (red.), *The History of Terrorism*, London 2007.
- Ciechanowski G., Sielski J., *Konflikty współczesnego świata*, Toruń 2008.
- Ciupiński A., Zając M. (red.), *Wybrane problemy walki z terroryzmem międzynarodowym*, Warszawa 2003.
- Creveld M. van, *Zmienne oblicze wojny*, Poznań 2008.
- Czupryński A., Polak A. (red.), *Od sztuki wojennej do polemologii*, Warszawa 2012.
- Czupryński A., *Współczesna sztuka operacyjna*, Warszawa 2009.
- Danecki J., *Historia Arabów*, Warszawa 2011.
- Davies N., *Europa. Rozprawa historyka z historią*, Kraków 1999.
- Durkheim E., *Samobójstwo. Studium z socjologii*, Warszawa 2011.
- Dworecki S., *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 1994.
- Ewans M., *Conflict in Afghanistan Studies in Asymmetric Warfare*, New York 2005.
- Finkel D., *The good soldiers*, New York 2009.
- Friedman G., *Następne 100 lat – prognoza na XXI wiek*, Warszawa 2009.

- Garlicki A., *Piłsudski 1867–1935*, Kraków 2012.
- Gawliczek G., Pawłowski J., *Zagrożenia asymetryczne*, Warszawa 2003.
- Giustozzi A., *Koran, kałasznikow i laptop. Rebelia neotalibów w Afganistanie*, Kraków 2009.
- Glen A. (red.), *Reagowanie państwa na zagrożenia terroryzmem lotniczym*, Warszawa 2010.
- Goldhagen D.J., *Wiek ludobójstwa*, Kraków 2012.
- Gotowała J. (red.), *Sztuka wojenna we współczesnych konfliktach zbrojnych – przemiany i tendencje rozwojowe. Materiały z konferencji naukowej z 20 X 2006*, Warszawa 2006.
- Grotowicz V., *Terroryzm w Europie Zachodniej. W imię narodu i lepszej sprawy*, Warszawa–Wrocław 2000.
- Harmon C., *Terrorism Today*, London 2000.
- Henshall K.G., *Historia Japonii*, Warszawa 2011.
- Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 1999.
- Hołyst B., *Terroryzm*, t. 1 i 2, Warszawa 2011.
- Horgan J., *The Psychology of Terrorism*, London–New York 2005.
- Huntington S.P., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 2011.
- Huzarski M., *Zmienne podstawy bezpieczeństwa i obronności państwa*, Warszawa 2009.
- Huzarski M., Czupryński A., *Wojna i pokój przedmiotem badań polemologiczno-irenologicznych*, Warszawa 2012.
- Jenkins B.M., *International Terrorism. A New Mode of Conflict. California Seminer on Arms Control an Foreign Policy*, Los Angeles 1975.
- Jusik J., *Narzeczone Allaha. Terrorystki samobójczynie z Czeczenii*, Chorzów 2005.
- Karczmarek J., *Współczesne bezpieczeństwo*, Warszawa 2008.
- Kilcullen D., *The accidental guerrilla*, New York 2009.
- Kirsch J., *Historia prześladowań religijnych*, Warszawa 2009.
- Kłodkowski P., *Wojna światów? O iluzji wartości uniwersalnych*, Kraków 2002.
- Kojkoł J., Malinowski M.J. (red.), *Spotykając innego. Polacy w Afganistanie*, Warszawa 2011.
- Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Warszawa 1959.
- Kotarbiński T., *Kursy logiki*, Warszawa 1960.
- Kowalczyk K., Wróblewski W. (red.), *Oblicza współczesnego terroryzmu*, Toruń 2010.
- Koziej S., *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2008.

- Kubiak K., *Wojny, konflikty zbrojne i punkty zapalne na świecie*, Warszawa 2005.
- Kubiak M., *Kulturowe uwarunkowania obronności państwa*, Siedlce 2012.
- Laquer W., *The New Terrorism*, New York 1999.
- Laurent S., *Kalifat terroru. Kulisy działania Państwa Islamskiego*, Warszawa 2014.
- Madej M., *Zagrożenia asymetryczne bezpieczeństwa państw obszaru transatlantyckiego*, Warszawa 2007.
- Mathieux J., *Wielkie cywilizacje. Rozkwit i upadek imperiów*, Warszawa 2008.
- Merari A., *Psychological and Social Aspects of Suicide Terrorism. Driven to Death*, Oxford 2010.
- Merari A., *Readiness to Kill and Die*, Cambridge 2000.
- Nowaczyk B., *Masada 66–73*, Warszawa 2009.
- Nye J.S. Jr., *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*, Warszawa 2009.
- Ostaszewski P., *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Warszawa 2008.
- Pape R.A., *Dying to Win*, New York 2005.
- Pedahzur A. (red.), *Root Causes for Suicide Terrorism. The Globalization of Martydrom*, New York 2006.
- Polak A., Paździorek P., *Wojna, konflikt, kryzys*, Warszawa 2011.
- Posobiec J. (red.), *System pojęć sztuki operacyjnej i taktyki wojsk lądowych*, Warszawa 2007.
- Razin E., *Historia sztuki wojennej*, Warszawa 1958.
- Reuter C., *Zamachowcy samobójcy. Współczesność i historia*, Warszawa 2003.
- Sageman M., *Sieci terroru*, Kraków 2008.
- Silke A., *Terrorists, Victims and Society. Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences*, London 2003.
- Szafrański J. (red.), *Współczesne zagrożenia terroryzmem oraz metody działań antyterrorystycznych*, Szczytno 2007.
- Szulc B., *Nauka. Wiedza. Mądrość*, Warszawa 2011.
- Tomczak M., *Ewolucja terroryzmu. Sprawcy – metody – finanse*, Poznań 2010.
- Weigel G., *Wiera, rozum i wojna z dżihadyzmem. Wezwanie do działania*, Warszawa 2007.
- Zimny M., *Terroryzm samobójczy*, Kraków 2006.
- Żurawski T., Kumiński T., *Etyka wojny*, Warszawa 2009.

Encyklopedie i słowniki

Encyklopedia terroryzmu, Warszawa 2004.

Encyklopedia popularna PWN, Warszawa 1996.

Słownik wyrazów obcych, Warszawa 2001.

Encyklopedia pedagogiczna, Warszawa 1993.

Osmańczyk J.E., *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ*, Warszawa 1974.

Balcerowicz B., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 1996.

Artykuły

Czupryński A., *Charakter przyszłych operacji militarnych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2005, nr 2.

Dobija K., *Współczesne i przyszłe zagrożenia terroryzmem lotniczym*, „Bellona” 2010, nr 2.

Dolnik A., *Die and Let Die: Exploring Links between Suicide Terrorism and Terrorist Use of Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Weapons*, “Anthropological Quarterly” 2003, Vol. 79.

Elak L., Antczak A., *Nie – dla terroryzmu i broni masowego rażenia*, „Bellona” 2010, nr 2.

Kęsoń S., *Pojęcie konfliktu i wojny w literaturze. Podejście polemologiczne w badaniach konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2008.

Lewicka P., *Wszystkie twarze imperium [w:] Historia Arabów*, „Polityka” 2011, nr 11 (wydanie specjalne).

Malek M., *Russia's Asymmetric Wars in Chechnya since 1994*, “Connections The Quarterly Journal”, Fall 2009.

Niesiołowski Ł., *Eleazar w Masadzie 70 r. n.e.*, „Rzeczpospolita” 2008, nr 8.

Orbell J., Morikawa T., *An Evolutionary Account of Suicide Attacks: The Kamikaze Case*, “Political Psychology” 2011, Vol. XX, No. XX.

Zimny M., *Fenomen terrorystycznych zamachów samobójczych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2004, nr 3.

Inne

Defining Terrorism, “Transnational Terrorism, Security and the Rule of Law” 2008, nr 1.

Global Terrorism Database Codebook, Maryland 2013.

Kushner H.W., *Essential Readings on Political Terrorism: Analyses of Problems and Prospects for 21st Century*, Lincoln 2002.

Lasota J., *Asymetria konfliktów zbrojnych*, rozprawa doktorska, Warszawa 2012.

Report on Terrorism 2011, The National Countterrorism Center, Washington 2012.

Strony internetowe

http://pl.wikipedia.org/wiki/Kofi_Annan

<http://www.cultsandterror.org/sub-file/TOConnor%20Lecture.htm>

http://www.nctc.gov/site/profiles/al_zawahiri.html

<http://en.wikipedia.org/wiki/Hamas>

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Hezbollah>

<http://pl.wikipedia.org/wiki/Sarin>

www.cultsandterror.org

Gość.pl/doc/1454943.Tybetanski-mnich-usilowal-dokonac-samospalenia

www.webook.pl/w-24,TERRORYZM_SAMOBÓJCZY.html

[yaleglobal.yale.edu/content\(what-motivates-suicide-bombers-0\)](http://yaleglobal.yale.edu/content(what-motivates-suicide-bombers-0))

www.iraqbodycount.org/analysis/numbers/lancet-2011/12.sjp.pl/determinant

Portal.wiedzy.onet.pl/5639,sprawca,haslo.html

<http://www.terrorism.com/zamach-w-bieslanie/>

<http://wgordon.web.wesleyan.edu/kamikaze/backgrounds/ship-sunk/index.htm>

<http://www.start.umd.edu/gtd/>

cpost.uchicago.edu

http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/31/newsid_4083000/4083095.stm

<http://edition.cnn.com/2004/WORLD/meast/03/02/sprj.nirq.main/>

<http://www.nytimes.com/2007/04/01/world/middleeast/01iraq.html?pagewanted=print&r=0>

<http://www.highbeam.com/doc/1Y1-111358693.html>

http://pl.wikipedia.org/wiki/Zderzenie_cywilizacji

http://pl.wikipedia.org/wiki/Zamach_z_11_września_2001_roku

www.bbc.co.uk/25.http://www.independent.ie/world-news/terror-chief-escapes-as-israel-seeks

<http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/bohater-z-wolgogradu-objal-terroryste-tuz->

przed-wybuchem-tlumiac-sile-eksplozji,384753.html

<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,203478,00.html>

http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_857_pfanner.pdf
http://asymmetricthreat.net/docs/asymmetric_threat_1_paper.pdf
<http://army.lv/ru/Evoljutsiya-form-i-sposobov-vedeniya-boevih-deystviy-/90/4323>
<http://www.pism.pl>
<http://www.sipri.org>
<http://www.pcr.uu.se/research/UCDP>
<http://www.un.org/en/peace>
<http://www.stosunki-miedzynarodowe.pl>
<http://www.foreignpolicy.com/failedstates>
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>
<http://www.iraq-businessnews.com>
<http://www.isaf.nato.int>
<http://www.bbn.gov.pl>

Wykaz tabel

1.1. Państwa o największej liczbie ataków terrorystycznych w 2016 roku	15
1.2. Liczba ofiar śmiertelnych w atakach terrorystycznych w 2016 roku.....	16
1.3. Częstotliwość występowania elementów terroryzmu w definicjach	18
1.4. Podział terroryzmu ze względu na uzasadnienie ideologiczne.....	23
1.5. Podział terroryzmu na wewnętrzny i międzynarodowy.....	25
1.6. Wybrane terrorystyczne ataki samobójcze dokonane przez Państwo Islamskie.....	35
1.7. Klasyfikacja terroryzmu ze względu na zasięg	37
1.8. Klasyfikacja terroryzmu ze względu na uwarunkowania osobowościowe sprawców.....	38
1.9. Klasyfikacja terroryzmu ze względu na ideologię.....	39
2.1. Ogólna liczba zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 1970–2016	59
2.2. Ogólna liczba zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 1970–1992	62
2.3. Rodzaje zamachów terrorystycznych w latach 1970–1992.....	63
2.4. Cele zamachów terrorystycznych w latach 1970–1992.....	63
2.5. Ogólna liczba samobójczych zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 1970–1992	64
2.6. Rodzaje samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 1970–1992.....	65
2.7. Cele samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 1970–1992.....	65
2.8. Ogólna liczba zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 1993–2004	68
2.9. Rodzaje samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 1993–2004.....	68
2.10. Cele zamachów terrorystycznych w latach 1993–2004.....	69

2.11. Ogólna liczba samobójczych zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 1993–2004	69
2.12. Rodzaje samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 1993–2004.....	70
2.13. Cele samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 1993–2004.....	70
2.14. Ogólna liczba zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 2005–2016	72
2.15. Rodzaje zamachów terrorystycznych w latach 2005–2012.....	73
2.16. Cele zamachów terrorystycznych w latach 2005–2016.....	73
2.17. Ogólna liczba samobójczych zamachów terrorystycznych w poszczególnych regionach świata w latach 2005–2012	74
2.18. Rodzaje samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 2005–2016.....	74
2.19. Cele samobójczych zamachów terrorystycznych w latach 2005–2016.....	75
2.20. Liczba samobójczych zamachów terrorystycznych wobec ogólnej liczby zamachów terrorystycznych.....	76
2.21. Zamachy terrorystyczne w poszczególnych regionach świata	77
3.1. Ogniskowość frontów agresywności w poszczególnych cywilizacjach.....	86
3.2. Przyczyny konfliktów według S.P. Huntingtona i polemologów	87
3.3. Liczba samobójczych ataków terrorystycznych i samobójczych terrorystów na świecie w latach 1981–2008	88
3.4. Przyczyny samobójczych ataków terrorystycznych z 11 września 2001 roku.....	92
3.5. Wyznawcy głównych religii światowych.....	93
3.6. Typy samobójstw.....	119
3.7. Różnice między samobójcą terrorystą a samobójcą egoistycznym/anomicznym	122
3.8. Typy samobójców według Emile’a Durkheima i R.A. Pape’a	126

Wykaz rysunków

2.1. Liczba zamachów terrorystycznych w latach 1970–2016	60
2.2. Wzrost liczby samobójczych zamachów terrorystycznych w wybranych regionach świata.....	78
3.1. Cywilizacje według S.P. Huntingtona.....	82
3.2. Fronty agresywności związane z samobójczymi zamachami terrorystycznymi	85
3.3. Rejony o największym natężeniu zamachów terrorystycznych w 2015 roku.....	86
3.4. Religijny krąg terroryzmu samobójczego	97
3.5. Wieloaspektowość czynników determinujących samobójczego terrorystę	129
4.1. Poziomy analizy i ich zależności według A. Moghadama	135
4.2. Krąg terroryzmu samobójczego	143
4.3. Czynniki wpływające na samobójczego zamachowca.....	145